



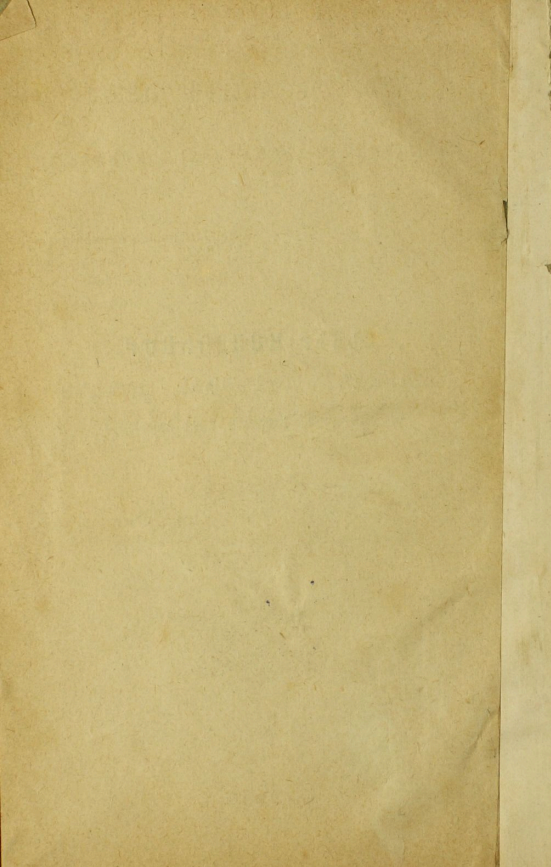
102

ԸՆՏԻՐ ԱՍԱՑՈՒԱԾՔ

ՕՏԱՐԱԶԳԻ ԱԿԱՆԱԻՈՐ ԱՆՁԱՆՑ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱՌՕՏ ՏԵՂԵԿՈՒԹԵԱՄԵՔ

Հրամանաւ Հասարակաց Կրթութեան Ժողովոյն,
'ի 24 Օգոստոս, 1882. Թիւ 483



ԸՆՏԻՐ ԱՍԱՑՈՒԱԾՔ

ՕՏԱՐԱԶԳԻ ԱԿԱՆԱԻՈՐ ԱՆՁԱՆՑ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱՌՕՏ ՏԵՂԵԿՈՒԹԵԱՄԲՔ

«Կարճ եւ յօտակ առածներ յուշի
կալ, անհաստատ մտացդ կանոն
եւ նեցուկ ընելու համար:»

ԵՊԻԿՈՒՐՈՍ

ՀԱՒԱՔԵՑ

ԵՂԻՇԷ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԴՈՒՐԵԱՆ

ՏՊԱԳՐԵԱԼ

ԾԱԽԻՒՒՔ ԳՐԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԽԱՐԵՒ

ԻՆՏԵԼԵԿՏԱՐԱԼ



Կ. ՊՈԼԻՍ

ԱՐԱՄԵԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1882



45325-64

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն



Առաջիկայ գրոյկս՝ զոր մեծաւ մասամբ ԴԱՆԲԱՆ-
ԵՐ գաղիացի մասենագրին *Դաստիարակութեան Բա-
նարանէն* փալելով պատաստեցի, կը փութամ ի լոյս
ընծայել: Որք միանգամ հանդիպին մասենկանս,
պիտի զսնեն զսա կարելոր իւրաքանչիւր ընթերցասէր
անհասի համար՝ որ աշխարհի ընդարձակ վարդա-
պետութեանց եւ բազմադիմի գաղափարաց մէջ կը
ցանկայ ունենալ հաստատուն սկզբունքներ բարոյա-
կան, բնագանգական եւ այլ խնդրոց նկատմամբ՝
որ անդադար ի յոյզս են. բայց իմ նպատակ յայս
չկայանար միայն:

Գրեւորկիս տպագրութեան ձեռնարկելով՝ մասնաւոր
նպատակ ունիմ յազգային վարժարանս յանախող ա-
շակերտաց օգտաւէտ գործել զայս, մտածելով նախ՝ թէ
ոչ այլով իւրի կարէ բարձրանալ նոցա հոգին՝ ազ-
նուանալ նոցա սիրտն, բայց միայն բարոյականի ըն-
տիր դասուի՝ յորոց մինչդեռ խոստովանելի է՝ թէ շատ
անգամ զուրկ կը մնան նոքա: Երկրորդ՝ զի սակաւ
ոմանք ի Հայկաբանից մասնաւոր ջանք ունին աշա-
կերտաց միտքն այլեւայլ իրական գաղափարօք նոխա-
ցունելու, եւ Ազգ. դպրոցաց մեծագոյն մասին մէջ
աշակերտք ի ձեռին կ'ունենան ո՞ր եւ է գիրք մի զոր

կ'ընթեոնուն աւելի շեզուն ուսանելու քան իմաստներ ամբարելու համար, որով միշտ չոր եւ ցամաք գլուխ մի կոշելու դժբախտ վիճակէն չկարեն երբէք զերծ մնալ, եւ միայն լեզուին կանոնք եւ ձեւ տղայոց մտքին մէջ կը խռովին: Արդ, մինչ այս այսպէս է, կարեւր համարձակիլ ըսել՝ թէ այս երկու ակնյայտնի մեծ պակասներն լնլոյ համար պիտի կարենայ զոնէ փոքրիկ ծառայութիւն մի մատուցանել սոյն մասենիկս:

Գրեւորիս կիրառութեան մասին, (երէ Հայերէն լեզուի ուսուցիչ Պատ. Պատշտօնակիցքս հանին գործածել զայս իբրեւ դասագիրք) այսպէս խորհած եմ. իբրեւ առանձին դաս՝ կարգաւ մէկմէկ «գլուխ» զոնէ միանգամ ի շաբաթու ի բերան ուսուցանել աշակերտաց՝ բացատրելով ի նմա ամփոփեալ ասացուածոց իմաստն մեկին եւ պարզ ոճով, եւ ապա ուսանողաց մտաւոր վիճակին պատշաճագոյն համարուող ասացուածներէն մին իբրեւ *նիւթ գրութեան* առաջարկել: Պահանջել նաեւ ուսանելի դասուն մէջ զգնուող հեղինակաց կենսագրական տեղեկութիւնքն՝ որչափ ինչ գրած եմ ի մասենկանս(*), իսկ ի հարկին՝ նոցա նշանաւորաց վերայ աւելին խօսիլ կը բոլորում դասախօսին:

Աւելորդ է ըսել թէ սոյն գրէն այն աշակերտք միայն կարեն դաս ուսանիլ՝ որք կարող են փոքր ի շատ հասու լինել իմաստիցն, եւ ըստ բաւականին վարժ են նամակ, վէպ կամ նկարագրութիւններ գրելու:

(*)Քանի մի հեղինակաց կենսագրական տեղեկութիւնքն կը պակսին գրեւորիս մէջ, վասնզի առ իս զգնուած Վարդայի Գրագիտական Բառգրոց մէջ չկարացի զգնել զայնս, եւ ոչ յայլ ընդարձակ Բառագիրս Յատուկ Անուանց: Նոյնպէս Հեղինակաց յմանց մահուան թուականն անձանօք մնացած է ինն:

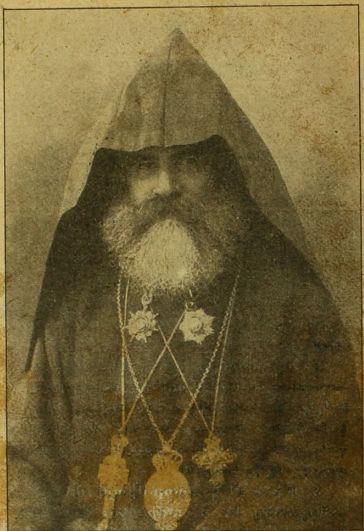
Եթէ քաջալերութեան հանդիպի զործս , պիտի ջանամ զարգացունել զայն աւելի քարքեր նիւթերով , մանաւանդ Հայ հեղինակաց ասացուածովք՝ որոց պակասն ի սմին յայտ յանդիման կ'երեւի , եւ կարէ տեղի տալ դիտողութեանց . սակայն առ այժմ ներողամտութիւն կը խնդրեմ այս մասին :

28 յունիս 1882

Ե. Վ. ԴՈՒՐԵԱՆ

Պարտիզակ





Տ. եղիշէ եպիսկ. Գորեան
Առաջնորդ Զմիռնիոյ

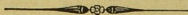
Ընտիր Ասացուածք

Ա.

Խ Ր Ա Տ Ք

Ողջամիտ մարդիկ խրատ կ'առնուն յամենեցունց ,
բայց ոչ յումեքէ կը վարին . իսկ խօթամիտք կը
հեռանան ի խրատուց , զի մի՛ գուցէ յայլոց առաջ-
նորդուելու կարծիք տան զանձանց : (Պոնալ) . —
Հաճոյական խրատք խիստ քիչ անգամ օգտակար
խրատներ են : (Մասիլեոն) . — Մարդիկ ամենայն
ճարտար կը համարին զանձինս խրատներ տալու ,
եւ իմաստուն՝ այնց պէտք չունենալու չափ : (Տիւ-
պէյ) . — Ամէնէն պատուաւոր տունն այն է որ հա-
րըստութիւններ ձեռք կը բերէ առանց անիրաւու-
թեան , ողջմտութեամբ կը պահէ զայնս , եւ երբէք
չ'ստորջանար իւր ծախուց վերայ : (Սոլոն) . — Ծու-
լութիւնն գերեզման է կենդանեաց : (Թեմիսոնիկես) .
— Պատանիք պարտին ուսանել ինչ որ պիտի ծա-
ռայէ նոցա երբ այր լինին : (Արիստիպոս) . — Դիք
առաքինութեան ոստիկան դրին զաշխատութիւն :
(Եսիոդոս) . — Լաւ է զրկիլ ի բարեկամէ ի պատճա-
ռս ազատախօսութեան , քան նուաստանալ խաբել

զնա՝ հաճոյ լինելու համար: (Պիքսագորաս). — Մոռ-
ցի՛ր ինչ որ տուած ես, եւ յիշէ՛ որ ինչ ես ընդու-
նած: (Մեկնանդր). — Հանելէն զպատիւս յառաքի-
նութենէ, մերկանալ է զառաքինութիւն յերիտա-
սարդական տիոց: (Կասոն). — Ամօթ է պատուաւոր
մարդոց յաղթուիլ ի բարեգործութեան: (Տերենտի-
ոս). — Մեծ հոգիներն գիտեն միայն՝ թէ որչափ
երջանիկ է մարդ երբ բարի լինի: (Սոփոկլէս). —
Կարճ եւ յստակ առածներ յուշի կալ, անհաստատ
մտացդ կանոն եւ նեցուկ ընելու համար: (Եպիկուր):



Բ.

Պ Ա Ր Տ Ք

Մարդոյն բոլոր պարտքերն սա երկու կէտերուն
մէջ կ'ամփոփին. համակերպիլ կամացն Աստուծոյ,
եւ սիրել զնմանիս: (Փոյի). — Խիստ քաղցր մխի-
թարութիւն է տարաբաղդ մարդոյն կատարել զիւր
պարտիս: (Դեմոկրիտ). — Իւրաքանչիւր վայրկեան
սահմանեալ է պարտուց, եւ իւրաքանչիւր պարտք
սկէտք է որ լինի մեզ համար աղբիւր հաճոյից: (Թո-
մաս). — Կատարել հանապազ զմեր պարտիս՝ որպէս
թուի ինձ՝ այս իսկ է իմաստութեան համառօտու-
թիւնն եւ երանութեան կատարն: (Սեն-Ռեալ). —
Եթէ ամեն ինչ պարտուց զոհելու արիութիւնն ու-
նենամք, զոհն կը դադրի՛ տեղի տալու համար այն
ամենաքաղցր գոհունակութեան զոր մարթ է մեզ
զգալ: (Տիկիւն Հոյդրմէն). — Մեծութիւն է ամե-

նադոյզն պարտքերն անգամ հաստատամտութեամբ
կատարել: (Ֆրէշիէ). — Կատարեցէ՛ք ձեր պարտքը
մարդկան անհաճոյ լինելու դիպուածով. եթէ զձեզ
կ'ատէին՝ պիտի պատուեն...: Ինչ որ կայսերն է
կայսեր տուէք, այսինքն՝ ինչ որ մարդոյն է՝ մար-
դոյն, եւ ինչ որ մեծամեծացն է՝ մեծամեծաց:
(Պուրսալու). — Զպարտիս ճանաչելու համար պէտք
է վիայ ունել զխիղճ եւ զկրօնս: (Տիկիկն Սդալ). —
Կրօնական պարտուց կատարումն տրամադիր կը
գործէ զմեզ ի կատարումն այլոցն բնաւից: (Օր.
Բենիկկըն). — Պարտքերն այն ատեն միայն ծան-
րակշիռ են, երբ ծանրագնի է կատարել զայնս:
(Շադոսիան). — Ամեն վիճակի մէջ միեւնոյն չեն
պարտիք բոլոր մարդոց համար, այլ աւելի կը պա-
հանջուի յայնմանէ՝ որ առաւել ընդունած է: (Պո-
նալ). — Պարտքն բանականութեան լուծն է որ կը
ծանրանայ անդուլ մարդկային կամքին վերայ: Աս-
տուծոյ մատն է այն՝ որ տիրաբար կը հրամայէ մար-
դոյն ուղղել իւր բոլոր քայլերն, եւ անսայթաք
երթալ այն ուղիէն՝ զոր ցոյց կուտայ նմա: (Գան-
բաներ):



Գ.

Ա Շ Խ Ա Տ Ո Ւ Փ Ի Ի Ն

Զբաղմամբ անկորուստ կը պահեմք մեր ժամա-
նակն, բայց աշխատութեամբ օգտակարապէս կը
գործածեմք զայն: (Լա Ռոշֆուզոյ). — Ամէն խմաստ-
նախոհ մարդ պարտի գիտել՝ թէ այս կեանք ո՛չ
հանգստեան այլ աշխատութեան համար տրուած է

մեզ, այսինքն՝ թէ պիտի աշխատիմք երկրի վերայ՝
յերկինս հանգչելու համար: (Ս. Ամբրոսիոս). —
Աշխատէ՛, բո աշխատութեամբ պէտք է որ վը-
ճարես առ կեանս ունեցած պարտքդ: Ծոյլը չարիք
կը բերէ ընկերութեան: (Շոսիլի). — Ձանձրոյթն
հիւանդութիւն մի է, ոյր դեղն է աշխատութիւն.
հաճոյքն ամօքադեղ(*) մի է միայն: (Լեվիս). — Աշ-
խատութեան պարտքն եւ մահուան հարկն միեւնոյն
կարգն կը բռնեն աստուածային վճռոց մէջ: (Պուր-
սալո). — Անգործութիւնն կը ջլատէ ամէնէն հուժ-
կու մարմիններն, իսկ կրթանքն եւ աշխատութիւն
կը զօրացունեն զտկարագոյնսն: (Պրոսարֆոս). —
Աշխատութիւնն իւր ետեւէն կը բերէ ամէն դիւ-
րութիւն, առատութիւն եւ զգուշութիւն: (Ֆրանզ-
շէն). — Աշխատութիւն եւ կրթանք այնպէս են
մարմնոյն համար, ինչ որ են ուսումն եւ ջան հոգ-
ւոյն համար, վասնզի կը զօրացունեն զայն եւ ա-
տակ կը գործեն մեծամեծ իրաց: Նոքա որ անձամբ
զանձինս կը մատնեն կամաւոր հեղգութեան եւ
թմբորութեան, յայտնի է թէ տգէտ են իւրեանց
անձնական օգտին, վասնզի չեն տեսներ թէ իւր-
եանց աղետից մեծագոյն մասն այտի միայն ծնունդ
կ'առնու: (Պրիւես). — Մարդ աշխատութենէ զատ
ամէն բանէ կը ձանձրանայ. մտաց աշխատութիւնն
միայն կրնայ ապահովել սրտի անդորրութիւնն: (Լե-
վիս). — Ամէն դատարկապօրտ մարդ չարագործ է:
(Ժ. Ժ. Ռուսոյ). — Ամէն անհատ որ ճոխ ծնած լինե-
լով՝ պարագպօրդ մնալու իրաւունքն յինքն կը հանէ,
բեռ մի է միայն եւ գրեթէ միշտ պատուհաս իւր երկ-
րին եւ մարդկութեան համար: (Օպեր Տը Վիորի):

(*) Palliatif

Դ.

Ծ Ո Ւ Լ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Աղքատութիւնն ընկեր է ծուլութեան, իսկ առատութիւնն պտուղ է գործունէութեան: (Առակք Սողոմոնի ժ. 4) . — Խոհեմ մարդն կը ժողովէ հնձոց ժամանակ, իսկ անմիտ է այն որ աշխատութեան եղանակին մէջ հանգիստ կ'առնու: (Նոյն 5). — Ծուլին ճանապարհն գրեթէ խռկեալ է փշովք, իսկ իմաստուն մարդոյն ուղին հարթ է իւր առջեւ: (Նոյն ժե. 19). — Ծոյլն բոլոր աշխարհի համար առարկայ է տաղտկութեան, ամէն ոք արհամարհանօք կը խօսի զնմանէ: Նա աղբի կը նմանի, ամեն անոնք որ կ'հպին ի նա, կը թօթափեն իւրեանց ձեռքերն: (Սիրաք Իբ. 1—2) . — Ծուլութիւնն մուտ կուտայ ամէն տեսակ մոլութեանց: (Մալպրանշ). — Զանճոյթն ծուլութեան ձեռք յաշխարհ մտաւ: (Լապրիւյեր). — Ծուլութեան բեռէն աւելի ծանրակշիռ բեռ չկայ: (Պրիւքս). — Ծուլութիւնն այնչափ տաղանդներ կը փճացունէ, որքանիս չէ կարող գործունէութիւնն ի լոյս բերել: (Լեպրինաւ). — Եսկիւրոսի բարոյականին անկ էր ծուլութեան հեշտութիւնն քարոզել. Քրիստոնէութիւնն իրաւամբք հարուածեց եպերեւոյժ զայն իբրեւ թշնամի ընկերական կենաց, իբրեւ ժանգ իմացականութեան եւ իբրեւ աղբիւր ամենայն մոլութեանց: (Տեպիւրեհ).

— Ծոյլն ակտի ուղէր միշտ, բայց չուզեր երբէք : (Պոսիւհ) . — Ծոյլերն միշտ ոչնչաքեայ մարդիկ են, որ սեռին մէջ ալ թէ գտնուին : (Վոյդեռ) . — Ծոյլն իւր անձին վրայ անօգուտ կ'ընէ Արարչին գործը . անկարող է ամենայնի թէ՛ ի կեանս եւ թէ յետ մահու : (Օսկենսքըրն) . — Եթէ փորձուիս մնալ յանկողնի, յիշէ՛ թէ քո էութեան եւ պայմանի պահանջումն է երթալ հատուցանել ընկերական պարտք մի, մինչդեռ քունն հասարակաց է քեզ անասնոց հետ : (Մարկոս-Աւրելիոս) :

Ե.

Հ Ա Ձ Ո Յ Բ

Հոգին երբ գերի է հաճոյից, այն ատեն նաեւ թշնամի է բանականութեան : Ամէնէն յոռի թշնամիք չողոքորթք են, կ'ըսէր իմաստութեամբ ոմն ի հնոց, իսկ ես կը յաւելում աներկեւան՝ թէ քան զչողոքորթս չարագոյն են հաճոյք : (Պոսիւհ) . — Մեր անմեղութեան առաջին խուժն է հաճոյքն . . . : Միայն անմեղ հաճոյքներն են որ անբիծ խնդութիւն մի կը թողուն հոգւոյն մէջ : (Մասիլեռն) . — Հաճոյից վայելքն զհոգին կը մեղկացունէ, կ'ապականէ եւ անյագուրդ կը գործէ զայն : Մարդիկ որ բուռն հաճոյից սովորեւու դժբաղդութիւնն ունին, չափաւոր հաճոյից ճաշակն կը կորուսանեն, եւ միշտ տաղտուկ կ'զգան ուրախութեան անհանգիստ հե-

տաղօտութեան մէջ: (Յենեղոն). — Հաճոյքն ձրի չէ տրուած մարդոյն, յաղթական իրաւամբք կը վայելէ նա զայն: (Եռնկ). — Քանի՛ քանի՛ անգամներ վայրկենական հաճոյից համար կը վատնեմք զայն ինչ՝ որով մարթ էր տարաբաղդներ խլել մահուան ձեռքէն: (Վանդի). — Պարկեշտ հաճոյքներ փնտռեցէ՛ք միայն...: Հաճոյքներն բարութիւն են եթէ համեմտութեան հետ կցորդին, այլ չարիք կը լինին եթէ հեռանան անտի: (Իսոկրատես). — Այն հաճոյքն ոյր համար աներկեւան է զղջալ, չէ կարող բնաւ անդորր լինել: (Լա Վալիեր). — Հաճոյքներն աւելի կը յոգնեցունեն զմարդ՝ քան գործոց զբաղմունքներն: (Քրիստիան). — Հաճոյից մէջ չամաւորութիւնն հրապուրիչ եւ տեւական կը գործէ զայն: (Պրիւես). — Փախի՛ր այն ներկայ հաճոյքէն՝ որ կարէ չարիք պատճառել քեզ առ յապա: (Տընի). — Ժամանակին հաճոյքներն միով քայլիւ միայն կ'անջատեն զմեզ ի յաւիտենականութենէ: (Գառն):

2.

ԸՆՏԻՐ ՄՏԱԾՈՒԹԻՒՆՔ ՓԵՂՐՈՍԻ

1. Մի՛ ցանկար այնմ՝ զոր բնութիւնն պարզեւած չէ քեզ: Նա որ չէ կարող տանիլ իւր դժբախտութեանց, դիւրաւ պիտի կարենայ համբերութիւն ունենալ եթէ ուչ դնէ այլոց վըշտաց:

2. Ո՛րչափ անշուք վիճակի մէջ ասլրի մարդ, այն-
քան նուազ երկիւղ կ'ունենայ :
3. Երբէք ապահովութիւն չկայ քան զինքն զօ-
րաւորին հետ ընկերչակելուն մէջ :
4. Միշտ ճարտարագոյնն կը յաղթէ զօրաւորա-
գունին :
5. Չկայ բան մի որ չկործանի չարութեան հետ
միացած զօրութեամբ :
6. Չարաց գգուանքներն միշտ մատնութիւն կը
ծածկեն :
7. Ով որ կ'օգնէ չարաց՝ չյամենար ստրջալ :
8. Որ միանգամ խաբող գտնուած է, այլ եւս ար-
ժանի չէ վստահութեան :
9. Յիմարութիւն է խրատել ուղել, եւ անձին
չ'զգուշանալ :
10. Ուսեալ մարդն ունի միշտ յինքեան հարստու-
թեան դրամագլուխ մի :
11. Պարտ է մարդոյ չափով ուրախանալ եւ չափով
տրտմիլ, վասնզի կեանքն խառնուրդ է բերկ-
րանաց եւ վշտաց :
12. Պարկեշտ մարդոյ մի եւ չարագործի ուրուք
միջեւ չէ կարելի ո՛ր եւ է աղերս լինել :
13. Չէի ուղեր թագաւորել, եթէ աղատութիւնս
պիտի կորուսանէի :
14. Եթէ յանդգնութիւնն յաջողեց ոմանց, սակայն
բազմաց վնասակար եղաւ : Չէ սլարտ շառա-
գունիլ դժբաղդութեան մի վերայ՝ որում ար-
ժանացած է մարդ յինքենէ :
15. Նախանձն որ միշտ խածնել կը ջանայ, շատ
աւելի կը խնայէ հնոց արժանեաց քան թէ
նորոց :

16. Պարտի կրել մարդ անտրտունջ՝ ինչ որ այլոց
ըրաւ :

17. Եթէ արհամարհեմք զմի ոք, պիտի ակնկալեմք
որ այլք նոյնպէս վարուին մեզ հետ :



Է.

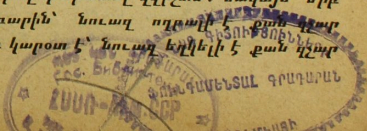
ԲԱՐՈՒԹԻՒՆ



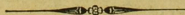
Բարութիւն գտնելու լաւագոյն միջոցն է ան-
կեղծութեամբ խնդրել զայն, եւ այսպէս, ոչ ումեք
մարթ է ընդ երկար հետազօտել՝ առանց ամենայն
բարութեան Հեղինակին հասնելու: (Ժ. Ժ. Ռուսոյ).

— Դիւրին է բարութիւն գործել, դժուարինն՝
զայն կամելն եւ մարդոյն յողդողդ եւ անհաս-
տատ կամքն վայրկեան մի Աստուծոյ անյողդողդ եւ
յաւիտենական կամաց հետ համաձայնութեան մէջ
դնելն է: Մարդիկ չեն ատեր, եւ չեն իսկ կարող
ատել զբարութիւն, բայց կը վախնան անտի:
(Պոնապոլ). — Չարերն ձեռք կուտան միմեանց՝ չարիք
գործելու համար, հիմ բարիներն պիտի չօգնեն
միմեանց՝ բարիք գործելու համար: (Սիլվիո Բելիգո).

— Այս կեանքէն մեզ հետ կը տանիմք միայն այն
կատարելութիւնն՝ զոր տուած եմք մեր հոգւոյն,
եւ այլ ինչ չեմք թողուր յերկրի աստ՝ բայց եթէ
մեր գործած բարիքն: (Ժուֆրուա). — Բարի
մարդն անզգայ ստոյիկեան մի չէ. առաքինու-
թիւնն չէ կարող փարատել զվիշտս. սակայն երբ
ցաւագար է բարին՝ նուազ ողբալի է քան զգար
հիւանդ, երբ կարօտ է՝ նուազ եղիկելի է քան զկար



թշուառական, եւ եթէ ելեալ է յաչաց՝ նուազ տխուր է քան զչար արհամարհեալ: (Հոյսախ). — Բարի մարդն օգտակար չոեսներ ինչ որ պարկեշտ չէ, եւ երբեք չգործեր կամ չխորհիր այնպիսի բան մի՛ զոր անհնար լինի համարձակութեամբ յայտնել աշխարհի: (Կիկերոն). — Ճշմարիտ բարիքներն հարստութիւնք չեն, այլ այն առաքինութիւնք զորս գիտակցութիւնն ընդ իւր կը տանի, նոքիմբք իւր յաւիտեանական գանձն պատրաստելու համար: (Ս. Բերնարդոս). — Մարդիկ իւրեանց բարութեանց մատակարարներն են: Աստուած՝ որ գերագոյն Տէր է, յանձնեց զայնս հարուստներու՝ որպէսզի նպաստեն աղքատաց: (Ոսկեքերան). — Մարդ բնաւից բարիք գործել չկարէ, բայց կարէ բարութիւն ցանկալ բոլորից: (Ռոյլեմ). — Մեք բարի եմք եւ մեր բարութեամբ կը զեղծանին այլք, բայց մեք չեմք ուղղեմ զանձինս: (Վոյդեռ). — Ամէն ինչ փնասակար է այնմ՝ որ բարւոյն գիտութիւնն չունի: (Մոնրաներ). — Եթէ նկարիչ լինէի, կը նկարէի զԲարեգործութիւն քօղ զդիմօք՝ իբրեւ զԱմօթխածութիւն, եւ մատն ի չրթան՝ իբրեւ զԼուութիւն, իսկ զԵրախտագիտութիւնն՝ ընդ հակառակն՝ փող ի բերան իբրեւ զՀամբաւ: (Սեկիւր):

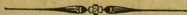


Ը.

Մ Ե Ր Ո Ւ Ք Ի Ն

Յոտն կացէ՛ք նորա առջեւ որ աղբբեկ մազեր ունի, պատկառեցէ՛ք ծերոյն ներկայութենէն:

(Ղեւսակաւնք. Թ. 32). — Խոհականութիւնն ծերոց բաժինն է, վասնզի իմաստութիւնն բազում ժամանակօք կ'ստացուի: (Յոք). — Ծերութիւնն սլտակ է սլատուոյ, երբ առաքինութեան շաւղին մէջ գտնուի: (Առակք. ԺԶ. 31). — Հոն ուր ծերունիք կան, ժուժկալ եղիր ի խօսս: (Սիրաք. ԼԲ. 15). — Թո՛ղ երիտասարդք համախոհ լինին այն ծերոց՝ որք իւրեանց կենաց կանոնաւորութեամբն միշտ մըտադիր եղած են յանձինս ձգել զմեծարանս այլոց: (Քարոնդաս). — Գեղեցիկ ծեր մի չքնաղադոյնն է ամէն աւերակաց: (Տ'Արդեգ). — Գեղեցիկ ծերութիւնն սովորաբար թուշակ է գեղեցիկ կենաց: (Պիւքսգոր). — Յարգէ ճերմակ մազերն, տեղի տուր ծերութեան, եւ մի՛ թէկն ածեր բնաւ այդ սլատկառելի հասակին անկ եղող մեծարանաց: (Փոկիւլիդէս). — Ծերութիւնն՝ ինչպէս նաեւ մայրութիւնն՝ տեսակ մի քահանայութիւն են: (Շադոպրիան). — Ծերութեան խրատներն կը լուսաւորեն առանց ջեռուցանելու, ինչպէս է ձմեռուան արեւն: (Վոլֆմարկ). — Երջանիկ ծերութիւնն սլտուղ է զգօն երիտասարդութեան, սա կը սլատորաստէ նմա ազնուական հեշտութիւններ: (Սեկիւր). — Մարդ իւր կենաց ալեւորեալ հասակին մէջ կը հնձէ զայն ինչ՝ զոր ցանեց իւր կենաց առաջին տարիներուն մէջ: Եթէ ասլականութեան մէջ սերմանէք, ըսաւ Առաքեալն, ասլականութեան մէջ սլիտի հնձէք: (Մասիլեոն). — Սակաւք գիտեն ծեր լինել: (Լա Ռոշֆուգոյ):



Թ.

Մ Ո Ղ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ինչ որ կը ներգործէ հիւանդութիւնն մարմնոյն վերայ, ժանգն՝ երկաթին, ցեցն՝ կտաւին, որդն՝ փայտին, զնոյն կը ներգործէ մոլութիւնն հոգւոյն վերայ: (Ոսկեքերան). — Ով որ շատ մոլութիւններ ունի, շատ տէրեր ունի նա: (Պրոսպարֆու). — Մոլութիւնն զմեզ կ'հրապուրէ այնքան նենգաւոր ճարտարմտութեամբ, յինքն կը ձգէ զմեզ այնքան հրապոյրներով, եւ այնքան ուղիներէ կուգայ կ'հասնի մեզ, զի անհուն կանխատեսութիւն, անսահման զօրութիւն եւ հանապազօրեայ նեցուկ մի պէտք է մեզ նորա որոգայթներէն զերծ մնալու համար: (Պոսիւե). — Մոլութիւնն իւր բոլոր անսպարկեշտութեանն հակառակ՝ բռնազբօսիկ մեծաբանք կուտայ առաքինութեան, ուղեւով զարդարուիլ այնու իւրիք՝ զոր ունի առաքինութիւնն մարդոց պատիւն ընդունելու համար: (Ֆենելոն). — Չկայ բնաւ մոլութիւն մի որ կեղծ նմանութիւն չունենայ առաքինութեան հետ, եւ չօգտի նովաւ: (Լապրիւյեր). — Մոլութիւնն երբեք չկարէ մուտ գտնել համեստութեան հետ ընդհարելով, այլ միշտ նորա պատկերն զինքեամբ առնելով: (Ժ. Ժ. Ռուսոյ). — Մոլութիւնն իզո՛ւր կը ծածկուի մթութեան մէջ, զի իւր կնիքն մեղապարտից ճակտին վերայ է: — Մոլութեան համար ներումն՝ առաքինութեան դէմ դաւաճանութիւն է: (Պար-

թելընի) . — Սովորաբար մոլի մարդոյն յետին դժ-
բաղդութիւնն է խղճմտանաց անզգայ լինել, ինչպէս
Միհրդատ՝ թունին : (Սեկիւր) . — Նախախնամու-
թիւնն մեզ սիրելի եղող մոլութիւններէն շինած է
այն գաւազանն՝ որով կը պատժէ զմեզ : (Շեֆսթիր) .
— Ականաւոր անձանց մոլութիւնք հասարակաց
գայթակղութիւն կը պատճառեն , եւ մոլութեան
կը մղեն զայնս՝ որք միանգամ ի բնէ հակամէտ են
յայն : (Ոսկեքերան) :

Ժ.

Ա Ր Ի Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ճշմարիտ արիութիւնն է միշտ որ ինչ պարսի լինել .
հարկ չէ դրդուել զայն կամ ի չափու դնել, բարեբա-
րոյ մարդն միշտ կը կրէ զայն յինքեան, ի պատերազ-
մի՝ ընդդէմ թշնամոյն , ի ժողովի ուրեք՝ ի նպաստ
բացակայից եւ ճշմարտութեան , եւ յանկողնի՝ ընդ-
դէմ յարձակմանց ցաւոց եւ մահու : (Ժ. Ժ. Ռուսոյ) .
— Արիասիրտ մարդն հանդարտութեամբ կ'սպասէ
կորստեան , եւ միայն այն ատեն կը մատնէ զանձն
իւր յայն՝ երբ պատիւ եւ պարտք հրամայեն նմա .
եւ երբ միանգամ ի վտանգ անկանի , ոչինչ կը
կասէ զնա : (Արխսոսեյ) . — Ճշմարիտ արիութիւնն
է՝ ընդդէմ կալ ամենայն վտանգից , այլ արհամարհել
զայնս՝ երբ ի վերայ հասնին : (Ֆենեկոն) . — Մե-
ծամեծ վտանգաց մէջ դիւցազնական արիութիւնն
բնական է մեզ բոլորովին եւ յոյժ առաւել սովոր-

րական, որպէս համբերութիւնն կենաց դոյզն
դժուարութեանց ատեն: (Ծիմերման). — Բարո-
յական արիութիւն է երբ մարդ յաղթէ կրից, պը-
տուղ է այն իմացական դաստիարակութեան՝ որ
կուտայ նմա չափաւորութիւն ըղձից, եւ սովորոյթ
առ ի ներդաշնակաւորելոյ զպիտոյս ընդ պարտիս:
(Տեսգիրհ). — Հոգւոյ վիշտերն անյողդողդ կրելու
համար այնքան ճշմարիտ արիութիւն պէտք է,
որքան հարկ է արիանալ մարտիոցի մի երկաթի
կոտորոց ներքեւ անսասան մնալու համար: (Նաթո-
շեռն). — Միշտ արիութիւն: Առանց այսր պայմա-
նի չիք առաքինութիւն: Արիութիւն հպարտու-
թեանդ յաղթելու եւ բարեգործելու համար.
Արիութիւն՝ ծուլութեանդ յաղթելու եւ ամէն
պատուաբեր ուսմանց հետամուտ լինելու համար.
Արիութիւն՝ հայրենեացդ պաշտպանելու եւ ամէն
պարագայից մէջ զնմանիդ պահպանելու համար.
Արիութիւն չար օրինակաց եւ անիրաւ այպանաց
ընդդէմ կալու համար. Արիութիւն՝ ազգի ազգի
անձկութեանց, ցաւոց եւ հիւանդութեանց համ-
բերելու համար առանց մեղկ հեծեծանաց. Արի-
ութիւն, ցանկալու համար կատարելութեան՝ որում
չէ մարթ հասնիլ երկրի վերայ, եւ սակայն հարկ է
անձկալ այնմ՝ ըստ վսեմ բարբառոյ Աւետարանի,
եթէ չեմք ուզեր կորուսանել զամենայն ազնուու-
թիւն հոգւոյ: (Սիլվիո-Բելիֆո):



ԺԱ.

Կ Ա Մ Ք

Կամքն է որ կը գործէ զոճիր: (Տերսուդիանոս).
 — Իւրաքանչիւր ոք խմէնջ իւր իսկ կամօք պիտի
 կորուսանէ իւր ոգին կամ պիտի փրկէ զայն, վասն
 այսորիկ ոչ մի նուէրն չէ այնչափ հաճոյ առ Աստ-
 ուած՝ որչափ նուէրն ուղիղ կամաց: (Օգոստինոս).
 — Որովհետեւ չէք կարող ընել ամէն ինչ որ կու-
 գէք, ուզեցէք միայն ինչ որ կարէք գործել: (Տե-
 րենտիոս). Մարդ կարող է գործել ամէն ինչ որ կը
 կամի, երբ գիտնայ թէ կը կամի՝ ինչ որ ընել
 պարտի: (Սենեկա). — Միայն նա կը գործէ ինչ որ
 կը կամի, որ կուզէ ընել որ ինչ պարտն է: (Պլու-
 տարիոս). — Կամաց գաղջութիւնն է միայն որ կը
 տկարացունէ զմեզ, եւ մարդ միշտ զօրաւոր է
 գործելու համար զայն զոր կը կամի ուժգնապէս:
 (Սենեկա). — Կամելն տիրել է: (Ժ. Ժ. Ռուսոյ).
 — Ո՛վ որ կ'ընէ միշտ ինչ որ կը կամի, քիչ անգամ
 կը գործէ ինչ որ կը պարտի: (Օֆսենսքրին). —
 Մարդ բարոյապէս այն ատեն ազատ է ազատ-
 քեամբ որդւոցն Ասուծոյ՝ ինչպէս կըսէ Առաքեալն,
 երբ չ'անսար իւր աստերասան կամաց՝ ամենայն
 կարգաց Հեղինակին կամքն կատարելու համար:
 (Պոնալ). — Երբ մարդ կարենայ գործել ամէն ինչ
 որ կը կամի, գիւրդին է նմա ուզել ինչ որ կը պար-
 տի: (Լուդովիկոս ԺԴ.). — Անարդ կամքեր եւ
 բանականութեան հակառակ գործեր անզօր եւ
 վայրկենական ազատութիւն մի կուտան մարդոյն,

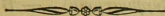
այլ զիդնն զհետ կը յաջորդէ : (Պրոսարֆոս) . — Առաջին պատիւն զոր կը պարտիմք Աստուծոյ , պաշտամանց պատիւն է այն , ուղղելով նմա թագին միմեր հոգւոց մէջ՝ հոն անդադար զոհելու համար մեր կամքը : (Սենեկա) . — Իւր կամեցածէն նուազ կը գործէ նա՝ որ կ'ուզէ ընել ամէն ինչ որ կը կամի : (Պոսիւս) :

ԺԲ.

ԸՆՏԻՐ ՄՏԱՄՈՒԹԻՒՆՔ ԿԻՆԵՐՈՆԻ

1. Զչմարտին եւ ստոյն մէջ նոյն տարբերութիւնն կը տեսնուի , ինչ տարբերութիւն որ կայ ընդ մէջ բարւոյն եւ չարին :
2. Պատիւն իմաստնոց է միայն , եւ չկարէ բաժնուիլ յառաքինութեանէ :
3. Իմաստունն մարդկային ամէն իրերն կրելի կը համարի :
4. Դատաւորն խօսուէն օրէնք մի է , եւ օրէնքն համր դատաւոր մի :
5. Սովորութիւնն երկրորդ բնութիւն է :
6. Արիութիւնն առաքինութեան համար մարտընչող արդարութիւնն է :
7. Առաքինութիւնն հոգւոյն գանձն է :
8. Բարեկամութիւնն տրուեցաւ մեզ իբրեւ օգնական առաքինութեանց , եւ ոչ իբրեւ ընկեր մոլութեան :
9. Ազատ կը նկատուի այն որ գերի չէ ո՛ր եւ է ամօթալի կրից :

10. Ամօթն պահապան է բոլոր առաքինութեանց :
11. Անցեալ աղետից յիշատակն հաճոյական է միշտ :
12. Ագահ մարդիկ ո՛չ միայն կը տանջին դիզելու տենչանօք , այլ եւ կորուսանելու երկիրդիւ :
13. Ոչ երջանիկ յիմար կ'լինի , եւ ոչ թշուառ իմաստուն :
14. Երբ հաճոյքն չափազանց բուռն լինի եւ կարի երկարատեւ , խելոյն կը մարէ հոգւոյն լոյսը :
15. Ոչ ոք կարէ բանաւոր պատճառ մի ունենալ իւր երկրին մնաս դործելու համար :
16. Զօրաւոր եւ բարձր միտքն ազատ է յանձկութենէ եւ յանհանգստութենէ :
17. Բնութիւնն անգամ ամէն սրտերու մէջ դրոշմած է Աստուծոյ գաղափարը :
18. Առանց հաստատուն յուսոյ անմահութեան՝ ոչ ոք սիրտի մեռնէր իւր հայրենեաց համար :
19. Հոգւոյն մեծութիւնն ցաւերն արհամարհելու մէջ կ'փայլի մանաւանդ :
20. Ոչ ոք կարէ լաւ խօսիլ , եթէ իմաստութեամբ չ'սորհի :



Ժ Գ .

Մ Ա Ր Դ

—

Կանանցածին մարդն սակաւակեաց է , եւ իւր օրերն լի են թշուառութեամբք . . . : Ծաղիկ միէ նա՝ որ ընդ փթթելն կոխան կ'լինի ոտից ներքեւ : Կը փախչի նա ստուերի նման , եւ երբէք չմնար միեւնոյն վիճակի մէջ . . . : Մարդոյն կեանքն ան-

գուլ մրցութիւն մի է յաշխարհի աստ, եւ իւր օրերըն վարձկանի մի օրերուն նման են: (Յորթ). — Մարդոյս օրերն նման են խոտի, իւր ծաղիկն հանգունատիպ է դաշտաց ծաղկին. շունչ մի կ'անցնի, ծաղիկն կ'ընկնի, եւ երկիրն որ կը կրէր դայն՝ այլ եւս չճանաչեր զնա: (Սաղմոս). — Աստուած ի հողոյ շինեց զմարդ, բայց իւր պատկերին համեմատ ստեղծեց...: Կեանք եւ մահ, բարիք եւ չարիք տրուեցան մարդոյն. զորն եւ նախապատիւ համարէ, այնմ մասնմուտ կ'լինի: (Սիրաֆ). — Մարդ երկնից համար ծնած է. իւր սրտին մէջ գրուած ունի իւր ծագման մեծաշուք եւ անջնջելի տիտղոսներն. կարող է ինքն նուաստացունել դայնս, բայց ո՛չ ջնջել: (Մաւրիկոն). — Անկեալ աստուած միէ մարդ որ զերկինս կը յիշէ: (Լամարդիս). — Մարդոցմէ բազումք իւրեանց կենաց առաջին մասն կը գործածեն՝ երկրորդ մասն թշուառացունելու համար: (Լապրիսյեր). — Այն ատեն իսկ երբ մարդ երջանիկէ, իւր հաճոյից մէջ դառնութիւն մի ունի, չգիտեմ ինչ է այն, զոր մարթ է կոչել Տրսմութիւն երջանկութեան: (Շաղոպրիսան). — Բարձր զգացումներ՝ աշխոյժ յոյգքեր եւ պարզ յօժարութիւններ կը կազմեն զմարդ...: Մարդոյն մէջ բարի բան մի կայ՝ մինչեւ իսկ չարին վերայ, եւ յուր բան մի՝ լաւագունին մէջ: (Պոնալ). — Մարդիկ զի՞նչ ինչ չարաչար չեն գործածեր. — Չարաչար կը գործածեն զինքեանս սնուցանելու համար սահմանեալ սնունդներն, եւ այն կարողութիւններն՝ որ նոցա տրուած են գործելու եւ զանձն պահելու համար. չարաչար կը գործածեն խօսքն, խորհրդածութիւններն, գիտութիւններն, ազա-

տութիւնն եւ կեանքը . չարաչար կը գործածեն մինչեւ իսկ զԱստուած : (Լամընէ) . — Երջանիկ լինելու համար պէտք չէ մարդոյն ո՛չ հարստութիւն, եւ ո՛չ արժանապատուութիւնք . անաչառ հարկաւորութիւնն բաւական է մարմնոյն ուրախութեան, գրոց անփառասէր պարապումն՝ մտաց ուրախութեան, պարտուց կատարումն՝ խղճի ուրախութեան, Աստուծոյ եւ մարդկան սէրն՝ ամբողջ հոգւոյն անծայր ուրախութեան : Ամէն ինչ բարի կ'լինի մարդոյն համար, երբ իւր կեանքն յաշխատութենէ կը հայցէ, եւ զմեծութիւնն ի կրօնից : (Լագորսկի) :

ԺԴ.

Կ Ե Ա Ն Ք

Մարդոյս կեանքն ունայնութիւն է . — Ստուեր մի է որ կը փախչի խաւարին մէջէն, եւ սակայն կը խռովի, եւ կը խռովի ի զո՛ւր : Մարդիկ կ'սպառնին իւրեանց կենաց վաստակոց մէջ, ինչպէս սարդն իւր ոստայնին վերայ : (Սաղմոս) . — Երկարագոյն կեանքն հազիւ հարիւր տարի կը հաշուի, եւ այս կարճ կեանքն այնպէս է յաւիտենականութեան առջեւ, ինչպէս է կաթիլ մի ջուրն ովկիանոսին համար, կամ խիճ մի՝ ծովուն աւազին քով : (Սիրաֆ ԺԲ. 8) . — Մարդկային կեանքն նման է ճանապարհի՝ ոյր ելքն անդունդ միէ դահաւէժ : Մեր առաջին քայլէն ազդ կ'ընեն զայն մեզ, բայց արձակուած է վճիռն, հարկ է միշտ երթալ յառաջ : Կան մարդիկ որ կ'ըս-

կըսին ապրիլ երբ պէտք է դադարիլ ի կենաց, կամ շատ անգամ կը դադարին ի կենաց՝ զայն սկսելէ առաջ: (Պոսիւհե). — Երանի՛ այնմ որ կը տառապի այս կարճ պանդխտութեան ատեն, եւ մահն չկարէ ըմբռնել զայն խաբուսիկ յաջողուածոյ արբեցութեան մէջ: (Յենեղոն). — Թէ՛ ինքնակալ լինի ոք կամ գերի, զինուոր կամ իմաստասէր, հարուստ կամ աղքատ, կրէ՛լ եւ մեռնի՛լ, այս է ամբողջ կեանքըն: (Շադոսիան). — Թո՛ղ չըսէ ոք. ես քաղաք մի ունիմ, տուն ունիմ կամ ստացուածք. հոս ոչ ոք քան մի ունի, բոլոր այս ներկայ հարստութիւնք իբր գործիք են ուղեւորութեան. մեք կը ճանապարհորդեմք ցորչափ այս կեանք տեւէ: (Ոսկեքերան). — Մարդիկ չեն հասկանար կենաց մասեանն մինչեւ չդարձունեն բազմաթիւ թերթեր, բայց այն ատեն այլ եւս ժամանակ չմնար վերժանելու: (Լըւոնիհ). — Եղո՛ւկ, քաջ իսկ կ'զգամ իմ մոլութեամբքըս՝ թէ մարդ իւր կենաց մէջ կիսով չափ միայն կ'ապրի, եւ թէ հոգւոյն կեանքն մարմնոյն մահէն յետոյ սկիզբն կ'առնու: (Ժ. Ժ. Ռուսոյ). — Կեանքն սեպացեալ ճամբայ միէ, զոր ամէն կողմէն կը չըրջապատէ յաճախ ծաղկամբք ծածկուած դահալէժանդունդ մի. քահանայն՝ բժիշկն եւ դատաւորն պարտին միշտ հոն դտնուիլ, օգնող ձեռք կարկառելու համար անմիտներուն՝ որ խիստ մօտ կ'երթան այն եզերաց: (Տեպիւրե). — Այս կենաց պատերազմներուն մէջ մեք չեմք կարող յաղթող լինել, եթէ Աստուած կ'ամ իւր հրեշտակք մեզ յօգնութիւն չհասնին: (Պրասոն). — Ամէն ինչ արդար, ամէն ինչ ուղիղ, եւ ամէն ինչ կանոնաւոր է կենաց մէջ, երբ այնպէս իմանան զայն մարդիկ ինչ

պէս որ ստեղծեց Աստուած, եւ նորա ճշմարիտ խորհրդոց համակերպեն զայն ամենայն: (Ժուզ-րուա). — Կեանքն կարճ է ուստի երկրի վերայ փոքր ինչ ժամանակ անցունելու առաւելութիւնն՝ հոն սրբութեամբ ապրիլ կարենալն եւ ընկերութեան օգտակար գործեր ընելն է: (Մարկոս Աւրելիոս). — Հարուստներու ճոխութիւնն, զիւցազանց փառքն եւ արքայից մեծվայելչութիւնն՝ այս ամենայն կը վերջանան ԱՍՏ ՇԱՆԳՁԻ ուլ: Տառասլանաց վիշտեր, թօթափելի ինչքեր, ահա այսոքիկ են կենաց ճըշդ-րիտ կահագիրն, եւ փոշին վախճանն է բոլոր մարդ-կային մեծութեանց: (Եռնկ). — Երկար կեանքն երկար ակնկալութիւն է մահու: (Դշխոյն Քրիս-տիանիս). — Զօրաւոր հոգւոյ գործ է արհամարհել զմահ՝ ինչպէս նաեւ ատել զկեանս: (Կուրիւսոս Կուր-կոս). — Ի՛նչ են տասն՝ քսան՝ երեսուն տարիներ անմահ էակին համար, վիշտ եւ հաճոյք ստուերի պէս կ'անցնին. վայրկենի մէջ կ'սահի կեանքն, ըստ ինքեան ոչինչ է նա. իւր մրցանակն իւր կիրառու-թենէն կախումն ունի: (Ժ. Ժ. Ռուսոյ). — Ի՛նչ օ-գուտ ունի հեշտ կեանքն՝ եթէ իմաստուն եւ քը-րիստոնէական պայմաններով չառաջնորդէ մեզ քաղցրագոյն եւ գերերջանիկ մահու: (Ֆենելոն). — Միշտ կը գանգատիմք կենաց կարճութեանն համար, եւ բոլոր մեր ջանքեր զայն կարճօրէն անցունելու կը ձկտին: (Տիկիկ Մենքրնոն). — Այս աշխարհէն սկսեալ հանդարտիկ կեանք մի կ'ուզեմք, եւ զանց կ'ընեմք ուսանիլ՝ թէ ո՛ւր կը գտնուի այդ հանգըս-տութիւնն եւ անգորրութիւն: (Պուրսալու). — Ոչ իմիք պիտանացու է ճանչել մեռնելու հարկն եւ բարւոք իսկ մեռնելու կարեւորութիւնն, եթէ մարդ

բարւոք ապրելու համար պատճառներ կամ հետեւ-
ութիւններ չհանէ ի նոցունց: (Ֆրէշիէ). — Նոքա
որք զիւրեանց յոյսեր կը սահմանափակեն այս կենաց
մէջ, կը վախճան նորա վախճանէն: (Մասիլեոն):

Ժ Ե.

Մ Ա Հ

Մահն հանդերձեալ աշխարհի նաւահանգիստն է,
ինչպէս կեանքն՝ այս աշխարհին: Մեր գոյութեան
լրումն է այն, երկրորդ ծնունդ մի՝ մեր ծնունդն
յանմահութիւն: (Էմի-Մարդէն). — Աստուծոյ որդ-
ւոց համար մահն անցք միէ դէպ ի կեանս, նա կը
բառնայ ի մէնջ ամեն ունայնութիւն եւ ապակա-
նութիւն, եւ նա պիտի ընու դմեզ յաւերժական
պարգեւօք: Իւրաքանչիւր ոք ի մէնջ յանդգաստից
կը մեռնի ամեն օր: Մարդ դաշտաց խոտին պէս
առաւօտուց կը ծաղկի, ընդ երեկս կը թարչամի
ցամաքեալ, եւ կոխան կ'լինի ոտից: Մահուան խո-
կումն մեր բոլոր գործոց եւ խորհրդոց լաւագոյն
կանոն մի կարէ տալ: (Ֆենեշոն). — Մահն արդա-
րոյն համար նաւահանգիստ միէ, իսկ մեղաօրարտին
համար փոթորիկ մի: (Ս. Ամբրոսիոս). — Մահուան
յարձակմանց դէմ միմիայն զգուշութիւն՝ կենաց
անմեղութիւնն է: (Պոսիւէ). — Մահուան ատեն
միայն լաւ կը ճանաչէ մարդ ինքզինք, եւ ամենե-
ւիմը ծանօթ կը լինի այլոց: Երբ տիեզերք մեր ա-
չաց առջեւ կը տատանի իբրեւ խաբուսիկ եւ ա-

նարգ մի սլատիեր, երբ մեր ընդարմացեալ անդամք
կը կորուսանեն իւրեանց թեթեւաշարժութիւնն եւ
գրեթէ մեռած են, ինչ որ տակաւին կը բնակի կամ
կ'ապրի ի մեզ, բացարձակն է այն՝ այսինքն մեր
հոգին: (Պոքեռն) . — Պէտք է փափաքիլ մահու՝
Տիրոջ փառքն վայելելու համար, եւ ո՛չ թէ այն
վատ զինուորին նման՝ որ իւր կայքն կը թողու եւ
կ'ուզէ փախչիլ: (Տիկիկն Դարպե) . — Աւելի ցան-
կալի է գեղեցիկ մահ մի քան երկարաձիգ կեանք
մի: (Սենեկա) . — Ով որ ուսած է լաւ մեռնիլ, նա
իւր կեանքն բարւոք գործածած է, իսկ այն որ չէ
գիտցած ի յանդ հանել զայն՝ կորուսած է միշտ:
(Շառռն) . — Մեր կրօնքն կը միացունէ ինչ որ մահն
կ'անջատէ: (Տիւսի) . — Խօթամիտն կը խիթայ եւ
կը փախչի մահէն, յիմարն կը փնտռէ զայն եւ ըզ
հետ կ'ընթանայ, իսկ իմաստունն կ'սպասէ նմա:
(Շառռն):

Ժ Զ.

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ

Իմաստունն կը ճանաչէ իւր ժամանակն, եւ իւր
դատաստանն ըստ այնմ կը կշռէ: (Ժողովող. Է. 5).
— Ժամանակն մեծ վարագոյր մի է յաւիտենակա-
նութեան առջեւ տարածուած՝ եւ կը ծածկէ զայն
ի մէջ: (Տերսուդիսնոս) . — Ժամանակն նման է գե-
տոյ՝ որ արագ արագ զհետ կը ձգէ ամէն ինչ որ
կը ծնի: Բան մի երբ յերեւան կուգայ՝ կը տարուի
անմիջապէս. մի ուրիշ նորա ետեւէն կը թաւալի,

այն ալ միայն անցնելու համար: (Մարկոս Աւրելիոս). — Ժամանակն թեթեւ ոտամբ կը վազէ մահկանացուաց գլխոյն վերեւէն՝ առանց զարթուցանելու զանոնք իւրեանց երազներէն: (Եռնկ). — Չկայ կորուստ մի որ քան զկորուստ ժամանակին զգալի լինի մեզ, վասնզի անկարկատելի է այն: (Ջենոն). — Մի վստահիք ժամանակին որ զձեզ կը պատրէ. նենգաւոր խաբեբայ մի է այն, եւ այնպիսի ճարտար գողութեամբ կը բառնայ ի ձէնջ ամէն բան, զի իւր գողօնքն անգամ չէք կարող նշմարել: (Պոսիւս). — Ժամանակն տրուած է մեզ որպէսզի յաւիտենականութեան յարգն գիտնամք, բայց թէ որ չարաչար գործածեմք զայն, յաւիտենականութիւնն անգամ կարճ պիտի դայ ժամանակին կորուստն ողբալու համար: (Ֆենեչոն). — Մարդիկ խնայողութեամբ կը գործածեն իւրեանց պատիւն եւ դրամն, իւրեանց բարեկամներն ու մեծամեծաց պարգեւն, բայց կը շռայլեն ժամանակն՝ ոյր կորուստն անորոգելի է: (Արիստոսկլ). — Ժամանակն դրամի պէս է. մի կորուստներ զայն, եւ բաւական կ'ունենաս: (Լեվիս). — Աւելի պէտք է ագահ լինել ժամանակին՝ քան դրամի: (Դշխոյն Քրիստիսիս). — Բնաւ ժամանակին ո՛ր եւ է մասն խիստ կարճ մի համարիր գործածելու համար: (Չեսքրոֆիլս). — Ներելի ագահութիւնն միայն ժամանակինն է: (Պլանչար). — Շատեր կան որ չեն գիտեր միայն առանձինն կորուստնել իւրեանց ժամանակն, այլ զբազմանց տէր անձանց սրտուհաս են միշտ: (Պոնալ). — Ժամանակն բնութեան տեւողականութիւնն է, իսկ յաւիտենականութիւնն Աստուծոյ տեւականութիւնը: (Տեսպիւրե). Զուրերն յովկիան կ'ընթանան, օրերն

ի յաւիտենականութիւն: (Ուղղ). — Յաւիտենականութեան խորհուրդն կենաց երազութիւնն կ'ըստիօրիէ: (Մաղեհայ). — Իւրաքանչիւր օրն ենթադրէ՝ թէ վերջինն է միշտ: (Սենեկա). — Օրն խիտ կարճ կը թուի այնմ՝ որ գիտէ զբաղիլ. եւ վայրկենից արժէքն կը ճանաչէ: (Տիկին Տընիսկըն). — Շատ տարիներ հաշուողն չէ որ երկայնակեաց կը լինի, այլ այն՝ որ առաւել զգացած է թէ ինչէ կեանքը: (Ժ. Ժ. Ռուսոյ):

Ժ Է.

Յ Ո Յ Ս

Կայ յերկինս Աստուածային զօրութիւն մի՝ ժըրազլուխ ընկեր կրօնի եւ առաքինութեան, որ կ'օգնէ մեզ կենաց հանգուրժելու համար, ընդ մեզ կը նաւէ ցոյց տալու համար նաւահանգիստն ի մրրկի, հաւասարապէս քաղցրաբարոյ եւ նպաստամտոյց լինելով՝ թէ՛ ականաւոր ուղեւորաց եւ թէ՛ անծանօթ անցորդաց: Եթէ իւր աչեր քողածածուկ լինին, իւր նայուածքներ կը թափանցեն յապագայն. երբեմն կը բռնէ ի ձեռին նորափթիթ ծաղիկներ. երբեմն գիւթիչ ըմպելեալ լի բաժակ մի: Ձիք ինչ հանգունակ նորա ձայնին հրապուրանաց, եւ շընորհաց ծիծաղին: Յորչափ մարդ յառաջանայ դէպ ի գերեզման, նա առաւել անբիծ եւ շողշողուն կ'երեւի սփոփեալ մահկանացուաց, հաւատք եւ Սէր կը յորջորջեն զայն «Քոյր խմ», եւ Յոյս է նորա ա-

նուն: (Շաղպարիան) . — Մարդ չապրիր միայն ներկայ կենօք, նա պէտք ունի հաւատալու լաւագոյն մի աշխարհի, եւ կը փոխուի անդր յուսոյ թեւերով: (Տեագիւրե) . — Յոյսն մարդոյն անքան բընական զգացումն է, որ, ինչ որ ալ թէ գործէ, որչափ մարմնասէր թէ կարենայ լինել, կարող չէ զանց բնել զայնու, զի անհնար է նմա՝ միայն ներկայի մէջ ապրել . . . : Ուրեմն եթէ Յոյսն անհրաժեշտ իմն է կենաց, եթէ՝ որպէս օրէն է ասել՝ նորա էական մի մասն է, ո՛չ ժամանակին եւ ո՛չ վաղանցիկ իրաց վերայ կարէ հանդէլ մեր սիրտն, այլ պարտի սըլանալ յապագայն յաւիտենականութեան, ուր պիտի գտնէ զանսպառ աղբերակն յուսոյ: (Եւֆեր) . — Յոյսն փոխառութիւն մի է յերջանկութենէ: (Ռիվարոյ) . — Երկարատեւ յոյսեր կը մաշեցունեն զուրախութիւն, ինչպէս երկարաձիգ հիւանդութիւնք կը մաշեցունեն զվիշտս: (Տիկիւն Սեվիւնիե) . — Վայ այն մարդոյն որ կը դնէ զիւր յոյս մարդոյ վերայ, եւ որ կը ջանայ մտեղէն բազկի յենուլ: (Որոգիւնես) . — Մի ապաստանիք յանձինս, այլ յԱստուած դրէք զձեր յոյս: (Նմանութիւն Քրիստոսի) (*) . — Յոյսն կը բղիթի ի հաւատոց եւ ստորագասեալ է առ նմա: Հոն ուր չիք հաւատ, չէ կարելի գտնել զՅոյս: (Ս . Զեկուն) :

(*) Սոյն գործն կը կարծուի լինել Թովմայի Գեմրացոյն, կամ ըստ բազմաց՝ Գեբսոն անուն աստուածաբանին (1363—1429)

ԺԸ.

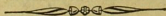
ԸՆՏԻՐ ՄՏԱԾՈՒԹԻՒՆՔ

ՍԵՆԵԿԱՅ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ

1. Ոչ ոք կարէ դիպուածով առաքինի լինել :
2. Ով որ այլոց վիճակին կը նայի՝ նա գոհ չէ յիւրայնոյն :
3. Պէտք է որ օրէնք մի կարճ լինի, որպէսզի տըգէտք կարենան դիւրաւ ըմբռնել զայն :
4. Խորհէ՛ որ թշնամիդ կրնայ յաւուր միում քեզ բարեկամ լինել :
5. Հողւոյն մոլութիւնք ո՛րչափ եւ փոքր լինին, անդր քան զչափ կը ծաւալին, վասնզի չարիքն չէ կարող կալի չափոյս :
6. Առատածեռն մարդն այն է՝ որ յանձնէ կը բառնայ ինչ որ կուտայ այլում :
7. Խոհական մարդն գործուած յանցանաց համար չպատժեր, այլ գալիքին առաջքն առնլոյ համար :
8. Դժբաղդութիւն մի այնչափ կարեւորութիւն կ'ունենայ՝ որչափ կարեւորութիւն որ տամք նմա :
9. Քաղցրացուցէք ձեր կեանքն, հրաժարելով այն ամեն անհանգստութիւններէ՝ որոց նշաւակ եղած է նա :
10. Խմաստունն կը բաւէ իւր անձին՝ երջանիկ լինելու համար, բայց ոչ ապրելու : Ապրելու համար բազում իրաց պէտք ունի, սակայն երջանիկ լինելու համար, առողջ՝ անյողգողդ՝ եւ

ճոխութիւնն արհամարհող մի հոգի բաւական է նմա :

11. Զօրաւոր ազատութիւնն վեհանձն հոգւոց սրնունդն է :
12. Շատ բաներ կան՝ զորս գիտնալն աւելի հաճոյական է քան թէ օգտակար :
13. Քանի՛ քանի՛ անգամներ երջանկութեան աղբիւր եւ պատճառ կը լինի այն բանն՝ զոր մեք դժբաղդութիւն կը համարիմք :
14. Այն որ կ'ուզէ իւր առաքինութիւնն հրապարակել, ո՛չ թէ առաքինութեան այլ փառաց համար կ'աշխատի :
15. Քանի՛ն ընդարձակ է պարտուց կանոնն քան զիրաւանց :
16. Իմաստունն ո՛չ յաջողութեամբ կ'այլափոխի, եւ ոչ կ'ընկճի ի ձախողութեանց :
17. Դժբաղդութիւնն առաքինութեան զարգացման համար բարեպատեհ առիթ մի է :
18. Բանականութիւնն առանձին շնորհն է մարդոյն, զի այլն ամենայն հասարակաց է իւր եւ անասնոց միջեւ :



ԺԹ.

Ա Գ Ա Հ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն



Ագահն տէր չէ իւր ընչից, այլ իւր ինչքեր կը տիրեն նմա : (Բիտլն) . — Ագահն հարուստ չէ երբեք, իւր տենչանքներն պատրաստ են միշտ զինքն աղքատացունելու : Զինքն ուղղելու համար՝ պատ-

չաճաւոր կը լինէր մարդկային կենաց հաւանակա-
նութեանց պատկերն յանդիման դնել նմա : Հսկար-
տութենէ ետքն՝ անտարակոյս ազահութիւնն է այն
կիրքն , յոր աւելի կարէ մուտ գտնել անհատակա-
նութիւնն : (Աղիպէր) . — Ազահութիւնն դարչելի է ,
վասնզի անձուկ մտաց՝ յոռի սրտի եւ հսկարտ նըկա-
րագրի նշանն է այն : Այսպէս ազահն նշաւակ է
հարուստներու արհամարհանաց եւ աղքատաց անի-
ծից : (Ժեղիք) — Աղքատութեան շատ բան կը սլակ-
սի , իսկ ազահութեան ամէն բան . . . : Աղտոտ հո-
գիներ կան՝ որ գերի են շահու եւ վաստակի , ինչ-
պէս գեղեցիկ հոգիներն ալ գերի են փառաց եւ
առաքինութեան , եւ միայն մի հեշտութիւն կրնան
ունենալ , այն է՝ ստանալ կամ չկորուսանել բնաւ :
Լոկ իւրեանց պարտաւանաց հետ զբաղած , միշտ
դրամոց արժէից նկատմամբ սիրտ ի տագնապի ,
գոգցես խրած կամ անդնդասոյզ եղած են դաշնա-
դրոց՝ մուրհակաց եւ մագաղաթից մէջ , սյսսլիսիք
ոչ ծնողք են , ոչ բարեկամ , ոչ քաղաքացի , ոչ Գը-
րիստոնեայ եւ ոչ իսկ թերեւս մարդ , այլ դրամ ու-
նին . . . : Ինչ որ կը շուայլէ մարդ՝ ժառանգորդէն
կը խլէ զայն . եւ ինչ որ կծծութեամբ կը խնայէ՝
յանձնէ կը բառնայ : Այս է բարեխառնութիւնն .
Արդարութիւն առ անձն եւ առ այլս : (Լասրիւշէր) .
— Անիրաւ մարդիկ , դարձեալ պիտի գանգատէին
եթէ առատութիւնն միշտ սփռէր ի նոսա այնքան
բարիք՝ որքան աւազի հատեր ունի ծովն յինքեան :
Ի զո՛ւր ձեռնտու մի Աստուած պիտի շուայլէ նոցա
ճոխութիւն եւ պատիւ , վասնզի ինչ որ ունին՝ առ
ոչինչ կը հաշուին : Նոցա ցանկութիւնն՝ իւր ունե-
ածն կը լափէ , եւ տենչանօքն կուլ կուտայ ինչ

որ չէ կարող հայթայթել: Ո՞ր սանձ ուրեմն պիտի կարենար արդարակ սահմանաց մէջ դնել աշխարհիս բարքն լաիկիզող անյագութեւ քաղցն՝ որ վայելելովն կ'աճի, եւ միշտ իւր ունեցածովն այնչափ նուազ հարուստ կը համարի զանձն, որչափ չունեցածովն՝ աղքատ: (Բոյեֆիոս). — Զմարդիկ խողխողելով ոսկի ստանալն ոճիր է, ծովու վտանգաց մէջ երթալ զայն փնտռելն յիմարութիւն է. ապականութեամբ եւ մոլութեամբ զայն դիզելն վատութիւն է: Արդարեւ պարկեշտ չահերն առանց ումեք վնասելու ձեռք կը բերուին, զի մարդ այն ատեն միայն առանց խղճի մտաց կարէ վայելել բան մի, եթէ այլոց սեպհականութենէն յափշտակուած կամ կորզուած չը լինի այն: (Կասիոփոր):

Ի.

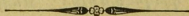
ՊԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մշակութեան համար պարարտ հող պէտք է, աջողակ սերմանացան եւ ընտիր սերմանիք. դաստիարակութեան մէջ ալ հողն բնութիւնն է, վարժապետն սերմանացան եւ սկզբունքներն սերմանիք են: (Պլուտարխոս). — Տունկերն մշակութեամբ ի յարդ եւ ի կերպարանս կուգան, եւ մարդիկ դաստիարակութեամբ: (Ժ. Ժ. Ռուսոյ). — Մանկան սիրտն մի իմաստուն տեսչի ներքեւ բնականաբար կը բացուի առաքինութեան, ինչպէս ծաղկանց բաժակն արեւու բարեբար ճաճանչից առջեւ: (Ժե-

րանոյ) . — Դաստիարակութեան նպատակն է հայ-
թայթել մարմնոյն այն զօրութիւնն՝ զոր սլարտի
ունենալ, եւ հոգւոյն՝ այն կատարելութիւնն ո-
րում ընդունակ է : (Պղատն) . — Դաստիարակու-
թիւնն ամեն ուրեք պէտք է նկատել իբրեւ դը-
խաւոր մասն օրէնսդրութեան : Արդի ժողովուրդք
բաւական կ'զբաղին կրթութեան (*) որ կը զարգա-
ցունէ զմիտս, եւ կարի նուազ հոգ կը տանին դաս-
տիարակութեան՝ որ մարդոյս նկարագիրն կը կազմէ
եւ կը յօրինէ : Հինք առաւել քան զմեզ կը խորհէին
յայդ, եւ այսպէս, իւրաքանչիւր ժողովուրդ ունէր
այն ատեն իւր ազգային նկարագիրն՝ որ արդ կը
պակսի ի մեզ : Մեք միտքն դպրոցին կը յանձնեմք,
եւ նկարագիրն դիպուածոյն : (Սեկիւր) . — Առանց
դաստիարակութեան՝ լոկ կրթութիւնն փաստու եւ
կորստեան գործիք մի է : Միայն դաստիարակու-
թիւնն ճշմարտապէս կ'ուսուցանէ զսլարտիս՝ գործ-
նականի վերածելով դայնս : (Բուայե-Գոլլար) . —
Ինչ որ է մշակութիւնն հողին համար, նոյնն է դաս-
տիարակութիւնն հոգւոյն համար : Այն միտքն որ
կանխաւ չէ մշակուած եւ առաքինութեան բողբոջն
չէ ընդունած, ծուլին որթատնկոյն կը նմանի :
Այնպիսին եղծապիղծ կամաց յօժարութեան մատ-
նեալ՝ կրից եւ մոլութեանց յաւիտենական խաղա-
լիկն պիտի լինի : (Հերվէյ) . — Անհնար պիտի լինէր
կազմել զսիրտ, առանց միանգամայն զարգացունե-
լու եւ զմիտս . անհնար պիտի լինէր նաեւ մարդոյ
խղճին վերայ վարուց կանոններ դրոշմել՝ եւ բա-
ցատրել նմա այն սկզբունքներն որ զիւր գործերն

(*) «Կրթութիւն» բառն Թէ աստ և Թէ այլուր մտաւորական
դաստիարակութիւն նշանակելու համար ի կիր արկած եմ :

պիտի վարեն, առանց լուսաւորելու նորա իմացականութիւնն, առանց ընդարձակելու նորա գաղափարներն, հակիրճ՝ առանց զնա կրթելու: Ուրեմն դաստիարակութիւնն կարէ ամենայնիւ կրթութեան տեղին ունել, բայց կրթութիւնն առանձինն չէ կարող երբէք դաստիարակութեան պաշտօն կատարել: (Տոնե Արքեպիսկոպոս). — Ամէն դաստիարակութիւն, որ կրօնական չէ, անկատար կը գործէ զմարդ, եւ միայն իմացական մի կենդանի կազմելու կարէ յաջողիլ: Սխալ է կարծել թէ մարդ միայն գիտութեամբ մեծ է. նա այլով իւրիք չէ մեծ՝ եւ մարդ իսկ չէ, բայց միայն ծանօթութեամբ Աստուծոյ:» (Էմե-Մարդեմ):



Ի Ա.

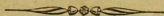
ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԻՒՆ

Առաքինութիւնն ըստ բանականութեան կենցաղավարելու սովորոյթն է, եւ որովհետեւ մարդոյս գլխաւոր մասն է բանականութիւնն, կը հետեւի ուրեմն՝ թէ առաքինութիւնն այն մեծագոյն բարիքն է, որ կարէ գտնուիլ իմարդումս: — Առաքինութիւնն կարելի չէ չարաչար գործածել, վասնզի չարաչար կիրառութիւնն ո՛չ եւս կարէ առաքինութիւն լինել: (Պոսիւռե). — Յաջս կրօնից՝ առաքինութիւնն կամաց սովորական յաղթանակն է ընդդէմ չարայօժար միտմանց, եւ է առողջութիւն հոգւոյ: (Տեսգիւրե). — Ո՛րչափ աւելի առաքինի լինի մարդ այնքան առաւել կը հեռանայ ընդ այն սնապարծելէ,

այնքան առաւել կը համոզուի թէ իւր սլարտքն
կը կատարէ միայն: — Առաքինութիւնք երբէք հը-
սարտութիւն չեն ազդեր: (Տիւզոյ) . — Առաքինու-
թիւնն է հաւատարմութիւն հոգւոյ առ օրէնս բար-
ւոյն, իսկ մօլութիւնն է սովորոյթ չար գործոց:
(Ժեռանոյ) . — Առաքինութիւնն է անյողողոյ սո-
վորոյթ կատարելոյ զամենայն: (Տրոգ) . — Վայելէ
Նախախնամութեան բարիքն, ահա իմաստութիւն .
տո՛ւր վայելել եւ զայն այլոց, ահա Առաքինութիւն:
(Տրնի) . — Առաքինութիւնն իւր բոլոր ամբող-
թեամբ սլարդ է, վսեմ, բնական, առանց սնաւա-
ռութեան, առանց շոշաղանաց, եւ միայն յանձին իւ-
րում կը դանէ գլխառս եւ զվարձ: (Տիւզիս Ժանիս) .
— Առանց Աստուծոյ չկայ մարդ առաքինի: Առաքի-
նութիւնն չէ պտուղ բնութեան կամ գիտութեան,
այլ է սլարդ եւ աստուածութեան: (Սեմեկա) . —
Ամէն բան փոխուած է երկրի վերայ. առաքինու-
թիւնն միայն չփոխուիր երբէք: Նման է նա լուսոյ
արեւուն՝ որ միշտ ամբիժ է, միշտ անփոփոխ, մինչ-
դեռ ամէն տարեք կը խառնին անդադար: Պէտք
է ուրեմն բանալ զաչս յօրհնաբանութիւն իւր Հե-
ղինակին: (Վոլոյեո) . — Առաքինութենէ զատ ամեն
ինչ տուէք մարդոյն, բայց ահա բան մի գործած-
չէք լինիր իւր երջանկութեանն համար: (Պրասոն) . —
Գիտութիւնն ուսումնասիրին է, հարստութիւնն
սրթնամօին, կարողութիւնն արւոյն, եւ երկինքն
առաքինութեան: (Պրասոն) . — Առաքինի լինելու
համար արիութիւն պէտք է. մոլի է այն որ արի լի-
նելու զօրութիւնն չունի: Չար եմք մեք վասնզի մեզի
եմք եւ թոյլ: (Պրասոն) . — Առաքինութեան յար-
մարագոյն եղող կենաց ընթացից՝ հետեւէ, թերեւս

տաժանագոյնն է այն՝ բայց սովորութեամբ հաճոյագոյն կ'լինի (Պիւրազոր)։ — Չիք առաքինութիւն առանց կրօնի, եւ ոչ երջանկութիւն առանց առաքինութեան։ (Տիսրոյ)։ — Երբ առաքինութիւնն միացած է տաղանդի հետ, դեր ի վերոյ քան ըզվառս կը բարձրացունէ զայր մեծ։ (Ռիւլարոյ)։ — Աստուած զերջանկութիւնն պարտք մի ըրած է, ուսուցանելով թէ մարդ առաքինութեամբ միայն կարող է երջանիկ լինել։ (Տիւփրէն)։ — Առաքինութիւնն չկարէ զարգանալ մոլութեանց հետ. սխալ է ուրեմն արգելուլ սոցա աճումն, եթէ կ'ուզեմք որ նա հաստարեստ մնայ։ (Բերնարդոս)։ — Այն առաքինութիւնք զորս ցոյց տալ կ'ուզէ մարդ, սին եւ կեղծ առաքինութիւններ են։ (Պուխի)։ — Եթէ առաքինութիւնն սրտի վսեմագոյն խանգն չ'լինէր, բանականութեան իմաստնագոյն հաշիւն պիտի լինէր։ (Կոստիկ)։ — Որչափ զառաքինութիւն ի կիրարկանէ ոք՝ այնքան թանկագին կ'լինի այն, ինչպէս երկու բարեկամներ առաւել կը սիրեն զիրեար՝ ցորչափ աւելի ծանօթանան միմեանց։ (Տիկիկ Գորիկ)։ — Կենաց իւրաքանչիւր օրն իբրեւ օր վերջին նկատելն՝ առաքինութենէ չ'չեղելու լաւագոյն միջոցն է։ (Մուսոնիոս Հոուփոս)։ — Եթէ կատարելութիւնն կախումն չունի ի մէջ, սակայն կամք եւ արիութիւն բաւական են մեզ առ ի հասանել յառաքինութիւն։ (Լեվիս)։ — Ով որ առաքինութեան ուղւոյն մէջ կանգ կ'առնու, արդէն յետս դնացած է առանց նշմարելու։ (Փոկիոն)։ — Իւրաքանչիւր ոք կ'ուզէ ունենալ փայլուն առաքինութիւններ եւ ցոյց տալ զայնս խաչի վերայ բեւեռելով, որպէսզի տեսնեն այլք ի հեռուստ եւ հիաց-

եալ զարմանան: Սակաւք կը փութան ժողովել այն
առաքինութիւններն որ իբրեւ զթիւմ եւ զծովորին
կ'աճին ընդ հովանեաւ կամ ի ստորոտ ծառոյն կե-
նաց: (Ֆրանսուա Տը Սալ). — Նուազ շնորհազարդ
են նախընծայ աւուրք զարնան քան նորաբողբոջ
առաքինութիւն երիտասարդի: (Էնլինարի). — Ձիք
առաքինութիւն առանց կռուոյ. առաքինութիւն
բառն զօրութենէ կուգայ. վասնորոյ կարեմք կոչել
զԱստուած բարի՝ բայց ոչ առաքինի, զի պէտք
չունի նա ճգանց՝ բարիք գործելու համար: (Ժ.
Ժ. Ռուսոյ). — Ամեն առաքինի մարդ օժտեալ չէ
բարձր կարողութեամբք, բայց ամէն ճարտար մարդ՝
եթէ կամի՝ կարէ երեւելի լինել ինչպէս առաքի-
նութեամբ նոյնպէս եւ տաղանդիւ: (Ուոլքըր
Սգոդ). Բերկրութիւնն քիչ անգամ կ'ուղեւորի բախ-
տին հետ, բայց հետեւող է առաքինութեան մին-
չեւ իսկ դժբաղդութեան մէջ: (Տիկին Դանսէն). —
Ձինչ է առաքինութիւն. — Մասնաւոր շահերէ
վեր դասել ընդհանուրին շահն, պարտուց զոհել
զյօժարութիւն, խորին զգացումն ունենալ առ-
այն կանոն՝ որ զմեր համակրանս կ'ուղղէ յարդարն
եւ ի պարկեշտն. միով բանիւ՝ առաքինութիւնն
սրտի բանականութիւնն է: (Մորի). — Աշխարհ որ
կը թուի արհամարհել զառաքինութիւն, զայն եւեթ-
սակայն կը յարգէ եւ կը մեծարէ: (Մասիլեոն):

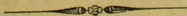


Ի Բ.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Պատմութիւնն լոյս է ժամանակաց, աւանդապահ գիպաց, հաւատարիմ վկայ ճշմարտութեան, աղբիւր բարի խրատուց եւ խոհեմութեան, եւ կանոն գնացլոց եւ բարուց: (Ռոյիկն). — Պատմութիւնն կը պարունակէ յինքեան աշխարհի փորձառութիւնն եւ դարուց խնայտութիւնն, անկողմնասէր ուսուցիչ մի է նա, զորոյ պատճառաբանութիւնքն՝ որ իրողութեանց վերայ յեցեալ են՝ չեմք կարող հերքել. նա ցոյց կուտայ մեզ զանցեալն՝ ապագայն գուշակելու համար. ճշմարտութեան հայելին է այն: (Սեկիւր). — Պատմութիւնն մարդկային բնութեան ներկայացումն է ըստ բուն մեծութեանն, ինչ որ հազիւ կ'ընդնմարուի գիտակցութեան մէջ, սոյժառ նշանագրօք կը փայլի ի պատմութեան: (Վ. Գուգիկն). — Պետութեանց եւ կայսրութեանց պատմութիւնն մարդկեղէն իրաց յողդողդութեան եւ անհաստատութեան պատմութիւնն է: (Մալիկեոն). — Պատմութեան մէջ թագաւորք՝ մահուան ձեռօք անաւագեալ՝ կուգան առանց դրանկաց եւ հետագայից ընդունել ամենայն դարուց դատաստանն: (Պոսիոհ). — Արդի պատմութիւնն մեծ օգտակարութիւն եւ առաւելութիւն ունի ի վերայ հնոյն, զի կ'ուսուցանէ ամէն պետերու՝ թէ հնգետասաներորդ դարէն ի վեր մարդիկ միշտ միացած են ընդդէմ հզօրագոյն զօրութեան: Հաւասարակշռութեան դրութիւնն միշտ

անծանօթ մնաց ի հնոց, եւ այս իսկ է պատճառն յաջողութեան Հռովմէական ժողովրդեան՝ որ կազմելով զինուորութիւն մի բարձրագոյն քան զայլ ժողովրդոց, մի ըստ միօջէ նուաճեց զնոսա ի Տիբերեայ մինչեւ յեփրատ: (Վոլդեռ). — Պատմութեան ուսումնս պատանեաց սրտին եւ նկարագրին զարգացման վերայ կարէ ներգործել յոյժ առողջարար ազդեցութիւն մի, եւ հոս է գլխաւոր կէտըն, մանաւանդ յառաջին ամսն՝ յորս բարոյականի զգացումն տակաւին ընդունակ է լաւագոյն ազդումներ կրելու: Աշխարհի պատմութիւնն միթէ ի յայտ չը բերեր մեզ զայն ինչ՝ որ արժանի է մեր մեծարանաց, բռնադատելու համար զմեզ որ ըստ այնմ առաջնորդուիմք: Չեմք կարող խելամուտ լինել այս գիտութեան ուսմամբն՝ թէ եղեռնական գործեր՝ սրչափ փայլուն եւս լինին՝ ընդհանուր նախատանաց եւ անարգութեան դրոշմն կը կրեն, եւ յայնմ հետէ չեմք զգար թէ մեր սիրտն անձկանօք կը տոչորի ի սէր գեղեցկին, եւ հետեւաբար կը ջրդի կրթիլ ի նորին նմանութիւն: (Նիեւեյր). — Իւրաքանչիւր ոք պարտի հաստատեալ գիտել՝ թէ պատմութեան ուսումնս այն լաւագոյն դպրոցն է, յորում մարդ կարէ ուսանիլ առաջնորդել անձին յամենայն պայմանս կենաց: (Պոլիքսոս). — Պէտք է որ պատմագիրն լինի անխռով իրրեւ զարդարութիւն՝ ոյր իրաւանց պարտի կալ պաշտպան, եւ անկեղծ իրրեւ զճշմարտութիւն՝ որոյ գործարանն լինել կը յաւակնի: (Պարթէլլմի):

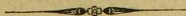


Ի Գ.

ԸՆԹԵՐՅՈՒՄՆ

Երբ ընթերցուած մի ի վեր կ'ամբառնայ զմիտսդ , եւ կը ներշնչէ քեզ ազնուական եւ առաքինի ըզգացումներ , ուրիշ կանոն մի՛ փնտռեր դրուածոյն վերայ դատաստան ընելու համար , լաւ է այն եւ գործ ձեռին ճարտարի : (Լապրիւշեր) . — Ո՛չ թէ այն որ չատ կ'ընթեռնու՝ այլ այն որ օգտակար ընթերցմանց կը պարապի , քան զամենեսեան ուսեալ կը համարուի : (Արիստիպոս) . — Եթէ կ'ուզես որ ընթերցուածն ի քեզ թողու տեւական տպաւորութիւններ , բաւական են քեզ քանի մի հանճարեղ հեղինակներ , նոցա սննդեամբն յագեցիլ : Լինելն ամենուրեք է չլինել ի մասնաւոր տեղւոջ : Ով որ իւր կեանքն ուղեւորութեան մէջ կ'անցունէ բազում ասպնջականներ կ'ունենայ , բայց բարեկամներ սակաւ : Այսպէս են նաեւ այն վարկաբարդի ընթերցումներն՝ որ առանց ո՛ր եւ է ընտրութեան՝ բազմաթիւ մատեաններ կը լսուին : (Սենեկա) . — Պէտք է չատ կարգալ՝ միտքն ծանօթութեամբ ճոխացունելու համար , բայց երբ ուղէ ոք ունենալ ճաշակ կամ լաւ ոճ՝ պարտի սակաւաթիւ մատեաններ ընթեռնուլ , եւ այն ընտրանաւ — : (Պոնալ) . — Պէտք է ընթեռնուլ յուսումն՝ յուղղութիւն եւ ի սիրտ փանս անձին : (Քրիստիանա) . — Լաւ գիրքն լաւ բարեկամ է , կը յանդիմանէ զմեզ առանց խտրութեան , եւ կ'արիացունէ զմեզ առանց չողովելու : (Ֆենելոն) . — Եթէ լաւ գիրքն լաւ բարեկամ

է, յորի գիրքն թշնամի է այնչափ վտանգաւոր՝ որ-
չափ առաւել փայլուն լինին իւր զէնքեր եւ յշկեալ:
Գրոց մէջ մոլութիւնն սիրելի ընծայելու ջանքն
ոչ միայն թերութիւն է ճաշակի, այլ եւ ոճիւր է
ընդդէմ մարդկութեան, անվրէպ փորձ մի ընկե-
րային դեղատուութեան: (Տեսգիւրհ):



ԻԴ.

ԸՆՏԻՐ ԱՌԱՄՔ ԼԱՌՈՇՅՈՒԳՈՅԻ



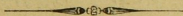
1. Շողոքորթաց մեծագոյնն է Անձնասիրութիւն:
2. Կիրքերն ճարտարախօսներ են որ միշտ կը հա-
մուկեն զմարդ, եւ կը նմանին բնութեան ար-
ուեստին՝ ոյր օրէնքներն անվրիպելի են: Կիրք
ունեցող ամենապարզ մարդն աւելի կը համո-
զէ, քան թէ պերճախօսն որ կիրք չունի:
3. Եթէ մեք հպարտութիւն չունենայինք, սյուց
հպարտութեանն համար պիտի չգանդատէինք:
4. Մեր ամբողջ բանականութեանն հետեւելու
չափ զօրութիւն չունիմք:
5. Չկայ բնաւ որ եւ իցէ թշուառագոյն արկած
մի՝ յորմէ ճարտարամիտ մարդիկ օգուտ չքա-
ղեն, եւ ոչ բարեգէտ պատահար մի՝ յորմէ
չմնասուն անխոհմք:
6. Լռութիւնն ապահովագոյն կողմն է նորա հա-
մար՝ որ չէ վստահ յանձն իւր:
7. Դիւրին է խաբել զանձն յանդգատից, բայց
դժուարին է պատրել զայլս անդգապէս:

8. Յոյսն որչափ խաբուսիկ թէ լինի, գոնէ կարէ տանիլ զմեզ մինչեւ ի վախճան կենաց՝ զուարճալի ճանապարհէ :
9. Շահասիրութիւնն կը կորուսանէ զառաքինութիւնս, ինչպէս գետք կ'անհետանան ի ծովու :
10. Ծարտար երեւելու փափաքն յաճախ կ'արդելու զմարդ այնպիսի ոք լինել :
11. Փոքրոգի մարդիկ չնչին բաներէ խիստ կը վերաւորին, իսկ մեծոգիք կը տեսնեն զայն ամենայն եւ չեն վիրաւորիր երբէք :
12. Խոնարհութիւնն քրիստոնէական առաքինութեանց ճշմարիտ ասլացոյցն է, առանց այնր կը պահեմք մեր բոլոր թերութիւններն՝ զորս միայն հպարտութիւնն կը ծածկէ թէ՛ յայլոյ եւ թէ՛ յաճախ ի մէնջ :
13. Զանձանց խօսելու ատեն մեր զգացած չափազանց հաճոյքն պարտի երկիւղ ազդել մեզ՝ թէ մի՛ գուցէ մեր ունկնդիրներն բոլորովին զըրկեմք այն հաճոյքին :
14. Մարդկան մեծագոյն մասն տնկոց նման թագուն յատկութիւններ ունի՝ զոր դիպուածն ի յայտ կը բերէ :
15. Մեծ բարեմասնութեամբք ծնած լինելու ըստուգագոյն նշանն է՝ ծնած լինել առանց նախանձու :
16. Կենաց զանազան տիոց կը հասնիմք հետզհետէ, եւ ամաց յաճախութեան հակառակ՝ չատ անգամ փորձառութենէ նիազ կը գտնուիմք :
17. Բախտն առաւելապէս նոցա կոյր կ'երեւի, որոց բարիք ինչ չէ գործած :
18. Բախտն ի յայտ կը բերէ մեր առաքինութիւնքն

եւ մոլութիւնքն , ինչպէս լոյսն յերեւան կած է
զառարկայս : Եթէ անափառութիւնն ամբողջո-
վին չկործանէ մեր առաքինութիւններն , գո-
նէ զանոնք ամէնքը կը դժգոյն :

19. Յեղանակաւ իմն բարի գործոց մասնակից լի-
նել է , երբ մարդ մտադիւր յօժարութեամբ
կը ներբողէ զայնս :

20. Մտաց թերութիւնք կը յաճախեն ի ծերու-
թեան՝ իրրեւ զգիմաց :



Ի Ե.

Ա Ձ Գ Ք



Կրօնք եւ բարք միակ միջոցք են երջանկութեան ,
ազգաց եւ անհատից համար : (Լեւի/ւս) . — Այն ա-
ղետալի սերմունք՝ որ ցանուած են ազգի մի ծոցոյն
մէջ , ամէնքն միեւնոյն կորովութեամբ չեն զարգա-
նար : Յաճախ չունին ուրիշ զօրութիւն բայց եթէ
եղծանել լռեկայն եւ մի առ մի զգիտակցութիւնս ,
մինչեւ որ կենաց բոլոր երեւոյթներն դեռ պահող
ընկերական մարմինն ամբողջովին աստիկանի ի ներ-
քուստ , եւ սոսկալի լուծմամբ կործան անկանի :
(Ա.Փրլ Ս.րիկայիսկոպոս) . — Ազգերն յիւրեանց սըր-
տից՝ զինքեանս կառավարող Աստուծոյն կը հանեն
կամ հոտ անոյշ առաքինութեան՝ որ նորա հայեց-
ուածոց ժպիտն եւ արգասաւոր օրհնութեանց ցօղն
կ'ընդունի , կամ անիրաւութեան բոյր մի՝ որ կու-
տայ նմա պոստել իւր յօնքն , եւ պատրաստել իւր

ձեռաց մէջ այն որոտն՝ որով կը շանթահարէ զնոսա :
(Տիկին Բավի) . — Անկեղծութեան եւ ուրախութեան անմեղծութիւնն ժողովրդեան համար է միայն : (Մասիլեոն) . — Ժողովրդեան առաքինութեանց համար շատ ինչ գործեցէք , պիտոյիցն համար՝ բաւական , իսկ հաճոյիցն համար՝ սակաւ : (Պոնալ) . — Ժողովուրդն ինքնակալ մի է որ ուտել կ'ուզէ միայն . իւր վեհափառութիւնն կը հանդարտի՝ երբ մարտէ : (Ռիլարոյ) . — Զգացումն՝ ժողովրդեան բանականութիւնն եւ գիտութիւնն է : (Ֆեռան) . — Միշտ դիւրայոյզ ժողովուրդն իւր զգացողութեանց համեմատ կը դատէ : (Լըմոնիի) . — Արկածն կը կքէ զյողդողդ ժողովուրդն , ինչպէս շունչն հողմաց կը հակէ հասկերն : (Կոլսոնի) :

Ի Զ .

ԱՍՏՈՒԱՄԱՇՈՒՆՉ ԵՒ ԱՒԵՏԱՐԱՆ

Աստուածաշունչ գրոց մէջ ամէն տեսակ ոճ կը գտնուի , ոճեր՝ որ միայն մի մարմին կազմելով ի զանազան մասանց՝ ոչ երբէք նմանութիւն ունին մարդոց ոճին : Հիացմամբ կը զարմանայ մարդ Աստուածաշունչի վերայ ծայրէ ի ծայր : (Շաղոպրիան) . — Ո՛րքան խորհրդածէ ոք այս աստուածային մատենին վերայ , այնքան առաւել հրապոյրներ կը գտնէ . խօսից սրարգոյթիւնն կ'սփոփէ ընթերցողին միտքն , եւ իմաստից վսեմութիւնն կը բարձրացունէ զնա՝ նեցուկ լինելով նմա : (Մեծն Գրիգոր) . — Այս գրքին միջոցաւ եւ այս գրքին հետ մարդ կարէ ըմ-

բռնել ի մօտ՝ ինչ որ կայ մեծագոյն, եւ ի ձեռին
կ'ուենայ շղթայն եւ իրր թելն տիեզերաց ամէն
դործոց: (Գաւարստերես). — Սա այս կամ այն
ժողովրդեան համար պատրաստուած մատեան-
ներէն չէ. սա յաւուր միում համայն ժողովրդեան
մատեանն պիտի լինի, վասնզի յինքեան կը պա-
րունակէ մարդոյն պատմութիւնն՝ որ դրուած է
բոլոր մարդոց համար, նոյն իսկ Աստուծոյ թելա-
դրութեամբ. (Տեսգլխի). — Ս. Գրոց լեզուին մէջ
իսկ կ'երեւի աստուածային ազդեցութիւնն: Սրբա-
զան Մատենագրաց համար մարթ է ըսել զնոյն՝ զոր
ինչ Փարիսեցիք կ'ըսէին զՅիսուսէ. «Ոչ երբեք այնպէս
խօսեցաւ մարդ, որպէս այրն այն»: Ընթեռնելով զա-
նոնք՝ կը տեսնեմք թէ Աստուծոյ մատն հպած է
նոցա շրթանց. ինչ անկեղծիկ պարզութիւն պատ-
մութեանց մէջ, որպիսի հրապոյր ամօթխածութեան
եւ ճշմարտութեան, քանի՜ շնորհ սեռն եւ սերտ:
Իւր նախկին անմեղութեան եւ անբծութեան մէջ
եղող բարբառն է այն. եւ դարձեալ՝ ինչ զօրու-
թիւնն՝ քանի՜ խորութիւն, որպիսի ճոխութիւն պատ-
կերաց, ինչ նայուածքներ մարդկային բնութեան
մինչեւ խորերն արձակուած: Ո՞վ առաւել զգաց
իւր եղիութիւնքն, ո՞վ առաւել ճանչեց իւր մեծու-
թիւնն: Ամէն ինչ որ քաղցր է՝ գորովալից՝ ահաւոր
եւ վսեմ, Ս. Գրոց մէջ փնտռեցէք եւ ո՛չ սլուր:
(Լաւրնի). — Աւետարանն յԱստուծոյ առ մարդիկ
ընծայուած պարգեւաց գեղեցկագոյնն է: (Մոնդիս-
գիիո). — Մեք չեմք ճանչեր զԱւետարանն որպէս
պարտն է, եւ զայն ուսանելու արգելք կը դնէ մեզ
զայն գիտել կարծելնիս: Կ'անգիտանամք նորա ա-
ռածներն, եւ խմատիցն չեմք թափանցեր: Մեք

Հետաքրքրութեամբ կը փնտռեմք մարդոց խօսքերն եւ զանց կ'ընեմք զԱստուծոյսն: (Ֆենեղոն). — Աւետարանն թագուն առաքինութիւն մի ունի, չգիտեմ ինչ ազդոյ բան մի, ջերմութիւն մի որ կը ներգործէ հասկացողութեան վերայ, եւ ուրախ կ'առնէ զսիրտ: Մարդ զնոյն կ'զգայ յայն խորհելով՝ ինչ որ կ'զգայ ի զնին կալով երկնից: Աւետարանն դիրք չէ, այլ կենդանի էակ մի գործօն եւ զօրաւոր՝ որ կուլ կուտայ ամեն ինչ որ կը հակառակի իւր ձկտման: (Նաքոյեոն). — Մարդիկ անտեղութեան մէջ անկանելու համար միայն՝ կը մերժեն Աւետարանի վարդապետութիւնն: (Վոյդեոն). — Ս. Գրոց մեծ վայելչութիւնն զիս կը հիացունէ, Աւետարանի սրբութիւնն կը խօսի սրտիս. սրչափ դուզնաքեայ իմն են առ նովաւ իմաստասիրաց մատեանք իւրեանց բոլոր պերճանօք: Այս Աստուածային գիրքն՝ որ քրիստոնէին մէկ հատիկ անհրաժեշտ պէտքն է, եւ որ ոչ-քրիստոնէին անգամ օգտակարագոյն է քան զամենայն, խորհրդածութեան առարկայ լինելով միայն՝ հոգւոյն մէջ կը մոծանէ իւր հեղինակին սէրն եւ նորա պատուիրաններն կատարելու կամքը: Երբէք առաքինութիւնն այնպիսի քաղցր լեզուաւ չէ խօսած, երբէք խորագոյն իմաստութիւն մի չէ բացատրուած այնքան կորովով եւ պարզութեամբ. նորա ընթերցումն ոչ ոք կարէ թողուլ՝ առանց զգալու զանձն լուսագոյն քան յառաջն: (Ժ. Ժ. Ռուսոյ):

Ի Է .

Գ Ի Տ Ո Ւ Ք Ի Ի Ն

Դիւրին է գտնել ոսկի եւ ադամանդ , բայց գիտուն չրթ ունքներ անդին արժէք ունին : (Սողոմոն) . — Գիտութիւնն առանց առաքինութեան՝ կը կուրացունէ փոխանակ լուսաւորելու : (Նոյն) . — Ըսէ՛ իմաստութեան՝ թէ դու իմ քոյրս ես , եւ թո՛ղ գիտութիւնն լինի քեզ բարեկամ : (Նոյն) . — Ամեն ոք ի բնէ կը ցանկայ գիտել , այլ ինչ արժանիք ունի գիտութիւնն՝ առանց երկիւղին Աստուծոյ : Այն գիտութիւնն՝ որ կուգայ ի վերուստ աստուածային ազդմամբ , յանձունս ազնուական է քան զայն զոր մարդկային միտքն կ'ստանայ այնքան աշխատութեամբ : Վսեմ եւ օգտակարագոյն գիտութիւնն՝ անձին ճշմարիտ ծանօթութիւնն եւ արհամարհանքն է : (Նեանուրիսն Քրիստոսի) . — Գիտութիւնն մեծ զարդ է , եւ գործի սխալի ծառայութեան : (Մոնղաներ) . — Եղս՛կ , ինձ կը թուի թէ ամեն ինչ գիտեն մարդիկ եւ ունին զամենայն գիտութիւնս բաց ի գիտութենէ անձին : (Պուրտալու) . — Գիտութեան նպատակն է ճանաչել զճշմարտութիւն , իւր պրաղումն է հետազօտել զայն , իւր նկարագիրն է զայն սիրել , իսկ զայն ստանալու միջոցներն են ընդդէմ կալ կրից եւ փախչիլ յանդործութենէ եւ ի դանդաշիտ մտաց : (Ժ. Ժ. Ռուսոյ) . — Բազում գիտութիւնք կը յայտնեն մարդոյն իւր ընդարձակ տգիտութիւնն : (Նունկ) . — Հոն ուր գիտութիւնն անջատեալ է յօրինաց , ստորնութեան կրկին նշա-

նակք կ'երեւին ի նմա, մի՛ զի անհուն է իւր նը-
պատակ, եւ երկրորդ՝ զի անձուկ է իւր սրայման:
(Աքթայ Տոփեկն). — Կրօնքն գիտութեանց զեղծումն
կը դատաւարտէ միայն, ինքն արդարեւ նոցա լա-
ւագոյն բարեկամն եւ լուսամիտ պաշտպանն է:
(Աքթայ Վէլնսան). — Գիտութիւնք կը կորնչին ան-
հունին մէջ, զի նոցա կատարածն Աստուած է: Ոչ
այլ ինչ կարէ զմեզ տանիլ յապահովի ի խոնարհու-
թիւն, բայց միայն ճշմարիտ գիտութիւնն: — Յոր-
չափ ընթանայ մարդ գիտութեանց անձուկ ճանա-
պարհէն, առաւել կը նշմարէ թէ իւր գիտցածն
համեմատութիւն չունի իւր չգիտցածին հետ: (Տի-
կին Տիւրա). — Գիտութեանց արտին մէջ ատոք
հասկերն աւելի ճոխ են, իսկ այլք այնքան կը բարձ-
րացունեն իւրեանց զլուսն որքան թափուր լինին:
— Պիտի դայ օր՝ յորում ամենայն գիտութիւնք՝
իբրեւ կիցք քառուղւոյ՝ պիտի միանան այն մեծ
գծին որ կ'իջնէ յԱստուծոյ առ մարդիկ, եւ ի
մարդոյն կ'ենէ առ Աստուած: (Ֆենեկոն):

Ի Ը.

Հ Ա Մ Բ Ա Ի

Աշխատեցէ՛ք բարի համբաւ ստանալ, փարթամ
գանձերէ աւելի հաստատուն բարիք է այն: (Սի-
րաֆ). — Ի՞նչ է համբաւն. աղաղակ մի որ կը բարձրա-
նայ եւ կը կորնչի յանկեան ուրեք երկրի: (Թոմաս).
— Համբաւն մարդոյս երկրորդ կեանքն է: (Պոսիւհ).

— Պէտք է որ մարդ խնամ տանի իւր համբաւոյն ,
այլ աւելի Աստուծոյ սպասաւորելու քան իւր անձ-
նական պատուոյն համար , եւ աւելի գայթակղու-
թենէ խորշելու քան իւր փառքն յաւելլոյ համար :
(Յրանաւուս սը Սալ) . — Ինչ փառասիրութիւն , ինչ
տղայական նախանձ , մարդոց մէջ անուէններ ունե-
նալու հետամուտ լինել՝ հասնելու համար համբա-
ւին որ հովին խաղալիկ եզոզ ծուխէն ոչ նուազ
ցնդելի է : (Յենեղոն) . — Համբաւն շատ անգամ հա-
սարակաց վրիպանք մի է : (Մասիլեոն) . — Ամենա-
մեծ համբաւք չեն միշտ բարւոք հիմնեալք : (Սեն
Ռեալ) . — Մեծ համբաւն մեծ հարստութեան պէս
է . հաւասարապէս դժուարին է զմին եւ զմիւսն
հաստատուն պահել՝ դանձն երբէք չմոռնալով :
(Պուրսալու) . — Նոքա որք կը մնասեն այլոց համբա-
ւոյն կամ բախտին՝ արժանի են նախատական պատ-
ժոյ : (Լապրիլիեր) . — Պէտք է որ մարդ իւր ական-
ջօք լսէ եւ իւր աչօք տեսնէ , երբ խնդիրն ո եւ է
ուրուք համբաւոյն վերայ վճիռ տալ է : (Տիկիւն
Բիւիսիեո) . — Բարի համբաւն ամէնէն չքեզ գերեզ-
մանն է՝ զոր մարդ կարէ ունենալ : (Ժ . Ժ . Ռուսոյ) .
— Քիչ անգամ կը յարգարեն համբաւն առաքինու-
թեամբ : (Սենդ- Էլրլմոն) . — Ի՞նչ է համբաւն զի
այնքան մարդիկ զոհ կը մատուցանեն այդ կուռքին :
Երազ մի է այն , ծուխ մի , գովեստ մի՝ ոյր յիշա-
տակն կը կորնչի ձայնին հետ , յարգանք մի որ յա-
ճախ այնքան պատիր է՝ զի բազումք կը զարմանան
տեսնելով որ կը գովուին առաքինութեանց համար ,
մինչդեռ ինքեանք լաւ գիտեն թէ նոցուն ներհա-
կակիր մոլութիւններ ունին միայն , եւ երբեմն կը
կշտամբուին այնպիսի թերութեանց համար՝ զորս

չունին երբէք : (Յրանսուս ՏՐ Սաղ) . — Համբաւն յա-
ճախագոյնս փող է բախտի քան արժանեաց : (Օֆ-
սեկնսրըն) . — Չար վէրքն կը բուժի , չար համբաւն
չ'բուժիր բնաւ : (Տընի) :

ԻԹ.

Թ Ա Պ Ա Ի Ո Ր Ք

Թագաւորաց խօսքերն պէտք է որ իբրեւ պատ-
գամ ընդունուին , բայց արդարութեան վճիռներ
միայն հարկ է որ ելնեն նոցա բերանէն : (Առակի
Սող. Ժ. 2 , 10) . — Հպատակաց բազմութիւնն դա-
հին փառքն է , իսկ ամայացեալ թագաւորութիւնն
նախատինք է իշխանին : (Նոյն , անդ , 28) . — Իշ-
խան ոք այն ատեն միայն մեծ կ'երեւի իւր թըշ-
նամեաց՝ եթէ վեհանձնութիւն եւ գթութիւն ի
կիր արկանէ առ նոսա : Ճարտար իշխանն ճարտար
կը գործէ զիւր պաշտօնեայս , եւ իւր օրինակին վե-
րայ կը կրթէ զնոսա : Իշխանաց ճշմարիտ շահն նոյն
իսկ պետութեանն է : Շողովուրդ կը պատուհասէ
Աստուած այն թագաւորներն՝ որք կը սիրեն զշողովմս ,
եւ յոգի մոլորութեան կը մատնէ զարքայս՝ որք ի
փառքի եւն ստութեան եւ պատիր փաղաքշանաց :
Պնդութիւնն ոգւոյ՝ էական նկարագիրն է թագա-
ւորաց : (Պոսիւհ) . — Որովհետեւ ժողովրդոց առա-
ջին միտումն է կրթիլ ի նմանութիւն թագաւորաց ,
առաջին պարտքն է թագաւորաց տալ ժողովրդեան
սրբազան օրինակներ : Ժողովրդեան սէրն անկեղա-

կարծ դրուատիքն է վեհասպետին: Չմարդիկ կա-
ռավարելու համար սահմանուած իշխանն պարտի
ճանաչել զմարդիկ: Փառասէր իշխանն կ'անցնի իր-
քեւ հեղեղ երկիրն քերելու եւ գերփելու համար,
եւ ոչ իբրեւ գետ յաղթաջուր հոն խնդութիւն եւ
լիութիւն բերելու: Իշխանք կ'ամրապնդեն զիւր-
եանց իշխանութիւնն՝ ամրապնդելով զիշխանութիւն
կրօնի: Իշխանք կը տկարանան, երբ կ'ուզեն զօ-
րաւոր լինել ի վեր քան զօրէնս: (Մասիշեոն). —
Թագաւորք յԱստուծոյ կ'առնուն իւրեանց մեծու-
թիւնն, պարտին ուրեմն ծառայել ի փառս Նորին:
(Ֆիշիկ). — Թագաւոր ոք պարտի յուշի ունել ե-
րեք բան. թէ կը կառավարէ զմարդիկ, թէ պարտի
կառավարել զնոսա ըստ օրինաց, եւ թէ պիտի չկա-
ռավարէ զնոսա յաւիտեան: (Եւրիպիդէս). — Երանի'
այն թագաւորին՝ ոյր հպատակք երջանիկ են: (Սդո-
պի). — Բնական վիճակն թագաւոր լինել չէ, այլ
մարդ: (Յոլսէի Բ.). — Թագաւորք ժողովրդոց հա-
մար եղած են, եւ ոչ թէ ժողովուրդք թագաւո-
րաց համար: (Ֆենեյոն). — Իշխան մի որ՝ յընտրու-
թիւն մարդկան՝ զարգարութիւն միայն իւրեան կա-
նոն ունի, իւր արժանեաց վերայ կը խարսխէ ա-
մէն յոյս: (Մարմոնդի). — Թագաւորաց ամենագե-
ղեցիկ պարտքն է սրբել զարտասուս: (Բոնպիւ). —
Թագաւորութիւնն մի մեծ ընտանիք է: (Դեմքոյ).
Թագաւորութիւնն արտաքնայարդար գերութիւն
մի է: (Սոփոկի). — Եթէ գերութիւնն աղետալի
է, թագաւորութիւնն եւս ոչ նուազ է եղիկի, զի
ծալտեալ գերութիւն մի է միայն: (Ֆենեյոն):

L.

ԸՆՏԻՐ ԱՌԱՄՔ ՎՈՎՆԱՐԿԱՅ

1. Գրեթէ աներեւոյթ հիւլէ մի որ մարդ կը կոչուի, որ կը սողայ երկրի երեսաց վերայ, եւ որ մի օր միայն կ'ապրի, յեղանակաւ իմն միով հայեցուածով աչաց կ'ընդգրկէ զտիեզերս ընդ դարս ամենայն: Մեծ առաւելութիւն չէ զօրաւոր ոգի ունենալ եթէ արդար չլինի այն: Ծօճանակի կատարելութիւնն ոչ թէ արագաշարժ լինելն է՝ այլ կանոնաւորեալ:
2. Գրեթէ միշտ անօգուտ եւ երբեմն իսկ աղիտաբեր է հարեւանցի եւ առանց սկզբանց գիտելն: Սակաւք ոմանք կարեն հանդուրժել ճշմարտութեան եւ դայն խօսիլ:
3. Մեծամեծ գործերն ի յանդ հանելու համար պէտք է այնպէս ապրիլ որպէս թէ պիտի չմեռնիմք երբէք:
4. Վեհանձնութիւնն այլոց ցաւերովն կը տառապի՝ որպէս թէ ինքն լինէր այնց պատասխանատու:
5. Աշխատութեան պտուղն հաճոյից քաղցրագոյնն է:
6. Մտաց օրէնքն չ'տարբերիր յօրինաց մարմնոյն՝ որ չէ կարող կանգուն մնալ առանց անընդհատ սննդեան:
7. Մեծամեծ խորհուրդներն սրտէն կուգան:
8. Թեթեւ մտքերն յաճախ առած կը փոխեն:

9. Դժուարին է մեծարել զոք այնպէս որպէս նա կը կամի:
10. Երկայն յաջողութիւնք երբեմն կը սահին մի վայրկենի մէջ, ինչպէս ամառնային ջերմութիւնք կը վտարուին մրրկի օրով:
11. Յստակութիւնն կը զարդարէ խորին իմաստներն: Զաւաւորութեան նշան է գովել միշտ զգաստութեամբ:
12. Մեր ասպնջովագոյն պաշտպաններն մեր տաղանդներն են:
13. Յոյսն ոգի կուտայ իմաստնոյն, իսկ կը պատրէ զմեծամիտն եւ զանհոգն՝ որ անխորհրդաբար նորա խոստմանց վերայ կը հանգուցանեն զանձինս:
14. Նա որ չճանչեր ժամանակին յարգն՝ չէ ծնած փառաց համար:
15. Հաստատուն բաներ քիչ կը խօսի այն՝ որ կը ջանայ նորանշան բաներ խօսիլ:
16. Երբ իմաստ մի կարելի չէ պարզ բացատրել, նշան է՝ թէ պէտք է զայն ի բաց թողուլ:

ԼԱ.

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ

Յաջողութեան մէջ չկարէ մարդ իւր բարեկամներն որոշել, եւ դժբաղդութեան ժամանակ կարէ ճանչել իւր ճշմարիտ թշնամիներն: Մի՛ թողուր բնաւ վաղեմի բարեկամդ, վասնզի երկեան մի

բարեկամ չէ կարող նմին նման լինել: Բարեկամութիւնն սպեղանի մի է որ կ'ամօքէ կենաց վիշտերն եւ կը պահէ հոգւոյն այն մաքրութիւնն՝ որ զմարդ կը պատրաստէ յանմահութիւն: (Ժողովողն). — Մարդկային կեանքն աղետալի միայնութիւն մի պիտի լինէր, եթէ բարեկամութիւնն իւրեան ընկեր կամ նեցուկ չունենար. սակայն այսպիսի անհրաժեշտ օգնականութիւն մի պէտք չէ անզգուշութեամբ առնուլ, այլ եթէ ընտրութիւնն միանգամ իմաստութեամբ լինի, չէ օրէն մերժել զայն ի բաց: (Վալերիոս-Մաքսիմոս) — Դարձունեմք նայուածքնիս մեր թերութեանց եւ մոլութեանց վերայ՝ պիտի տեսնեմք որ մեզ պիտանի եղող բարեկամն ո՛չ թէ այն է որ զմեզ կը դուլէ, այլ այն՝ որ ազատութեամբ կը խօսի ընդ մեզ եւ լսելի կ'ընէ մեզ իւր խորհուրդներն եւ կշտամբանքներ: Բարեկամներ կան որ դրամի նման են, հարկ է զանոնք գործածելէ առաջ փորձել. բայց այդ փորձն ընելու համար հարկ չէ սպասել այն վայրկենին՝ յորում պէտք պիտի լինի նոցա ծառայութիւնն: (Պլուտարխոս). — Ամեն օր կը տեսնեմք զի շան կորիւնք միմեանց հետ կը խաղան եւ կ'զբօսնուն. ամեն ինչ անկեղծ բարեկամութիւն մի կ'արտայայտէ նոցա մէջտեղ, բայց երբ մի ոսկր երեւի իւրեանց խաղուց միջոցին, ահա թշնամի կը դառնան. որոտագոչ աղմուկ մի կ'յառնէ, եւ միմեանց դէմ սղառնալից՝ զիրեար կը սլատառեն: Այսպէս է շատ անգամ եղբարց, հարց եւ որդւոց բարեկամութիւնն. ունին վիճելու համար արծաթոյ գումար կամ հողոյ արտավար, իսկոյն կը վտարուին գեղեցիկ զգացմունք, հայրենի՝ եղբայրական եւ որդիական անուանք, եւ չահն ամէն

բան կ'եղծանէ : Եթէ կուգես գիտնալ երկու մար-
դոց բարեկամութիւնն , մի հարցունեք բնաւ՝ եղբայր
են կամ սննդակից , այլ ուսիր միայն թէ առաքի-
նի՞ք ոմանք են՝ վասնզի բարեկամութիւնն այն սրբ-
տից մէջ է միայն՝ յորս կը բնակի ամօթխածութիւն՝
հաւատարմութիւն եւ այն ամենայն որ գեղեցիկ է
եւ պարկեշտ : (Եպիկսէսոս) . — Մարդոյս համար բա-
րեկամն միւս այլ ինքն է . եւ արդարեւ երբ բարե-
կամիս հետ եմ՝ միայնակ չեմ , եւ սակայն չեմք
երկու : Բարեկամ ընտրէ քեզ այն մարդն՝ զոր ա-
ռաւել առաքինի կը ճանչես : (Պիւթագոր) . — Չա-
րերն մեղսակիցներ ունին , հեշտասէրք ընկերներ
յարբեցութեան իւրեանց , դատարկապորտ արանց
խմբակն յարաբերութեանց կապեր , իսկ առաքինի
մարդիկ բարեկամներ ունին միայն : (Լոդիկո) . —
Երբ բարեկամիս ծառայութիւն մի ընեմ կամ ե-
ռանդեամբ նորա շահերն պաշտպանեմ , ինձ չթուիր
թէ ամեն ոք պարտի գովել զիս , միայն թէ ինք-
զինքս ազատ կը նկատեմ բոլոր նախատինքէ :
(Պլատոս) . — Զգուշացիր յայնմանէ որ իւր բացակայ
բարեկամին վերայ կը չարախօսէ , կամ չպաշտպաներ
զնա երբ այլք չարախօսեն զնմանէ : (Որասիոս) . —
Մարդկային բարեկամութիւններէ աւելի անհաս-
տատ բան չկայ . տարիներ պէտք են զայնս կազ-
մակերպելու համար , բայց մի եւեթ վայրկեան բա-
ւական է խզելու զանոնք : Բոլոր աշխարհի բարե-
կամ եղողն ոչ ումք է բարեկամ : (Պուրսալո) . —
Ոչ այլ ինչ աւելի կարէ երկու հոգիներ բարեկամու-
թեան համար պատրաստել՝ քան ճակատագրաց նը-
մանութիւնն , մանաւանդ երբ այն ճակատագրերն
բարեբաղդիկ չլինին : (Շադոպրիան) :

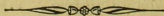
Լ Բ.

Օ Ր Է Ն Ք

Մարդ իբրեւ Ֆիզիքական էակ՝ ուրիշ մարմնոց նման անսխալօրէն օրինօք կը կառավարի, իբրեւ իմացական էակ՝ առ ոտն կը կոխէ անդադար Աստուծոյ օրէնքներն եւ կը փոխէ իւր իսկ ձեռօք հաստատած օրէնքներն: Պէտք է որ առաջնորդէ նա իւր անձին, բայց սահմանափակ էակ մի լինելով ենթակայ է անգիտութեան եւ սխալանաց՝ ինչպէս եւ բոլոր վախճանաւոր իմացականութիւնք, եւ կը կորուսանէ այն զաղիաղփուն ծանօթութիւններն իսկ զորս ունի: Իբրեւ զգայուն արարած՝ հազարաւոր կրից կը հպատակի: Այնպիսի էակ մի կարէր ամէն վայրկեան մոռանալ զիւր Արարիչըն, վասն որոյ Աստուած կոչեց զնա առ ինքն Արօնից օրինօք: Այնպիսի էակ մի կարէր ամէն վայրկեան մոռանալ զանձն, վասն որոյ Խմաստասէրք խրատեցին զնա Բաբոյական օրինօք: Ընկերութեան մէջ ապրելու համար ստեղծուած լինելով՝ կարէր անդ մոռանալ զայլս, վասն որոյ Օրէնսդիրք զինքն իւր պարտուց մէջ դրին Բաղափական եւ Բաղափային օրինօք: (Մոնդիստիկո ՌԻՍՈՐԻՆԱՅ Գիրք Ա.) — Ուղիղ Բանն ստուգապէս ճշմարիտ օրէնք մի է բընութեան համաձայն՝ հասարակ բոլոր մարդոց, անյողդողդ՝ անչարժ եւ յաւիտենական: Իւր պատուէրներովն կ'առաջնորդէ զմարդն ի պարտիս, եւ իւր դրած արգելքներով կը դարձունէ զնա ի չարէ:

Ներեւի չէ այս օրէնքէն բան մի յատուել կամ փոխել, եւ բնաւ իսկ ոչ՝ եղծանել զայն ամբողջովին: Ոչ ծերակոյտն եւ ոչ ժողովուրդն չեն կարող զանձինս ազատ կացուցանել անտի: Ինքնին կը բացատրուի այն, թարգմանի պէտք չունի, զի Հռովմի համար այլ եւ Աթէնքի համար այլ չէ, զի այս օր չէ սյսպէս եւ վաղիւ այն: Միշտ միեւնոյն անյեղլի եւ յաւիտենական օրէնքն է՝ որ տրուած է համայն ազգաց ամէն ժամանակի եւ ամէն տեղւոյ համար. վասնզի Աստուած՝ որ նորա Հեղինակն լինելով ինքնին հրատարակած է զայն՝ միշտ ընդհանուր մարդկան միակ պետն եւ միակ տէրն պիտի լինի: Ով որ զանց կ'ընէ այս բնական օրէնքն, իւր բնութեան դէմ կը մեղանչէ, կը թօթափէ յիւրմէ զմարդկութիւն, եւ այսպէս իւր անհնազանդութեամբն խստիւ կը սկստի, մինչդեռ պիտի փախչէր յայնմ ամենայնէ՝ որ պատուհաս կը կոչուի: (Կիկերոն), — Թո՛ղ ցոյց տան ինձ մի երկիր, աշխարհի վերայ տասն ոգւոց մի ընկերութիւն՝ ուր չյարգուի ինչ որ օգտակար է ընդհանուրին բարւոյն, եւ այն ատեն պիտի համոզուիմ թէ բնական օրէնք չկայ: (Վոլդէր). — Արկէք նայուածքնիդ աշխարհի բոլոր ազգաց վերայ, անցէ՛ք հին պատմութեանց, կոշտ եւ այլանդակ կրօնական արարողութեանց, բարուց եւ նկարագրաց զարմանալի զանազանութեանց վերայէն, եւ պիտի դտնէք ամեն ուրեք արդարութեան եւ համեստութեան մի եւնոյն գաղափարներն, բարւոյ եւ չարի միեւնոյն ծանօթութիւնքն ամէն տեղ: Ի՞մ իմիջ կը ծառայեն սկեպտական Մոնդաների այն տաժանաւոր յօգնութիւնքն՝ յայտնելու համար աշխարհի մի ան-

կեան մէջ արդարութեան ծանօթութեանց հակառակ սովորոյթ մի: Քանի մի անհեթեթ եւ անըստոյգ սովորութիւններ՝ որ մեզ անծանօթ եղող տեղական պատճառաց վերայ հիմնեալ են, պիտի կարենան եղծանել համայն ժողովրդոց ընդհանուր մակաբերութիւնն, որք յայլն ամենայն ներհակ լինելով՝ այս կէտին վերայ համաձայն են միմեանց: Ո՛վ Մոնղաներ, դու որ ազատախօսութեամբ եւ ճշմարտասիրութեամբ կը պարծիս, անկեղծ եւ ճշմարտախօս եղիր, եթէ իմաստասէր ոք կարէ այդպէս լինել. ըսէ ինձ թէ կայ արդեօք մի երկիր՝ ուր ոճիր համարուի մարդոյն իւր հաւատն պահել, գթած՝ բարերար եւ վեհանձն լինել, ուր բարի մարդն անարդ լինի եւ նենգամիտն պատուաւոր: (Ժ. Ժ. Ռուսոյ). — Բարի օրէնքներն գըրաւոր խիղճ են. . . : Ամէն ժամանակի մէջ բարի բարքերն բարի օրէնքներ կ'արտադրեն: Աստուծոյ օրէնքն մարդկային օրինաց բոլոր զօրութիւնն եւ ասպազովութիւնն է: Աստուծոյ օրէնքներն բնական արդարութեան ամենակատարեալ օրինագիրքն են: (Շաղոպրիան). — Մարդիկ ազատ լինել կը հաւատան երբ օրինօք կը կառավարին: (Հենրիկոս Դ.):



ԼԳ.

ՇՈՂՈՄԲ ԵՒ ՍՏՈՒԹԻՒՆ

Մարդահաճոյ եւ շողոքորթ աչքն սեւ խորհուրդներ կը ծածկէ, եւ սակայն ամեն ոք կը խաբուի դարձեալ: (Սիրաֆ. Իէ). — Շողոմբն անարդանաց

քաղաքավարութիւնն է : (Լամբնե) . — Անձնատուր լինել նենգաւոր մարդահաճութեանց չողովից՝ խմել է թոյն յոսկեղէն բաժակէ : (Դեմոսիի) . — Շողովքն հրապոյրներ ունի , այնու զի կը թուի մեզ թէ նա կը հաստատէ մեր անձնասիրութեան կարծիքն եւ դատաստանը : (Լեվիս) . — Շողովորթն դժուար եւ վտանգալից ծառայութեանց մէջ՝ միշտ բարուրանքներ կը գտնէ ինքզինք զերծուպուրծ պահելու համար . գեղացեալ անօթ մի է նա՝ որ ի պոնդ մատին կը հանէ ճայթիւն : (Պրոսարֆու) . — Մարդիկ ամենայն՝ մինչեւ սինլքորք անգամ՝ կ'ուզեն չողովի , եւ չկարեն ժոյժ ունել կշտամբանաց . . . : Միշտ կը խօսուի իշխանաց շնթողներու նկատմամբ , բայց ոչ ոք կը խօսի ժողովրդեան չողովորթներու մասին : Ամէն չողովորթ՝ ո՛ր ոք եւ իցէ՝ միշտ գարշելի եւ մատնիչ կենդանի մի է . բայց եթէ պէտք լինի համեմատել արքայից մարդեւոյզներն նոցա հետ՝ որք ի սիրտ ժողովրդեան՝ կը շնթեն ապստամբութեանց պատճառ եղող վայրագ ազատութեան եւ անհնազանդութեան գաղտնի սկզբունքն , չգիտեմ թէ ո՛յք առաւել ամօթապարտ պիտի լինին : (Պրոսիս) . — Զանացէ՛ք հաճոյանալ , բայց յիշեցէ՛ք թէ չողովորթելն խաբել է : (Սեն-Լամպեր) :

Ստութեան հացն հաճոյ է մարդոյն , բայց կոպճով կը ընու այն զիւր բերան : (Առալիֆ Սոդ . Ի . 17) . — Ով որ ինքզինք գերի կ'ընէ ստութեան , կը կորուսանէ ամէն հեղինակութիւն իւր խօսից մէջ , եւ հաւասարապէս ատելի կը լինի Աստուծոյ եւ մարդկան : (Ս . Եփրեմ) . — Ստութիւնն ի յայտ կ'ածէ տկար հոգի մի , անապաւէն միտք մի եւ յոռի նկարագիր մի : (Պագոն) . — Որ առաքինասէր կը

կարծէ զանձն, սլարտի անյալէս ճշդ ապահ լինել իւր
բոլոր խոստմանց մէջ, որ, իւր լոկ խօսքն ապահո-
վագոյն համարուի քան զերդմունս այլոց: (Իստ-
կրահս):

ԼԴ.

ՀԱՆՈՍՔ

Հաւատքն յուսացեալ իրաց ստուգութեան գի-
տակցութիւնն՝ եւ աներեւութից յանդիմանութիւնն
է: (Առաքեալն Պօղոս). — Հաւատքն կ'սկսի հոն՝ ուր
գրաւ կ'առնու հպարտութիւնն. . . Վերցնուի հա-
ւատքն, եւ ահա ամէն բան կը մեռնի. նա ինքն է
հոգի ընկերութեան եւ հիմն իսկ մարդկեղէն կե-
նաց: Հաւատքն հարկաւորապէս ուղղիչն եւ յա-
ռաջընթացն է մեր գործոց. մարդոյն բնութեան
մէջ է նա, նորա գոյութեան առաջին պայմանն լի-
նելով: (Լաւրնէ). — Կատարեալ հաւատքն՝ սրտի
զգալի եղող Աստուած է: Ամեն ինչ որ անիմանալի
է՝ չդադրիր գոյ լինելէ, եւ բանականութեան վեր-
ջին փորձն է ճանչել՝ թէ կան անհամար իրք որ կը
գերազանցեն քան զինքն: (Բաւզալ). — Այնքան
տկարութիւն կը տեսնուի մարդոյս լուսաւորու-
թեան մէջ՝ որքան թշուառութիւնք կան իւր կենաց
մէջ: Հաւատքն միակ ապաստանարան է՝ յոր կ'ա-
պաւինի մարդ իւր բանականութեան խաւարին եւ
իւր անզօր եւ մահկանացու բնութեան աղետից
ժամանակ. . . : Մեք մանուկներ եմք՝ որ փորձ կ'ը-

ներք քայլեր առնուլ առանց իրիք հաստատութեան ,
 կը քայլեմք , կ'ընկնիմք եւ հաւատքն զմեզ կը կանգ-
 նէ : (Վոլդիեռ) . — Թերեհաւատութիւնն այսօր ո՛չ
 թէ անտարբերութենէ յառաջ կուգայ , որպէս կ'ը-
 սեն , այլ տգիտութենէ : (Ժընուս) . — Բանականու-
 թենէ վեր եւ բանականութեան դէմ եղած իրաց
 մէջ մի զանազանութիւն կայ՝ զոր պէտք չէ երբէք
 մոռնալ , վասնզի ինչ որ բանականութեան դէմ է՝
 հակառակ է ստոյգ եւ անհարժեշտ ճշմարտութեանց .
 մինչդեռ ինչ որ բանականութենէ վեր է՝ հակա-
 ռակ է միայն փորձառութեամբ ապացուցա-
 նելու սովորութեան : (Լէյպնից) . — Մտաց ճշմա-
 րիտ բարձրութիւնն է հաւատոյ բոլոր վսեմութիւնն
 եւ մեծփայելչութիւնն կարենալ զգալ : Ամբարշտու-
 թեան հակասութիւնք եւ անդունդք առաւել ան-
 իմանալի են քան զխորհուրդս հաւատոյ : (Մաւիլ-
 եռն) . — Առանց կրօնական հաւատոյ չունի մարդ
 ո՛չ պնդութիւն ոգւոյ , ո՛չ արիութիւն , ո՛չ երջան-
 կութիւն եւ ո՛չ իսկ յոյս՝ կենաց դժնդակ վրդով-
 մանց օրուան մէջ : (Լաւաւրդիւն) . — Իմացական աշ-
 խարհն լի է անհասանելի ճշմարտութեամբք՝ թէ-
 պէտեւ անժխտելեօք , վասնզի բանականութիւնն՝
 որ նոցա գոյութիւնն կը ցուցնէ՝ չկարէ , թէ օրէն
 է ասել , զինքն արգելող սահմանափակ ցանգաց
 մէջէն հպիլ նոցա , այլ միայն կարող է նշմարել
 զայնս : (Ժ . Ժ . Ռուսոյ) . — Հաւատքն կը հասկա-
 նայ ինչ որ աներեւոյթ է , եւ զգայութեանց տը-
 կարութիւն չերեւիր ի նմա . նա կը թեւակոխէ ի
 վեր քան զբան մարդկեղէն՝ քան զսովորոյթ բնու-
 թեան եւ քան զսահմանս փորձառութեան . . . :
 Բանականութեամբ ի վեր քան զբան բարձրանալ

ուղեւն՝ բանականութեան ամենէն աւելի հակառակ
եղած բանն է, եւ չկայ բան մի որ աւելի հակա-
ռակ լինի հաւատոյ՝ քան չուղեւն հաւատալ այն
իրաց՝ զորս բանականութիւնն չէ կարող ի միտ առ-
նուլ: (Բերնարդոս):

Լ Ե.

Կ Ի Ր Ք

Կիրքերն ծայրայեղութեան յանգած թերութիւն-
ներ կամ առաքինութիւններ են: (Կեօթե). — Կիրքն
ընդ քարչ կ'ածէ զմարդ, բայց բանականութիւնն
կ'առաջնորդէ նմա: (Կոնսիուկիոս). — Ի կրից վար-
եալ մարմինն նման է ապերասան երիվարներէ ընդ
քարչ ձգուած կառքի մի. միտքն պարտի հպատա-
կեցունել զմարմինն Աստուծոյ պատուիրանաց սան-
ձուն՝ իբրեւ բարի եւ ճշմարիտ առաջնորդի, եւ ի
չափու դնել նորա ուժգնութիւնն երբ սահմանէ
դուրս անցնի, եթէ ոչ՝ զիւր առաջնորդն իսկ գլխովին
ընդ իւր կը մատնէ ի կորուստ: (Կիպրիանոս). — Կիր-
քերն իւրեանց առաջին աստիճանին մէջ կը խնդրեն,
երկրորդին մէջ կը պահանջեն, երրորդին մէջ կը
բռնադասեն: Նախախնամութեան օրինօք հոգին
ստեղծուած է հրամայելու, եւ մարմինն ծառայե-
լու համար, բայց երբ կրից զօրութեամբ հոգին
կործան անկանի, այն ատեն իւր գերւոյն ստրուկն
կը լինի միայն: (Տեսգիւրե). — Ով որ տէր է իւր
կրից, նա միայն կը գտնէ այն հանգիստն՝ զոր աշ-

խարհ կը փնտռէ : (Սենեկա) . — Կիրքերն դռնացու-
նելէ աւելի մի մեծ հաճոյք կայ՝ այն է յաղթել
նոցուն : (Արքայն Սքանխալա) . — Կրից մէջ զժուա-
րին է բարեխառնութիւն գտնել, կամ հարկ է նուա-
ճել զայնս, եւ կամ ընդ քարչ տարուիլ ինոցունց :
(Սեն Վենսան Տր Բօր) . — Կարի նուագ ճանչած կը
լինիմք զկիրս՝ եթէ տամք նոցա խօսել, զի նոքա
չարժաւորութներ ունին միայն եւ ոչ բնաւ սկզբունք :
(Տիւզոյ) . — Երբ մարդոյն սիրտն միայն մի կրքի
առջեւ բացուի՝ միւսներն եւս մուտ կը գտնեն հոն :
(Սեկիւր) , — Զանա՛ գտնել տիրող կիրքն այն մար-
դոյն՝ զոր կ'ուզես ճանչել : (Փոլի) . — Այն կիրքերն՝
որ երբէք չեն ըսեր բաւական է՝ երբ միտ գնենք
նոցա, եւ որ միշտ նոր զօրութիւններ կ'առնուն
երբ անձնատուր լինիմք նոցա, հետզհետէ կը տը-
կարանան եթէ սկսիմք սանձահարել զայնս՝ եւ
ուր ուրեմն կը թողուն մեզ վայելել խաղաղութիւն
եւ գոհութիւն : (Ժեռար) . — Մարդիկ՝ որք առաւել
կարող են շարժիլ կրիւք, առաւել ատակ կը լինին
այս կենաց քաղցրութիւնն ճաշակելու : (Տեգարդ) .
— Պէտք է, կ'ըսեն, ջան ի գործ արկանել յուղ-
ղութիւն կրից եւ ոչ ի պարտութիւն նոցին : Չեմ
հասկանար թէ ինչպէս կ'ուղղուի բան մի՝ որ իշխե-
ցողութեամբն միայն գոյութիւն ունի : Մարդոյս
համար երկու վիճակ կայ, կամ ինքն տէր է ի ներ-
քս յինքեան՝ եւ այն ատեն կիրք չունի, կամ կ'ըզ-
գայ թէ յանձին իւրում կը տիրէ մի զօրութիւն
հզօր քան զինքն, եւ այն ատեն կախումն կ'ունե-
նայ անտի : (Տիկիկն Սդալ) :



ԼԶ.

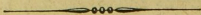
ՔԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՌԱՄՔ ԵՊԻԿՏԵՏԵԱՅ

1. Աստուածք երանութեան համար ստեղծին զմարդիկ, իւրեանց յանցանօք տարաբաղդ կը լինին նոքա:
2. Երջանկութիւն եւ իղձք չեն կարող բնականից լինել միմեանց:
3. Ոչ ոք կարէ ապիրատ եւ մոլի լինել՝ առանց ստուգապէս բան մի կորուսանելու կամ վնասելու:
4. Զքոյդ լաւ պահէ, եւ օտարին մի՛ ցանկարայն ատեն ոչ ինչ խոչընդոտն պիտի կանգնի՝ քեզ՝ երջանիկ լինելու համար:
5. Այնքան դժուարին է մեծատանց՝ իմաստութիւն ստանալ, որքան դժուարին է իմաստնոց՝ տէր լինել ընչից:
6. Ի բաց մերժէ ի քէն իղձ եւ երկիւղ, եւ պիտի չունենաս քեզ իշխեցող բռնաւոր:
7. Աշխարհի ամէն պատահար նախախնամութեան գովութիւն է: Յոյց ինձ հանճարեղ եւ երախտագէտ զոք, եւ պիտի գիտնայ զայս:
8. Ինչպէս պանիրն կակուղ չկուրի ի կարթ, այսպէս եւ չյարիր իմաստութեան այր թուլամորթ:
9. Եթէ կայ արուեստ բարւոք խօսելու, կայ եւ արուեստ բարւոք լսելու:
10. Եթէ ցոյց տաս անզգամին՝ թէ կը գործէ ինքն

ինչ որ չ'ուզեր, եւ չ'ընէր ինչ որ կը կամի, պիտի ուզուէր զնա. իսկ եթէ չցուցնես նաեւ զայդ, մի՛ քրթ մնջեր զնմանէ, այլ զանձնէդ միայն տրտնջէ՛ :

11. Ձէ պարտ պայքարել նոցա հետ որք բացայայտ ճշմարտութեանց անգամ չեն խելամտեր, մարդ չեն նոքա այլ վիմարդ :
12. Տգիտին պայմանն եւ բարքն է յինքենէ չ'ակնկալել իւր բարին կամ չարն, այլ միշտ յօտարաց, իսկ իմաստասիրին պայմանն եւ բարքն է՝ իւր բարին կամ չարն յանձնէն միայն յուսալ :
13. Իմաստունն միայն գիտէ զբարեկամութիւն : Զի՞տդ կարող է սիրել այն՝ որ չգիտէ ընտրել զբարին եւ զչար :
14. Լաւ է ներել քան վրէժ առնուլ, վասնզի մին արգասիք է հեզ եւ մարդասէր բարուց, միւսն վայրագ եւ գազանային բնութեան :
15. Եթէ ամենայնի ուղղիչ բանականութիւնն զարտուղի, ո՞վ զայն պիտի բերէ յուղղութիւն :
16. Իմաստունն կորստեամբ կենաց կը շահի զկեանս :
17. Երկու են զորս արժան է արմատաքի խլել մարդոց մէջէն՝ Յանձնապատանութիւն եւ կասկած :
18. Մտադրութիւնն օգտակար է առ ամենայն, մինչեւ իսկ ի զբօսանս : Տեսած ես երբէք որ անփութութեամբ աւելի լաւ կատարուի ո՛ր եւ է գործ յաշխարհի :
19. Մտաց մեծութիւնն տարածութեամբ չ'չափիր, այլ ստուգութեամբ եւ ճշմարտութեամբ կարծեաց :

20. Երբ ժամն հասնի, պիտի մեռնիմ, այլ պիտի մեռնիմ նման այն մարդոյն՝ որ զաւանդն կը դարձունէ առ փոխաւորուն:



ԼԷ.

ՍՆԱՓԱՌՈՒԹԻՒՆ

Որդիք մարդկան, մինչեւ յեօրը խտտասիրտ պիտի մնաք, ընդէ՞ր կ'ընթանաք զհետ սնափառութեան եւ ստութեան: (Սաղմոս). — Սնափառութիւնն յանգիտութենէ յառաջ կուգայ: Սնափառ մարդն կոյր մի է որ չճանչեր զանձն: (Եռնկ). — Խօթամտութիւն եւ սնափառութիւն երկու քոյրեր են՝ յիրերաց անբաժան: (Լառոշփուգոյ). — Սնափառութիւնն բաժին է միջակ մտաց: (Օր. Բենիկկըրն). Սնափառութիւնն այնպէս խարսխուած է մարդոյս սրտին մէջ՝ զի որմաշէն ոք՝ խոհարար կամ բեռնակիր կը պարծի եւ կ'ուզէ իւր վերայ զարմացողներ ունենալ, այդմ եւ կը ցանկան խմաստասէրք: Նոքա որք փառաց հակառակ կը գրեն՝ լաւ գրած լինելու փառքն կ'ուզեն ունենալ. եւ ես որ կը գրեմ զայս՝ գուցէ ունիմ այդ իղձն, եւ գուցէ ընթերցողք եւս պիտի ունենան զայն: (Բաւզալ). — Սնափառութիւնն ամեն ինչ կ'ապականէ, մինչեւ իսկ մտաց ամենէն աւելի անմեղ հրահանգներն, եւ մարդկային կենաց մէջ անմեղ բան մի չթողուր: (Պոսիւե). — Մարդիկ՝ որ յոյժ կը պարծին, նման են ոսկեզօծեալ զինուոց, որ ըստ երեւութին թանկագին կը

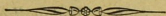
թուին, այլ երբ արտաքին կերպարանքն բառնաս, ոչ այլ ինչ կը գտնես՝ բայց միայն անարգ մետադ: (Դեմոսիի) . — Սին կը նշանակէ սլարասլ . այսպէս սնափառութիւնն այնքան եղկելի է, զի գրեթէ անհնար է յոռեգոյն անուն մի տալ նմա . ինքն անձամբ կը յայտնէ զանձն՝ ինչ որ է: (Շանփոր) . — Մեր սնափառութիւնն կը մոլորեցունէ զմեզ, եւ կորուսանել կուտայ մեզ աշխարհի մեծարանքն՝ այն իրաց մէջ իսկ յորս կը փնտռեմք զայն, եւ այն միջոցներովն՝ զորս կը գործածեմք առ այն: (Պուր-սաշու) . — Չիք ինչ առաւել սլարգ եւ բնական քան զսնափառութիւն: (Տիկին Լըլլփրէոր) . — Սնափառութիւնն է որ առ կանայս երիտասարդութիւնն յանցաւոր եւ ծերութիւնն ծիծաղական կը գործէ: (Տիկին Տը Սուսս - Ֆլանդ) . — Սնափառութեամբ լի մարդն խօթամտութեան երանութիւնն ունի: (Սեկիւր) . — Եթէ մեր նախանձաւորութիւնն մարմնոյ՝ տոհմի եւ բախտի առաւելութեանց վերայ միայն սեւեռեմք, կամ միով բանիւ՝ այն բարեաց վերայ որք դիպուածով կ'ստացունին եւ ո՛չ թէ մասնաւոր ճգամբք, եւ ըստ այսմ գերակայութեան թիկնածու լինելով՝ ջանամք զբռամբ ածել զայն, այս իսկ է սնափառութիւն: (Ասոյփ Կարնիկ) :

ԼԸ.

ԱՆՃՆԱՍԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Անճնասականութիւնն երրակի ոճիր է՝ ընդդէմ Աստուծոյ՝ ընդդէմ ընկերութեան եւ ընդդէմ անձին։ — Վատութեան գործ է եւ ոչ առաքինութեան՝ երթալ ծածկուիլ խռոցի մի մէջ՝ մեծազանգուած չիրմի ներքեւ, բախտին հարուածներէն խոյս տալու համար։ Առաքինութիւնն չդառնար իւր ճանապարհէն եթէ մրրիկ եւս յառնէ։ (Մոնղականք)։ — Անճնասականութիւնն մահ է ամօթապարտ եւ գաղտագողի, մարդկային ազգէն յափշտակուած գողօնք մի։ (Ժ . Ժ . Ռուսոյ)։ — Առանց ընդդէմ կալոյ լքանիլ ի վիշտս եւ սպանանել զանձն՝ ի նոցունց պրծելու համար, ձգել է պատերազմի դաշտն յաղթելէ յառաջ։ (Նաքոյեռն)։ — Անճնասականութիւնք յաճախակի կը պատահին ասպականեալ ազգաց մէջ։ Անասնոց բնազդմամբ վարեալ մարդն՝ նոցա սէս անտարբերութեամբ կը մեռնի։ (Շադոսիան)։ — Թատերական ներկայացմունք՝ որչափ չկարեմք խորհիլ՝ անճնասականութեան եւ գուցէ մարդասպանութեան արդարացումներ եւ օրինակներ կ'ընծայեն մեզ։ (Պոնալ)։ — Զինչ պարտ է պատասխանել այս հարցման. Անճնասականութիւնն գործ է քաջութեան թէ վատութեան։ Պիտի պատասխանեմ՝ թէ ո՛վ որ ի բաց կը նետէ կենաց բեռն յանձնէ՝ ցոյց կուտայ երբեմն ֆիզիքական կորով մի, այլ միշտ բարոյական վա-

տութեան յորձն կ'ընէ։ Արդարեւ այնպիսին չունի համբերութիւն, եւ համբերութիւնն այն արիութիւնն է որ գիտէ կրել եւ սպասել։ (Տեսգիրք)։ — Չէ բնաւ առանց պատճառի զի Սուրբ Գրոց մէջ չէ կարելի գտնել մի հաստուած յորում Աստուած հրամայէ մեզ կամ թոյլ տայ սպանանել զանձն կամովին, ի չարեաց խոյս տալու կամ յաւիտենական կեանքն ժառանգելու համար։ Ընդհակառակն՝ պատուիրանաւ արգիլուած է մեզ. ՄԻ՛ ՍՊԱՆԱՆԵՐ...։ Բացարձակ են այս տողեր, եւ աստուածային օրէնքն սահման հատանող բան մի չյաւելուր յայնս. աստի յայտ է ուրեմն՝ թէ արգելքն ընդհանուր է, եւ թէ այն իսկ որում հրամայեալ է չսպանանել, չէ կարող բացառութիւն ընել զանձն իւր։ (Օգոստինոս)։



Լ Թ.

ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Բարւոք տնտեսութիւնն բարեխառնութիւն է ընդ մէջ չռայլութեան եւ ազահուութեան. սխալ է նմա պինդ կալ եւ հաստատուն, զի մի՛ գուցէ հակամիտի յայս կոյս կամ յայն։ (Օֆսենսըրն). — Առանց տնտեսութեան չգոն բնաւ մեծամեծ հարստութիւնք, իսկ տնտեսութեամբ չլինին երբէք կարի սակաւ։ (Սենեկա). — Տնտեսութիւնն աղբիւր է մեծութեան եւ առատաձեռնութեան։ (Տիկին Ժոֆրէն). — Խոհական միտքն՝ սակաւապէտ եւ վատախաւէր կենաց մէջ՝ սխալի խորշիլ յամօթոյ եւ

ի զրկանաց անտի՝ որք զոյգ կ'ընթանան զեղիս եւ աւերիչ գնացից: Հարկ է կարծել զառաւելագանց ծախս, առատաձեռնութեամբ մատակարարելու համար այն պէտքեր՝ զորս կը ներշնչէ մեզ պատշաճութիւնն կամ բարեկամութիւնն եւ կամ սէրն: Յաճախ՝ ըստ արժանւոյն կորուսանել զիտնալն օգուտ է մեծ: Բարւոք կարգն եւ ո՛չ թէ ուշտ խնայողութիւնք կարեն յարդիւնս ածել մեծամեծ շահեր: (Ֆենեչոն. ԴԱՍՏ. ԱՂՁԿ. ԳԼ. ԺԱ.) — Տնտեսութիւնն էական մեծ առաքինութիւն մի է առ կանայս, իսկ ներհակ թերութիւնն յաճախ իւր ծագումն կը պարտի զարդուց եւ պչրանաց հակամէտ ոգւոյ: Չնչին իրաց համար բազում դրամ վատնելու սովորոյթն երբեմն այնքան բուռն կը լինի, զի պէտք մի կը դառնայ այն ցկեանս...: Մարց անկ է օրինակաւ ուսուցանել իւրեանց դստերց նախամեծար համարել ինչ որ տեւական է եւ օգտակար քան զայն՝ որ խօյ յօժարութեան արժանիքն ունի եւ նորաձեւութենէ կ'առնու արժէքն իւր զնոյն: (Օր. Էնոլըրթ). — Մարդ կը սովորի զեղիսութեան որպէս եւ տնտեսութեան, ուրեմն անհրաժեշտ իմն է բարւոք ուսուցանել աղջկանց՝ դրամոյ արժանիքն եւ կիրառութիւնն, իւրեանց սկիտոյից համար ընելիք ծախուց հոգն վստահութեամբ նոցա յանձնելէ յառաջ: (Տիկին Գանթսն). — Ընտանեաց մայրն պարտի կարող լինել կատարելու ամեն ինչ որ կը հրամայէ: Չկայ ընկերական դիրք մի՝ որ կարենայ զերծ պահել զնա՝ օր մի անձամբ խահարարութիւն ընելէ, իւր կտաւիքն եւ վերարկուններն լուանալէ եւ կարելէ, իւր ամբողջ տունն խնամելէ: Բնութիւնն դայեակ՝ վարժիչ՝ եւ հիւանդասլահ իւրայնոց

կարգած է զինքն: Արհամարհելն կամ անգիտանալ բոլոր այս հանգամանքներն, բոլոր այս սլարտքերն, որք միայն կարող են զկանայս օգտաւէտ՝ պատկառելի եւ հարկաւոր դործել, ապացոյց է յոռի դատտիարակութեան եւ նուաստ ոգւոյ: (Տիկին Սիրէյ). — Տնտեսագէտ մարդն գոգցես կը պատրաստէ դրամագլուխ մի ի յաւերժական դարման յոգնաթիւ արուեստաւոր վարձկանաց ... իսկ ընդհակառակն շռայլն կալով ի դատարկութեան՝ որ չկարէ պահել զնոսա յիւրեանց վիճակի, կը վատնէ դրամագլուխներ՝ զորս իւր հարց սակաւապիտութիւնն նուիրած էր յանհրաժեշտ պէտս արուեստգիտութեան, եւ յորոց ձեռս նոքա (արուեստաւորք) կը վերածնէին անդուլ: (Աղաւ Սմիթ):

Խ.

ՃԵՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Ստութեան թշնամի եղէք, եւ ճշմարտութեան լեզուաւ միայն խօսեցէք առ մարդիկ: (Սուրբն Պօղոս). — Մի՛ շառագունիր ճշմարտութիւնն խօսել հոգւոյդ փրկութեանն համար: (Սիրաք 2. 24). — Ճշմարտութիւնն է ինչ որ է. ո՛չ որ ինչ խրթին է, տկար՝ չարժական եւ ենթակայ եղծման, այլ ինչ որ յստակութեամբ կը փայլի՝ ամենազօր լինելով եւ յաւիտենական. ճեմարտութիւնն Աստուած ինքն է: (Տեսգիւրե). — Ճշմարտութիւնն դժիտյ մի է՝ ոյր յաւիտենական դահն է յերկինս, եւ ոյր իշխանու-

թեան ակտուն է ի գիրկս Աստուծոյ: (Պոսիւհ). —
 Ճշմարտութիւնն կը կոչեմք այն յաւիտենական կա-
 նոնն՝ այն ներքին լոյսն որ միշտ ներկայ է ի մեզ,
 որ խրաքանչիւր գործոց մէջ ցոյց կուտայ մեզ ինչ
 որ պէտք է ընել կամ ոչ, որ կը լուսաւորէ մեր
 տարակոյսներն, որ կ'ուղղէ մեր դատաստաններն,
 որ կը հաճի ընդ մեզ կամ կը դատապարտէ զմեզ ի
 ծածուկ եթէ մեր բարքերն համաձայն կամ ներհակ
 լինին իւր լուսոյն, եւ որ ի վայրկեանս ինչ առաւել
 բուռն լինելով եւ լուսաւոր՝ կը բաճայ մեզ այն
 ուղին ընդ որ պարտիմք հետեւիլ: (Մասիլեոն). —
 Զինչ է ճանաչել զճշմարտութիւն: Ո՛վ մարդ, նա-
 խապէս՝ զանձնդ ճանաչել է, ջանալով այնպէս լինել
 որպէս պարտն է քեզ, եւ ուղղելով որ ինչ ի քեզ
 պէտք ունի բարեփոխման, ասլա՛ ճանաչել եւ սի-
 րել զԱրարիչդ, զի այսպէս միայն կարող ես հասնիլ
 յերջանկութիւն՝ որ սահմանուած է քեզ: (Օգոսի-
 նոս). — Ճշմարտութիւնն տեւական է միշտ, զի
 իւր բնութիւնն հաճել է ընդ ինքն, բայց ստու-
 թիւնն փոփոխական է եւ վաղանցուկ, վասնզի եր-
 բէք չգոհանար յինքենէ: (Սէն-Մարգ Ժիրարսէն). —
 Նուազ մեղադրելի է չճանաչելն զճշմարտութիւն,
 քան արհամարհելն յետ ճանաչելոյ զայն: (Ոսկե-
 րեւան). — Ճշմարտութենէ դատապարտուողն կ'ա-
 տէ զայն եւ կը փախչի ի նմանէ: (Պոսիւհ). — Թէ-
 պէտ մարդոյն համար չկայ աւելի բնական բան մի
 քան ճանաչել եւ սիրել զճշմարտութիւն, սակայն
 եւ այնպէս չկայ նաեւ այլ ինչ՝ զոր նուազ սիրէ
 եւ նուազ ջանայ ճանաչել: (Ֆիշլի). — Բազումք
 ի մարդկանէ կը հերքեն զճշմարտութիւն՝ չկարենալով
 ճանաչել զայն, վասնզի անէակ պատկերաց ներքեւ

յանդիման կը բերեն զայն ինքեանց : (Լագորսկր) . — Մարդիկ պատրաստ են դադրիլ իբրեւ ճշմարիտ ճանաչելէ զայն ինչ՝ զոր ի սուտ հանելով շահ ունենալ կը կարծեն : (Լամընե) . — Հաճոյքն կարէ ցնորից վերայ հաստատուիլ, բայց երջանկութիւնն կը հանգչի ճշմարտութեան վերայ : (Շանգոր) . — Ամէն ճշմարտութիւնք յարմարաւոր չեն առ ի խօսել, այլ միշտ բարւոք են ի լսել : (Տիկիին Տեփան) . Ճշմարտութիւնն զտկարս եւ զանմիտս կը վիրաւորէ միայն : (Դշխոյն Քրիստինիա) :

Խ Ա.

Բ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Բնութիւնն կամ տիեզերք ամբողջութիւնն է այն արարածոց՝ զոր ցանեց Աստուած ժամանակի եւ տարածութեան մէջ : (Տեագիրե) . — Բնութիւնն աստուածային վայելչութեան արտաքին դահն է : (Պիլֆոն) . — Բնութիւնն կատարելութիւններ ունի ցոյց տալու համար թէ ինքն պատկեր է Աստուծոյ, եւ թերութիւններ՝ ցուցնելու համար թէ սո՛սկ պատկերն է Նորա : (Բասգալ) . — Բնութիւնն Աստուծոյ գոյութեան վերայ բոլոր գրքերէ աւելի յստակ խօսող մատեանն է : (Լա Ռոշֆորդ) . — Բնութիւնն անդադար կը հրատարակէ Աստուծոյ գովեստներն, եւ չկայ աւելի բարեպաշտիկ բան մի քան այն օրհներգութիւնք՝ զորս կը նուագեն հողմոց հետ անապատի կաղնիք եւ եղեգունք : Գե-

րեզմանք՝ մարդոց համար՝ վառարաններ են պատ-
մութեան, իսկ բնութիւնն՝ ընդհակառակն՝ կենաց
վերայ միայն կը տպաւորէ զիւր դրոշմ. պէտք չէ
նմա ո՛չ կրանիդ, ո՛չ մարմարիոն իւր գրածն յաւեր-
ժացունելու համար: Ո՛հ, քանի՛օն ցամաք է բնու-
թիւնն երբ սոփեստէսք բացատրեն զայն, բայց ո՛ր-
չափ բազմաբեղուն կերեւի սլարզ սրտերու՝ որք նորա
սքանչելիքներն կը խնդրեն՝ զԱրարիչն փառաբանե-
լու համար: (Շաղկապիսան). — Չկարենալով եղծանել
բնութեան մատեանն՝ որ չքեղ կերպով կը սլարզուի
ամէն հայեցողածոց առջեւ, խնամով կը ջնջեմք
անտի Աստուծոյ անունն, եւ աճապարելով դար-
ձունել այն էջերն որ յուշ կ'ածեն մեզ զԱրարիչն,
կանգ կ'առնումք միայն այն էջերու վերայ՝ որ
մարմնոց յատկութիւններն եւ նոցուն արտադրած
հաճոյից վայելքն կ'ուսուցանեն մեզ: (Լամընե). —
Բնութեան եւ նորա ընծայած երեւութից ուսումն
կը բարձրացունէ մարդոյն միտքն՝ լաւագոյն եւ
բարեբաստիկ կացուցանելով զնա. կը մխիթարէ
զնա այն վշտաց ատեն՝ զորս աստի կենաց մէջ կը
կրեն մարդիկ. վերջապէս կ'ուսուցանէ զնահատել
եւ օրհնել այն զօրութիւնն՝ որ կ'ստեղծէ եւ կը
վարէ զամենայն, որ չէ կրցած սկիզբն ունենալ եւ
ոչ իսկ կարէ վախճան առնուլ: (Լամուռու). — Բը-
նութիւնն ճանչելու համար հարկ է նորա հետ մի
լինել: Քերդողական եւ խոկասէր կեանք, սուրբ եւ
բարեպաշտ հոգի, մարդկային գոյութեան բովան-
դակ զօրութիւնն եւ ծաղիկն համայն հարկաւոր
են զայն ուսանելու համար, եւ ճշմարիտ դիտողն
այն է որ կարէ գիտել թէ ի՞նչ է բնութեան ընդ-
մարդոյ եւ մարդոյն ընդ Աստուծոյ ունեցած ա-

դերսն: (նովայի). — Միթէ բնութիւնն գեղեցիկ
աղօթագիրք մի չէ: Քանի որբալի է նա որ չը
տեսներ զԱստուած այն գեղեցկութեանց մէջ՝ զորս
առատաբաշխ ձեռամբ ցանած է նա այս ընդար-
ձակ տիեզերաց վերայ: (Ժեռանոյ). — Բնութեան
տեսարանն որ այնքան կենդանի է եւ այնքան ու-
ղեւոր՝ մեռեալ է յաչս անաստուածին, եւ արա-
րածոց այս ներդաշնակութեան մէջ՝ յորում ամեն
ինչ զԱստուծոյ կը խօսի քաղցրիկ բարբառով՝ յա-
ւիտենական լուութիւն մի կը նշմարէ նա: (Ժ. Ժ.
Ռուսոյ). — Անաստուածն ամէն բան կը տեսնէ ի
բնութեան բաց ի նմանէ՝ առանց որոյ բան մի սլի-
տի չլինէր: (Սանխա Տիւպէյ). — Կը ցաւիմ ճշմա-
րիտ անաստուածից վերայ, զի ամէն միտիթարու-
թիւն մեռած է նոցա համար, եւ կ'աղօթեմ առ
Աստուած սկեպտականաց համար, վասնզի լոյս կը
սլակսի նոցա: (Տիսրոյ):

Խ Բ.

Ը Ն Տ Ի Բ Մ Տ Ա Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք

Մ Ա Ր Կ Ո Ս Ի Ա Ի Ր Ե Լ Ե Ա Յ

1. Մի գործեր այնպէս որպէս թէ սխտի ապրէիր
բիւրաւոր տարիներ. մահն ի կալս կայ զգըլ-
խովդ. մինչդեռ կ'ապրիս՝ բարի մարդ եղիր:
2. Վրէժխնդրութեան լաւագոյն եղանակն է չը
նմանիլ չարաց:
3. Մահն վախճանն է մեր զգայութեանց կռուոյն,

մեր ըղձից ցնցմանց, մեր խորհրդոց մոլորմանց եւ մեր մարմնոյն ծառայութեան:

4. Ով որ կը տեսնէ զներկայն, կը տեսնէ դամեանայն՝ եւ զիրսն որ խկզբանէ անտի եղած են եւ որ պիտի լինին մինչեւ յաւիտեան, զի ամէն բան միշտ միեւնոյնն է բնութեամբ՝ եւ նոյն ձեւով:
5. Զանձնդ յերկրէ՛ բախտին պատահարաց համեմատ, եւ ճշմարիտ սիրով սիրէ այն մարդիկն ընդ որս կենակից պիտի լինիս:
6. Ինչ որ օգտակար չէ պարսին, չէ՛ օգտակար եւ մեղուին:
7. Բանականութեամբ օժտեալ էակին համար՝ մի եւնոյն գործն թէ՛ բնութեան եւ թէ՛ բանականութեան միանգամայն համաձայն է:
8. Ապրեւելու արուեստն նման է ըմբշաց արուեստին, որովհետեւ պէտք է պատրաստ կալ եւ զինեալ ընդդէմ յեղակարծ եւ անակնկալ հարուածոց:
9. Եթէ կարես՝ մի՛ երբէք թերանար ի միտսդ հարկանող իւրաքանչիւր գաղափարի պատշաճեցունել այն սկզբունքներն՝ որ կ'ուղղեն զբնութիւն կամ զկիրս եւ զգատողութիւն:
10. Պէտք է ընդունել առանց հպարտութեան, թողուլ առանց վշտաց:
11. Մարդիկ միմեանց համար ստեղծուած են, ուղղէ՛ ուրեմն զնոսա, կամ հանդուրժէ՛ նոցա:
12. Մահուանէ երկնչիլն՝ կամ յամենայն զգացմանց զրկուելու եւ կամ այլազգ զգալու երկիւղն է: Եթէ զգայազիրկ լինիս, չար ինչ պիտի չղգաս, եւ եթէ այլազգ զգացողութիւններ

կրես, ուրիշ էակ մի պիտի լինիս, եւ պիտի չդադրիս ի կենաց:

13. Աշխատէ՛, բայց ոչ իբրեւ թշուառական ոք, եւ ո՛չ այլոց արգահատանքն կամ զարմանքն ի քեզ հրաւիրելու նպատակաւ: Միակ նպատակ ունեցիր միայն՝ կանոնաւորել շարժումդ եւ հանգիստդ ընկերութեան բարւոյն համաձայն:
14. Անդադար նկարէ՛ ի մտի տեւողութեան յաւիտենականութիւնն եւ նիւթոյն անհունութիւնը: Առանձնաբար նկատուած առարկայ մի՛ նիւթոյն նկատմամբ՝ հատ մի է կորեկի, եւ տեւողութեան նկատմամբ՝ գայլիկոնի շրջան մի:
15. Նախ՝ չգործել ինչ ըստ բախտի եւ ոչ առանց ապահով նպատակի: Ապա՝ ընկերութեան բարիքն միայն անձին նպատակ առաջադրել:
16. Երբ վիշտն անտանելի է՝ զմեզ կը կորուսանէ, իսկ երբ կը տեւէ՝ յայտ է թէ տանելի է: Երբ հոգին յինքն կ'ամփոփի, կը պահէ իւր ռոշնութիւնն, եւ ինչ որ կը հրամայէ ի մեզ փնաս ինչ չկրեր: Վշտացեալ անդամոց կը մնայ խնդրել անդ դարման՝ եթէ կարեն:
17. Դիտէ՛ փառասիրաց հոգիներն թէ ինչ են, յիմէ՛ կը խորշին, իմ իմիք կը պնդին զհետ. եւ ինչպէս աւազի կոյտեր յաջորդաբար կ'աներեւութանան ուրիշ կոյտերու շեղջին տակ, խորհէ՛ որ՝ նոյնպէս ալ կենաց մէջ ինչ որ յետոյ կը հասնի, զնախընթացն ի բաց կը ջնջէ:
18. Ոչ ոք կ'արգելու զքեզ ապրիլ բնութեանդ օրինաց համեմատ, զի համաշխարհային բնութեան օրինաց հակառակ անցք մի պիտի չանցնի ընդ քեզ:

ԽԳ.

Կ Ա Ր Ծ Ի Ք

Ոչ թէ յիրաց կը խռովին մարդիկ, այլ ի կարծեաց զոր ունին զնոցանէն: (Եպիսկոսոս). — Վրիպակ մտաց նշան է չափազանց յարիւ իւր կարծեաց. այն ամսերն՝ զորս կը յարուցանէ անձնասիրութիւնն՝ կը մթազենն զլոյս բանին: (Մարկոս-Աւրելիոս). — Մեր ճաշակին, մեր կրից, մեր ըշձից, մեր դրից, մեր տիոց եւ մինչեւ իսկ մեր առողջութեան համեմատ կը նկատեմք զմարդ եւ զընկերութիւն, եւ հազուադիւտ են այն անյողդողդ մտքերն՝ որ յայսմ ամենայնէ անկախ կարծիք կարող են ունենալ: (Պոնալ). — Այնքան խօլական պիտի լինէր ամեն ինչ զոհել կարծեաց՝ որքան անմտութիւն է գրեւ զայն առ ոչինչ: (Սոսթենիս). — Զմարդն սահմանող պատճառաց զօրաւորագոյնն է կարծիքն, նորա բանդադուչանաց եւ վրիպանաց աղբիւրն յորդաբուղիս. ամեն ոք կը հաճի ընդ իւրն (կարծիք), եւ ոչ ոք կը մերժէ զայն ի բաց: (Սեն-Ռեալ). — Ծշմարտութիւնն պահուած է յաւիտենականութեան, եւ կարծեաց ցնորքներ կ'անցնին մեր առջեւէն իբրեւ երազք հիւանդաց: (Վոյդեռ). — Մեր շահն միշտ այն կողմնացոյցն է՝ յոր կը դառնան մեր կարծիք: (Ֆլորիան). — Պատճառաբանութեամբ միայն պարտ է պայքարել ընդդէմ կարծեաց, եւ չէ պարտ հրացանի հարուածներ արձակել դադափարաց վերայ: (Ռիվարոլ). — Զիք ինչ անիրաւ քան զայրա-

նալն ընդդէմ նոցա՝ որք կարծակից չեն մեզ: (Շիր-
շիր). — Մի՛ ական ուներ որ պատահարք ըզձիցդ ի
հաճոյս կանոնաւորին, այլ քո իղձերն համակերպ
գործէ պատահարացն, զի այս իսկ է երջանիկ լի-
նելու միջոցն: (Եսկիսեսոս). — Դուզնաքեայ իմն են
մարդիկ, այլ սակայն գրեթէ միշտ դուզնաքեայ
իրք մեծամեծ պատահարաց ծնունդ կուտան: (Ֆե-
ռիեր). — Ընդհանրապէս կեղակարծ կանոն մի է՝
դատել զմարդիկ եւ զիրա ըստ դիպաց, հարկ է
հետազօտել զպատճառս սկզբանց: (Պոսկ). — Յա-
մենայն ժամանակի եւ առ ամենայն մարդիկ՝ կարծ-
եաց զօրութիւնն է որ կը վճռէ ամենամեծ դէպ-
քերն: (Ֆեռան). — Այն մարդն որ ի մանկութենէ
չյարիր բարեոք սկզբանց, իւր ամբողջ կենաց մէջ
կը պարտասի միտք յերերի: (Գանքաներ):

ԽԴ.

Կ Ր Օ Ն Ք

Կրօնքն բոլոր ժողովրդոց որրանին քով կը գըտ-
նուի, ինչպէս կը գտնուի փիլիսոփայութիւնն նոցա
գերեզմանին քով: (Լաւրնէ). — Քանի՛ քաղցրու-
թիւններէ զուրկ է այն՝ որում կը պակսի կրօնքն.
ի՞նչ զգացում կարէ մխիթարել զինքն իւր վշտաց
մէջ, ո՞ր հանդիսատես չունչ կուտայ այն բարի գոր-
ծոց՝ զորս կը գործէ նա ի ծածուկ, ո՞ր ձայն կարէ
խօսիլ իւր հոգւոյն, ի՞նչ վարձք կարէ սպասել իւր

առաքինութենէն . ի՞նչպէս կարէ դէմ յանդիման տեսնել զմահ : Չեմ կարծեր որ մարդ կարենայ առաքինի լինել առանց կրօնի : (Ժ . Ժ . Ռուսոյ) . — Ամեն անգամ որ մարդ կը յարձակի կրօնի դէմ , ո՛չ թէ բանականութիւնն այլ իւր կիրքերն են որ կը սաղդրեն զնա : Վատթար կեանք եւ բարի հաւատք երկու դրացիներ են ազմկայոյզ եւ անմիաբան՝ զորս սէտք է անջատել յիրերաց՝ խաղաղութիւն ձեռք բերելու համար : (Սթերն) . — Աշխարհս այնքան զաղփաղփուէ է զի այն պարկեշտ մարդիկ՝ որ կրօն չունին՝ սոսկում կ'ազդեն յիս իւրեանց կործանական առաքինութեամբն , ինչպէս լարախաղացք վտանգաւոր հաւասարակշռութեամբք : (Լեյխ) . — Կրօնքն միայն կարէ կազմել բարի քաղաքացիներ , հաւատարիմ հպատակներ , համբերատար սպասաւորներ , խոնարհ տէրեր , անկաշառ դատաւորներ , գթած իշխաններ եւ ճշմարիտ բարեկամներ : (Մաւիլեոն) . — Կրօնքն այն ոսկեղէն շղթայն է որ զերկիր կը զօդէ ընդ երկինս , կրօնքն բարոյականի հաստատնագոյն նեցուկն է . առանց կրօնի բարոյականն արմատ չունեցող ծառ մի է : Կրօնքն միայն զԱստուած պատուելու մէջ չէ՛ , այլ եւ զմարդիկ սիրելու : Ով որ կը նետէ կրօնի վահանն՝ պատերազմի վայրկենին ինքզինք անպաշտօն կը դառնէ : Ամէն բան ապստամբութեան եւ մոլորական խորհրդոց կը փոխուի հոն ուր կրօնի իշխանութիւնն եղծեալ է : (Պոսիլե) . — Քրիստոնէական կրօնքն երջանկութեան փիլիսոփայութիւնն է , իսկ մեր նոր փիլիսոփայութիւնն հաճոյից կրօնքն է . մին դառն դեղ է բայց առողջարար , միւսն կերակուր է ախորժահամ , բայց առողջութեան վնասակար : Կրօնքն

իւր վարդապետութեանց մէջ խորհրդաւոր եւ ազնուական բան մի ունի, իւր սկզբանց մէջ խառնութիւն մի, իւր սպառնալեաց մէջ սաստկութիւն մի, որ մասնաւորապէս յատուկ է ծանրաբարոյ սովորութիւններ՝ վսեմ զգացումներ՝ եւ զօրաւոր նկարագիրներ կազմելու։ Կրօնքն կարէ պատասխանել նոցա՝ որք իւր կորուստն կ'ողբան, ինչ որ իւր Հեղինակն կըսէր Երուսաղեմի կանանց. «Մի՛ լայք ի վերայ իմ, այլ լացէք ի վերայ ձեր եւ ի վերայ որդւոց ձերոց։» Սխալ փիլիսոփայութիւնն ատելի կ'ընէ զկեանս, եւ մոլեգնութիւն կը ներշնչէ մարդոյն՝ հանել զայն յիւրմէ երբ երջանիկ չէ այն. իսկ կրօնքն արհամարհելի կը գործէ զկեանս՝ թէ՛ վատաբաղդիկ լինի այն՝ թէ երանաւէտ, եւ արիութիւն կուտայ միանգամայն ժուժկալել այնմ՝ ինչ որ ալ լինի։ (Պոնալ)։ — Կրօնքն հոգւոյն պաշտպանութիւնն է, որպէս զէնքերն պաշտպան են մարմնոյն, եւ մարդ՝ երբ տակաւին մօտ է բնութեան՝ այս երկու պիտոյից մշտանորոգ եւ վառ զգացումն ունի...։ Յաճախ կրօնի մի կործանումն իւր ետեւէն բերած է պետութեանց անկումը. գմբէթն կը փլի՛ երբ հիմն տապալի։ Կրօնի արմուռստն կ'աճի միշտ համեմատութեամբ այն արտասուեաց զոր կը հեղուն Քրիստոնեայք, ինչպէս դաշտաց խոտն վերստին կը կանաչանայ նոր ոռոգեալ երկրի մի վերայ։ (Շադուրխան)։ — Քրիստոնէական կրօնն փիլիսոփայութեանց խորագոյնն է։ (Պագոն)։ — Երկրի վերայ երեւցած բոլոր վարդապետութեանց խորագոյնն՝ ընդարձակն եւ վսեմագոյնն է քրիստոնէութիւնն. իւր վարդապետութիւնքն որ կը սլարունակեն յինքեանս ամենասեռն իմաստութիւն եւ բարձ-

րագոյն գիտութիւն, միով բանիւ՝ ամենէն աւելի
իմաստասիրականն են. այսպէս, եթէ կայ յաշխար-
հի ճշմարտութեան խօսք մի, յայնս եւեթ պարտ
է խնդրել զայն: (Պոդէն). — Կրօնքն զմարդ բարձ-
րացունելու համար այն միջոցներն ի կիր կ'առնու,
ինչ միջոցներով որ աշխարհ կը նուաստանայ: Կրօն-
քըն ազատութիւն կուտայ նմա՝ ծառայութեան
սլայմաններով, եւ թագաւոր կ'ընէ զնա ի խաչ հա-
նելով: (Լագորսկեր):

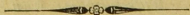
Խ Ե.

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Իմաստասիրութիւնն հոգւոյն բոլոր հիւանդու-
թեանց դեղն է: (Պլուտարխոս). — Իմաստասիրու-
թեան առաւելութիւնն է երբեք չընկճիլ ո եւ իցէ
արկածի տակ. իմաստասիրութեան նպատակն է
յաղթել անձին եւ կրից: (Դիոգինես). — Իմաստա-
սիրութիւնն միտում մի է դէպ ի ճշմարտութիւն
եւ յառաքինութիւն: (Կասկէսի). — Ով որ կը սիրէ
զԱստուած՝ իմաստասէր է նա: (Պլատոն). — Ճշ-
մարիտ փիլիսոփայութիւնն կը նկրտի լաւագոյն՝
արդարասէր՝ գթած եւ չափաւորագոյն դործել
զմեզ, յայտնել մոլութեանց ծանականքն, սխալա-
նաց առականքն, տկարութեանց վտանգն եւ հը-
պարտութեան դժբախտութիւնն: (Սեկիւր). — Սա-
կաւիկ փիլիսոփայութիւնն կը հեռացունէ զմարդ ի
կրօնից, իսկ բազումն յայն կ'առաջնորդէ: (Ռիլլա-

րոյ) . — Երանի՛ նոցա որոց փիլիսոփայութիւնն ամբողջապէս կրօնից եւ զգացման մէջ է : (ԺԵՐԱՐ) . — Աստուածաբանութիւնն Աստուծոյ խորհուրդն է առ մարդն խոնարհած , իսկ փիլիսոփայութիւնն մարդոյն առ Աստուած բարձրացած խորհուրդն : Ոմանք ուրացան աստուածաբանութեան հարկաւորութիւնն , այլք ոմանք փիլիսոփայութեան կարեւորութիւնն : Երկուստեք եւս չափազանցութիւնք կը տեսնուին : Վերցնուր յայտնութեամբ ցուցուած աստուծային խորհուրդն , եւ ահա մարդկային բանականութիւնն պիտի մատնուի իսկոյն ամէն ծայրայեղութեանց , ամեն եղերանց , ինչպէս որ տեսնուած է շատ անգամներ : Վերցնուր մարդկային մտքէն այն գործունէութիւնն՝ որ զնա կը մղէ առ Աստուած , եւ ահա հաւատոյ ջահն խաւարի ծոցոյն մէջ փայլելով՝ մեր անգործ եւ պարզապէս կրաւոր բանականութեան համար այնպէս պիտի լինի ինչպէս է լոյսն կուրին համար : (ՓԻՆԱՐ) . — Հին ժամանակք չունին իմաստասէր մի զոր Բասագալի հետ կարեւր լինի համեմատել , եւ կարող իսկ չէին ունենալ : Իւր հզօր բնութեամբն սյոս զարմանալի մարդն անշուշտ պիտի չկարենար լինել այնպէս որպէս մեր հիացեալ աչաց կ'երեւի՝ եթէ կրօնիւք պատրաստուած եւ հասունցած չլինէր : Ոչ միայն կրօնն թշնամի չէ իմացականութեան , այլ եւ զօրեղապէս կը նպաստէ մարդկային մտաց զարգացման : Այն օրէն երբ միտքն կ'զգայ յինքեան աստուծային խորհրդոց ազդեցութիւնն՝ կը ծաւալի եւ մինչեւ յերկինս կը բարձրանայ , բայց երբեմն ալ զայրացկոտ ծովու սանձակոծեալ ալեաց նման կը դուսայ՝ կը փրփրի՝ սաստկութեամբ կը

խորտակի շուրջ զաւիամբք, եւ պատրաստ է դուրս
նետուիլ իւր յատակէն ամեն ուրեք կործանում եւ
աւեր տանելու համար...: Այն ատեն դարձեալ
կրօնի ազդեցութիւնն հարկաւոր կը լինի նմա, եւ
անդիմադրելի իշխանութեամբ կը խօսի առ նա, ինչ-
պէս գերագոյն Տէրն առ ծով. «Մի՛ աշտի անդր
անցանիցես»: (Ժ. Ժ. Ռուսոյ):



Խ Զ.

ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԻՒՆ



Երջանկութիւնն գնտակ մի է՝ ոյր ետեւէն կ'ըն-
թանամբ ցորչաւի կը թաւալի նա, եւ մեր ոտիւք
կը մղեմք զայն՝ երբ նա կանգ կ'առնու: Բարիներն
եւ չարեր հաւասարապէս զհետ կը կրթին երջան-
կութեան, բայց առաջիններն միայն կը հասնին առ
այն: (Բոյեթսիոս). — Երջանկութիւն կամ վիճակի
կատարեալ գոհունակութիւն չկայ յաշխարհի, եւ
զայն գտած կեղծեւն՝ Աստուծոյ մեզ պարգեւած
ճշմարիտ բարեաց վայելքն կորուսանելու ապահո-
վագոյն միջոցն է: Մեծամեծաց՝ ճոխից եւ բարե-
բաստ մարդկան երջանկութիւնն կը նմանի ի հե-
ռուստ այն դիւթական դարպասից՝ զորս տեսնել
կը կարծէ մարդ Նաբոլիի ամուսնքն թրջող ծովուց
հորիզոնին վերեւ: Մօտեցիր, բայց ի՛նչ պիտի
գտնես. — Անխաղաց գոլորշիներ եւ մրրկալից ամ-
պեր միայն: (Լամբլե). — Մարդ չէ կարող երջանիկ
լինել՝ բայց միայն զայլոց երջանկութիւնս գործե-

լով: (Պերնարսկն իւր Սեն-Բիեր). — Չկայ երջանկութիւն հոն ուր չկայ հանգիստ, եւ չկայ հանգիստ հոն ուր չկայ Աստուած: Ի՞նչ է մարդկային երջանկութիւնն Հաւատոյ աչքին առջեւ, ի՞նչ տեւականութիւն ունի, եւ այն կարճ տեւողութեան մէջ՝ որչափ թոյն եւ դառնութիւն իւր ետեւէն կը քաշէ: (Մասիլեոն). — Ո՛հ, որչափ միտթարական է խռժանին համար գիտնալ՝ թէ երջանկութիւն գտնելու համար ո՛չ իշխանութիւն պէտք է, ո՛չ հարըստութիւն եւ ո՛չ դիտութիւն, թէ միայն բաւական է հաւատալ յԱստուած եւ պատգամաց Նորա, յուսալ եւ սիրել: (Պոդեկն). — Այն հոգին որ գերի է կրից եւ ի հոգոց կը տառապի, չճանչեր բնաւ զերջանկութիւն. նորա համար պալատն եւ դանձ այնպէս են, ինչպէս է նկարչութիւնն հիւանդ աչաց, կամ երաժշտութիւնն ցաւոտ ականջաց համար: (Որասիոս). — Մի՛ խօսիր զերջանկութենէդ այն մարդոյն՝ որ նուազ քան զքեզ է բարեբաստ: (Պիքագորաս). — Երջանկութիւն գտնելու լաւագոյն պայմանն է՝ յարմարիլ ժամանակին ինչպէս որ գայ հասնի, մարդոց՝ ինչպէս որ են, եւ միաբան ինեւ ընդ անձին: (Տիկիկն Տեփան):

Խ Է.

Ա Ղ Օ Ք

Ինչպէս խուսկն կ'արծարծանէ զհուրն՝ որ կը շիջանի, այսպէս աղօթքն վառ կը պահէ զյոյս ի սիրտ մարդոյ: (Կորնէ). — Այն միակ աղօթքն ու

կարէ հաճելի լինել Աստուծոյ՝ է խնդրելն ի նմանէ
զի ոչ թէ մերն այլ իւր կամք կատարուի ի մեզ:
(Պղատն). — Այն որ կ'ուզէ աղօթել, սլարտի վը-
տարել ի մտաց չար խորհուրդներն, ամեն երկրա-
ւոր ցանկութիւն, բարձրացունել զսիրտն յերկինս,
մոռանալ զնախատինս եւ ներել իւր թշնամեաց:
(Որոգիսնէս). — Աղօթքն հիմն է առաքինութեանց՝
բարութիւնն երկնից եւ երկրի, եւ գործողութիւնն
այն կամքին՝ որ առ Աստուած կը դառնայ. նման
է նա սրտի տրոփման՝ որ յայտարարն է կենաց եւ
չօդ: Որ ոչ եւս կ'աղօթէ՝ մեռեալ է ամենեւին:
(Լաւրնի). — Աղօթքն կ'ամբառնայ զմեզ ի վերքան
զիրս երեւելիս, կը հանդարտէ մեր սին ու քէնը,
կ'սփոփէ մեր վիշտերն, եւ առաւել սկինդ կը գործէ
զմեզ ընդդէմ փորձանաց: (Տընի). — Աղօթքն ըս-
տուգապէս չէ առաքինութիւն, բայց սկիզբն է
ամենայն առաքինութեանց: Աղօթել եւ բարւոք
աղօթելն՝ է լինել սլատրաստ բարւոք կելոյ: (Տա-
ւիրոն). — Աղօթքն նման է սրայծառ արշալուսոյ
որ կը ծագի մեր ցաւոց վերայ՝ խաւարն անտի
փարատելու համար, եւ անդ ցոյց տալու համար
զերկինս՝ մեր արտասուածութեամբ աչաց: (Ուոլ). —
Աղօթքն կը կցորդէ զերկինս ընդ երկիր. այն իղ-
ձերն՝ զորս մին կը վերառաքէ դէպ առ միւսն՝
կ'իջնեն իրրեւ ցօղ քաղցրածաւալ՝ զովացունելու
համար տառտալանաց փաղաղիչ շնչով ցամաքեալ
սրտերն: (Բերադրի). — Աղօթքն հայելի մի է՝ յո-
րում հոգին կը տեսնէ իւր բոլոր բիծերն: (Սեն վեն-
սան Տը Բօլ). — Վայ մեզ եթէ մեր աղօթքներն զմեզ
չգործեն առաւել խոնարհ, եւ առաւել արթուն
մեր թերութեանց մասին: (Պենեկոն). — Երբ կ'ա-

դօթեա, չե՞ս զգար սիրտդ թեթեւագոյն եւ հոգիդ եւս առաւել հաճ եւ դոհ: Աղօթքն զտառապանս նուազ ցաւագին կը գործէ եւ զուրախութիւնն՝ առաւել անբիծ: Ընդ միումն չգիտեմ որալիսի՛ն զօրաւոր եւ քաղցր բան մի կը խառնէ, եւ ընդ միւսումն երկնային բուրում մի: (Լամբրին):

Խ Ը.

ԸՆՏԻՐ ՄՏԱՄՈՒԹԻՒՆՔ ԲԱՍԳԱԼԱՅ

1. Բանականութիւնն առաւել քան զտէր իշխանաբար կը հրամայէ մեզ, զի միումն անհնազանդ կալով՝ դժբաղդ կը լինիմք, իսկ միւսումն հետեւելով՝ յիմար:
2. Առանց զօրութեան արդարութիւնն ապիկար է, իսկ առանց արդարութեան զօրութիւնն խժական է: Անգոր արդարութիւնն կը մերժի, զի միշտ չարեր կան. իսկ անարդար զօրութիւնն կ'ամբաստանուի: Պարտ է ուրեմն միալուծ կցորդել զարդարութիւն եւ զզօրութիւն, եւ այսպէս ինչ արդար բան թէ գործեմք՝ զօրաւոր կը լինի այն, եւ ինչ զօրաւոր բան թէ գործեմք՝ արդար կը լինի այն:
3. Որք միանգամ վարժած են զգացմամբ դատելու՝ չկարեն բան մի հասկանալ սլառճառաբանական իրերէ, վասնզի կուզեն կանխազոյն թափանցել միով տեսութեամբ, եւ սովոր չեն բնաւ սկզբունքներ փնտռելու: Այլք՝ ընդհակառակն՝ որ վարժ են սկզբամբք

խմաստասիրեւ, չկարեն բան մի հասկանալ
զգացական իրերէ, փնտռելով յայնս սկզբ-
բունքներ եւ չկարենալով տեսնել միով եւեթ
ականարկութեամբ:

4. Ի՞նչ կայ սնոտի քան զնկարն՝ որ զարմացումն
կը գրաւէ նմանողութեամբն այն իրաց՝ որոց
նախատալին վերայ ոչ ոք կը հիանայ:
5. Իշխանք եւ թագաւորք երբեմն կը խաղան:
Իւրեանց գահոյից վերայ չեն միշտ, զի կը
ձանձրանան: Պարտ է ի բաց թողուլ մեծու-
թիւնն՝ առաւել զգալու համար զայն: Շա-
րունակութիւնն տաղտուկ կ'առթէ յամենայ-
նի: Յուրտն հաճելի է ջեռնլոյ համար:
6. Են ոմանք որ լաւ կը խօսին՝ բայց լաւ չեն
գրեր: Պատճառն այն իսկ է զի վայրն եւ
ունկնդրաց ամբոխն կը ջեռուցանեն զնոսա,
եւ դուրս կը բերեն նոցա մտքէն մտածու-
թիւններ՝ զորս չեն կարող գտնել նոքա ա-
ռանց այդ ջերմութեան:
7. Միտքն կը հաւատայ ի բնէ, եւ կամքն կը սիրէ
բնաւորաբար, այնպէս զի՝ թէ չունենան ճշ-
մարիտ առարկայներ՝ հարկ է որ յարին սնո-
տեաց:
8. Հաւատքն կ'ըսէ ինչ որ չեն ըսեր զգայարանք,
բայց ոչ թէ նոցա տեսածին հակառակ, զի
գեր ի վերոյ է նա եւ ոչ ընդդիմակ նոցուն:
9. Հարկ է տարակուսիլ գիտնալ՝ երբ պարտ է,
հաստատել՝ երբ պարտ է, հաւանիլ՝ երբ պարտ
է: Ով որ այսպէս չըներ, նա չգիտեր բանա-
կանութեան զօրութիւնն: Են ոմանք որ կը
մեղանչեն այս երեք սկզբանց. կամ ամէն

բան իբրեւ հաւաստի հաստատելով՝ կը թե-
րանան ասպնցուցութեամբ խեղամտելէ, կամ
ամէն բանի վերայ տարակուսելով՝ չկարեն
գիտնալ թէ երբ պէտք է հաւանիլ, եւ կամ
յամենայնի հաւանելով՝ անկարող կը լինին
գիտնալու թէ երբ պէտք է դատել:

40. Սովորաբար մարդիկ աւելի լաւ կը համոզուին
այն պատճառներով՝ զորս ինքեանք գտած
են, քան այն պատճառներով՝ որք յայլոց կը
ցուցուին:

41. Ինչ որ կարէ գործել մարդոյ մի առաքինու-
թիւնն, պէտք չէ չափել նորա ըրած ճիշդե-
րէն, այլ իւր սովորական ընթացքէն:

ԽԹ.

ՀՈԳԻ ԿԱՐ ԱՆԾԱՀՈՒԹԻՒՆ

Մեր հոգին կարի պարզ եւ հաստատուն ձեւ մի
ունի միայն, այդ ձեւն խորհուրդն է, զի ոչ այլով
իւրիք հնար է մեզ նշմարել զհոգին՝ բայց միայն
խորհրդոյն միջոցաւ: Այդ ձեւն չունի յինքեան
բաժանելի՝ ծաւալական՝ անթափանցելի եւ նիւ-
թական բան մի, ուրեմն իւր ենթակայն անբաժա-
նելի է եւ աննիւթ: Ընդհակառակն մեր մարմինն եւ
այլ բազում մարմինք զանազան ձեւեր ունին, այս
ձեւերէն իւրաքանչիւրն բաղադրեալ՝ բաժանելի՝
փոփոխական եւ եղծանելի է: (Պիլֆոն). — Պար-
զաբար ըսելով՝ ըմբռնողութիւնն այն հոգին է որ

հասու կը լինի, զգացողութիւնն այն հոգին որ կ'զգայ, յիշողութիւնն այն հոգին որ կը յիշէ, երեւակայութիւնն այն հոգին որ կը գունաւորէ, գատողութիւնն այն հոգին որ ուղիղ կը տեսնէ, եւ կամքն այն հոգին որ կ'ընտրէ: (Տեսգիրք) . — Մարդն ամբողջ իւր հոգւոյն մէջ է: Գիտնալու համար՝ թէ ինչ է եւ ինչ պարտի գործել, պէտք է որ նկատէ զինքն իւր իմացականութեան մէջ՝ այսինքն հոգւոյն այն մասին մէջ յորում կը փայլի աստուածային իմաստութեան ճառագայթը: (Պղասոն) . — Հոգին կը տիրէ ամենուրեք, եւ բանտին խորերէն անգամ կարէ բարձրանալ դէս յերկինս: (Նաբոլեոն Ա.) . — Հիւանդ հոգին թշուառ է, ինչպէս եւ մարմինն՝ երբ վատառողջ լինի: Կիրքերն հոգւոյն հիւանդութիւնքն են, իւր առողջութիւնն է բանականութիւնն. . . : Ամենայն իմաստութեան նպատակն է երջանկութիւն հոգւոյ. կարելի չէ առաջնորդել զնա յայն, բայց միայն արդարութեան՝ խաղաղութեան եւ անգործութեան վիճակի մէջ թողլով զնա՝ կեանքի փոթորկաց եւ սշխարհի վրդովմանց ատեն: (Սեկիր) . — Բնութիւնն ինքնին հաւաստի կը կացուցանէ զմեզ մեր անմահութեան վերայ: Զգիտեմ ուստի՝ կուգայ այս. բայց կը տեսնեմ որ ապագայ կենաց նախազգացումն կցորդ է մարդոյս հոգւոյն: Մեք կը հաւատամք թէ անմահ եմք՝ ըստ միաձայն հաւանութեան համօրէն աղգաց: Այս նախազգացումն՝ անմահութեան այս դադափարն կոյ, եւ առաւել փայլմամբ կ'երեւի մեծագոյն հանճարներու եւ վսեմագոյն հոգւոց մէջ: (Կիկերոն) . — Եթէ այս աշխարհի մէջ չարին յաղթանակէն եւ արդարոյն զրկանքէն զատ

հոգւոյն անմահութեան համար ուրիշ փաստ չ'ունենայի, այս իսկ ամէն տարակոյս պիտի բառնար յինէն. վասնզի ընդհանուր ներդաշնակութեան մէջ այսօրինակ յայտնի մի ընդդիմապատկեր եւ մի դժնդակ անհաւասարութիւն տեսնելով՝ պիտի ջանայի խնդրոյն լուծումն տալ, եւ պիտի ըսէի. «Բաւական է որ մի Աստուած կայ, դժբաշդ առաքինւոյն համար ամէն բան չվերջանար գերեզմանին մէջ:» (Ժ. Ժ. Ռուսոյ):

Ծ.

ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բանականութիւնն երաշխիք եւ հիմն է առաքինութեան: Առանց խոհականութեան ի՞նչ կը գործեն մարդիկ իւրեանց մտօք. — Զթշուառութիւն այլոց եւ անձին: (Լեյխ). — Բանականութիւնն ջահ մի է աղօսաճաճանչ՝ զոր Աստուած տուաւ մեզ, եւ մեք պարտիմք մեր ձեռօք պահպանել նորա դոյզոջուն լոյսը: (Տրոյ). — Բանականութիւնն կը բաղկանայ այնպիսի ճշմարտութիւններէ՝ զորս հարկ է ըսել, եւ այնպիսի ճշմարտութիւններէ՝ զորս սրտից է լռել: (Ռիվարոյ). — Ի շնորհաց տարանջատ բանականութիւնն տաղտուկ վարժապետ մի է՝ որ առանձինն կը մնայ իւր դպրոցին մէջ: (Կենար). — Բանականութիւնն ստեղծուած է՝ յամենայն սխալանաց եւ ի մոլորութեանց դերժ պահուելու համար: (Մարկոս-Աւրելիոս). — Մի՛ թողուր որ բանա-

կանութիւնդ ի նուազումն անկանի, իւր քունն առաւել աղիտաբեր է քան զքուն մահուն: (Դեմոսթիլ) . — Բանականութիւնն չէ որ կը խաբէ, այլ դատողութիւնն: (Ֆրանսուա Տը Սալ) . — Բանականութիւնըն ցոյց կուտայ մարդոյն իւր խաւարն՝ իւր անկարողութիւնն եւ մի յայտնութեան անհրաժեշտ հարկը: (Պէլ) . — Մարդոյս կատարելութիւնն է ապրիլ բանականութեան համեմատ: (Պոսիւե) . — Բանականութիւնն յաճախ կը մարէ գիւրն, տեղի տալու համար հաւատոյ լուսոյն: (Սէկիւր) . — Այն որ իւր բանականութեամբ միայն կ'ուզէ կանգնիլ, առանց կողոմելու կը հպատակի իւր խառնուածոյն անըստուգութեան եւ մտահաճութեանց: (Տ'Ալիսոյ) . — Չէ բաւական միայն բանականութիւն ունենալ, դաժան եւ խրոխտ եղանակաւ զայն ի վեր ունենն՝ ապականել է զայն: (Ֆենեթոն) . — Բանականութեան յաղթանակն է բարւոք կենցաղավարիլ նոցա հետ՝ որք զուրկ են յայնմանէ: (Վոլդիեռ) . — Խոհական անձանց գործն մեծ է. նոքա սլաշտօն ունին բանականութիւն ունենալու փոխան նոցա՝ յորոց քաջ ի բաց գնացած է այն: (Տիկիկն Կիզոյ) . — Նոքա որք կուզեն միշտ իրաւունք ունենալ, գրեթէ միշտ նուազ խոհական անձինք են: (Անսըլոյ) . — Կը սիրեմ զգիւղացիս. նոքա թիւր իմաստասիրելու չափ բաւական գիտուն չեն: (Մոնդէսիէո):

ԾԱ.

Մ Ա Յ Ր

Մօր մի սիրտն բնութեան գլուխ գործոցն է :
(Կրեդրի). — Մօր մի համար առաքինութեան ամե-
նաքաղցր վարձքն է՝ իւր երիտասարդութիւնն իր-
բեւ օրինակ առաջի դնել իւր աղջկան : (Տիկին
Ժանլիս). — Նոքա որք կ'ուզեն արժանաւոր զա-
ւակաց հայր լինել, պարտին փնտռել այնպիսեաց
կեանք տուող արժանաւոր մի մայր : (Պրոսպրոս).
— Ով որ անդատին յորրանէ խոհական եւ առաքինի
անձեր շարունակ իւր շուրջն ունի, պիտի վարժի ի
կիր արկանել ինչ որ բարի է եւ օգտակար : (Յու-
լիանոս). — Միակ նախնական բանն, քան խորհե-
ցէ՛ք, դեռատի մայրեր, այն է զի ձեր որդին նա-
խամեծար համարի զձեզ քան զամենայն, զի իւր
քաղցրագոյն ժպիտներն՝ իւր բուռն հոգեւորն
ձեզ համար լինին միայն, եւ զի ձեր կողմանէ՝
դուք եւս ոչ մի ինչ նախընտիր չհաշուէք քան զին-
քն : Բնութիւնն կ'աղաղակէ առ ձեզ՝ անձամբ ան-
ձին սնուցանել ձեր որդիքն. ուրեմն մի՛ ձգէք զա-
նոնք օտար ձեռաց մէջ. կայ արդեօք միւս այլ ա-
րարած՝ որ մօր մի տեղին ընու : Ձեօք պէտք է որ
ուսմանն ի նոսա բողբոջք սիրոյ՝ երախտագի-
տութեան եւ անկասկած վստահութեան : Մի խընդ-
րէք այլուր քաղցրագոյն վայելքներ : Ձեր սլար-
տուց առաջինն է կարենալ ճաշակել գերագոյն վա-
յելքներն : (Բեսսալոնի). — Աւելի լաւ է որ աղջիկ

մի տակաւ առ տակաւ ընտելանայ աշխարհի՝ բարեպաշտ եւ զգօնամիտ մօր մի քով՝ որ ցոյց տայ նմա ինչ որ վայել է տեսնել անդ, որ ի վեր հանէ նմա նորա (աշխարհի) թերութիւններն ի դիպող ժամու, եւ որ օրինակ տայ նմա չտիաւորութեամբ վարիլ նովաւ (աշխարհաւ) միայն յանհրաժեշտ սէտս: Յոյժ կը յարգեմ բարւոք վանօրէից դաստիարակութիւնն, բայց աւելի հաւատք ունիմ մօր մի տուած դաստիարակութեան վերայ՝ երբ նա յաջողակ է ուշ դնել յայն մտադիւր: (Ֆենեղոն). — Այն կինն՝ որ իւր ժամանակն եւ իւր առողջութիւնն ունայտ տքնութեանց չզոհեր, որ կարէ կանխապարոյց լինել յանկողնոյն եւ առաւօտեան ժամուց երկարութիւնն յօգուտ ի կիր արկանել, իւր աղջկան վարչութիւնն սխիտ լինի: Ընդէ՞ր այլոց սխիտ յանձնէ այնսլիսի խնամք մի: Պիտի չդնէ օտարութիւն զոք իւր եւ աղջկան սրտին մէջտեղ՝ այն վայրկենին յորում բանականութեան հեշտ իմացականութիւնն այս երկու սրտից կը սլատրաստէ անձկագոյն միութիւն մի...: Չե՛ղ ո՛ր եւ է դպրոց մի՝ որչափ ալ կանոնաւոր թէ լինի, չկայ ազգային մեծ հաստատութիւն մի՝ որչափ իմաստուն վարչութիւն ալ թէ ունենայ, չկայ բնաւ վանք մի՝ ինչ բարեպաշտիկ կանոն ալ թէ սահմանած լինի, որ կարենայ տալ դաստիարակութիւն մի համեմատ այնմ՝ զոր կ'ընդունի աղջիկն իւր մօրէն, երբ նա ուսեալ է եւ իւր քաղցրագոյն պարապումն եւ ճշմարիտ փառքն իւր դոստերաց դաստիարակութեան մէջ կը դտնէ: (Տիկին Գանբան):

Ծ Բ .

Ա Ի Ն

Նա որ գտաւ առաքինի մի կին , գանձ մի գտաւ :
 Շնորհքն խաբուսիկ է , գեղեցկութիւնն կեղծանի .
 Աստուծոյ երկիւղն է որ գովեստից արժանի կը
 գործէ զկին : (Առակի Սող . Գլ . ԺԸ եւ ԼԱ) . —
 Ձիք ինչ բուռն քան զբարկութիւն կնոջ : Լաւ է
 բնակիլ առիւծուց եւ օձից հետ՝ քան թէ ապրիլ
 չար կնոջ հետ : Չար կնոջ լեզուն խաղաղասէր մար-
 դոյն համար այնպէս է՝ ինչպէս աւաղուտ եւ սե-
 սլացեալ ճամբան ծերունւոյ մի ոտից համար : (Սի-
 րախ . Գլ . ԻԵ) . — Կանանց համար իրաւունք ու-
 նենալու լաւագոյն միջոցն է քաղցրաբարոյ լինել :
 (Տիկիւն Մենդրևոն) . — Կնոջ պատիւն լաւ պաշտ-
 սանուած չլինիր՝ եթէ առաքինութիւնք եւ կրօնք
 նախասլահնորդք չլինին նմա : (Լիվիս) . — Կնոջ հա-
 մար օգտակարագոյն եւ պատուաւոր գիտութիւնն՝
 առտնին յանձանձանաց գիտութիւնն է : (Մոնդան-
 եր) . — Գեղանի կինն հաճոյ է աչաց , իսկ բարի
 կինն հաճոյ է սրտի . մին դոհար է , միւսն գանձ :
 (Նաքոյեոն) . — Ինչպէս մարդոյս մէջ խոհեմութիւնն
 պահապան է եւ պարիսպ առաքինութեանց եւ ազ-
 նիւ բարուց , այսպէս կնոջ մէջ պարկեշտութիւն եւ
 ամօթ կը պաշտպանեն եւ վառ կը պահեն միւս
 բոլոր բարեմասնութիւններն : (Ս . Կիպրիանոս) . —
 Կնոջ արժանաւորութիւնն է անծանօթ լինել . իւր
 փառքն ամուսնոյն մեծարանաց մէջ է , իսկ իւր

հաճոյքներն ընտանեացն երջանկութեան մէջ: (Ժ. Ժ. Ռուսոյ). — Կինն ծաղիկ մի է որ չուքի մէջ միայն անուշահոտութիւն կը բուրէ: (Լաւրնէ). — Իբրեւ իմացական արարած՝ կինն տարբերութիւն չունի յառնէ. փոքրագոյն աստիճանաւ ունի միեւնոյն մտաւորական կարողութիւնքն՝ այլ սակայն ունի՛, եւ այսու եւեթ կարող է զայնս զարգացունելու կարեւորութիւնն ստանալ: Այր եւ կին բնութեամբ հասարակորդ լինելով՝ նոցա օրէնքն եւս պարտի նոյնն լինել: Եթէ կինն իբրեւ զայր օժտուած է ի բնութենէ՝ միեւնոյն կարողութեամբ իւր էութեան պայմաններն ճանչելու եւ կատարելու համար, նորա դաստիարակութիւնն էապէս չը զանազանիր առնն դաստիարակութենէն՝ գոնէ ի մասին սկզբանց: (Տիկիւն Ռեւիլլա). — Ո՞րն է կանանց ճշմարիտ գիտութիւնն. Բարոյականի գիտութիւնն, ահա միակ ուսումն որ կը պատշաճի նոցա, որ անհրաժեշտ է նոցա, եւ որով կարեն ազգել բարուց վերայ: (Տիկիւն Պերնիէ):

ԾԳ.

ԸՆՏԻՐ ՄՏԱԾՈՒԹԻՒՆՔ ԼԱՊՐԻՒՅԷՐԻ

1. Իմաստունն չկառավարիր յայլոց, եւ ոչ իսկ կը ջանայ կառավարել զայլս. նա կ'ուզէ որ բանականութիւնն կառավարէ միայն, եւ միշտ:
2. Մարդ առաւել ընկերական է եւ բարեկամ՝ սրտովն քան մտօք:

3. Նա որ անդուլ կը յեղյեղէ թէ պատուաւոր
ոք է ինքն եւ ուղղամիտ, թէ փնաս ինչ չը
գործեր ումեք, թէ կը համոզուի որ իւր
գործած չարիքն կը փոխարինուի իւրեան՝
եւ թէ կ'երդնու հաւատալի ընելու համար
զայդ, սյնալիսին չէ կարող բարի մարդ մի ան-
գամ զանձն իւր կեղծել:
4. Քաղաքավարութիւնն այնպէս կը ներկայացունէ
զմարդ արտաքուստ, որպիսի սլարտ էր նմա
լինել 'ի ներքուստ:
5. Ծաղրն յաճախ մտաց չքաւորութիւնն ի յայտ
կ'ածէ:
6. Յաճախ աւելի դիւրին եւ օգտակար է յարմա-
րիւ այլոց, քան ջանալ որ այլք յերկրեն
զանձինս ըստ մեզ:
7. Վերցնուր կիրքերն՝ շահն եւ անիրաւութիւնն,
ինչ անդորրութիւն ամենամեծ քաղաքաց
մէջ իսկ. պէտք եւ սնունդ հազիւ թէ վա-
րանաց եւ հոգոց երրորդ մասն կը կազմեն:
8. Զճգրտիւ ուսիր նախ թէ իմ իմիք մարթ է քեզ
ակն ունել ի մարդոց ընդհանրապէս, եւ յիւ-
րաքանչիւրմէն ի նոցունց մասնաւորաբար,
եւ անպա աշխարհի յարաբերութեանց մէջ
մոյծ զանձնդ:
9. Միանգամ եւեթ կը հասնի մահն, եւ կենաց
ամէն վայրկենից մէջ զգալի կը լինի մեզ.
աւելի խիստ է երկնչիւ ի նմանէ քան կրել
զայն:
10. Մարդիկ կը խիթան ծերութենէ, որում հաս-
նելու ապահովութիւնն չունին երբէք:
11. Մանկունք ոչ անցեալ ունին եւ ոչ ապագայ:

ինչ որ գրեթէ մեզ համար իսկ այնպէս է ,
 զի զայժմուն եւեթ կը վայելեն նոքա :

12. Մեք զմեր երջանկութիւն կը փնտռեմք ար-
 տաքոյ քան զանձինս , եւ այն մարդոց կար-
 ծեաց մէջ , որք ծանօթ են մեզ իրեւել չողո-
 քորթ՝ նուազ արդարասէր՝ բարեմարդիկ՝ լի
 նախանձու մտահաճութեամբ եւ կանխակալ
 կարծեօք :

13. Ազատութիւնն անգործութիւն չէ , այլ աղիկամի
 ի կիր արկանելն է զժամանակ , եւ է ընտրու-
 թիւն աշխատութեան եւ կրթանաց . ազատ
 լինել՝ ի մի բառ՝ չէ չգործել ինչ , այլ միայն
 անձնիշխան լինել գործածին կամ չգործածին
 նկատմամբ . այս խմատիւ՝ ինչ մեծ բարիք
 քան զազատութիւն :

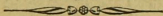
14. Կուզէի տեսնել ժուժկալ զգաստ համեստ եւ
 արդարակորով մի մարդ՝ որ ըսէր թէ չկայ
 Աստուած , գոնէ չա՛հ ինչ չունեցող պիտի ե-
 բեւէր . բայց այդպիսի մարդ գտնել չէ կա-
 բելի : « Աստուած չկայ » ապացուցանելու ան-
 հնարութիւնն Նորա գոյութիւնն կը յայտնէ
 ինձ :

15. Կանայք միշտ ծայրայեղ կը լինին , կ'սո՛ւ լաւա-
 գոյն եւ կ'ամ յոռեգոյն են քան զարս :

16. Եթէ սովորական է մեզ եռանդեամբ մօտ եր-
 թալ չքնաղագիւտ իրաց , ընդէ՞ր այնպէս
 չեմք վարիր առաքինութեան մասին :

17. Եթէ ճշմարիտ է որ մարդ օղբատ կը լինի սյ-
 նու ամենայնիւ զորս կ'ըղձայ ունենալ , փա-
 ռասէրն եւ ագահն յանհնարին աղբատու-
 թեան կը տառապին :

48. Երկարատեւ հիւանդութիւն մի կը թուի դժր-
ուած լինել ընդ մէջ կենաց եւ մահու, որ-
պէսզի մահն ինքնին սփոփանք մի լինի նո-
ցա որք կը մեռնին, եւ նոցա որք կը մնան:
49. Մարդիկ փոյթ են ի ճանաչել իւրեանց փոք-
րագոյն առաւելութիւններն, եւ հեղգ ի
թափանցել իւրեանց թերութեանց. երբէք
չեն անդիտանար թէ ունին չքնաղ յօնքեր
եւ բարեյարմար եղունգներ, բայց հաղիւ
գիտեն թէ միականի են, եւ բնաւ իսկ ա-
մենեւին չգիտեն թէ պակասամիտ են:
20. Ծայրայեղութիւնք մոլեկան են, եւ ի մարդ-
կանէ կը բղխին. ամէն փոխարինութիւն ար-
դար է եւ յԱստուծոյ կուգայ:



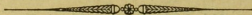
Ծ Դ .

Ս Է Ր



Քրիստոնէութիւնն՝ սրտից հետ միշտ համաձայն՝
չհրամայեր բացարձակ եւ անասրատական առաքի-
նութիւններ, այլ մեր պէտքերէն ծնունդ առնող
եւ բոլորից օգտակար եղող առաքինութիւններ:
Քրիստոնէութիւնն՝ իբրեւ ջրհոր առատութեան
դրաւ զՍէր յանապատու կենաց: (Շաղոպրիան). —
Քրիստոնէական կրօնի ամբողջ խորհուրդն Սիրոյ
մէջ կը կայանայ, Վարդապետին անսահման անձ-
նանուիրութեանն մէջ. Աւետարանի բոլոր բարոյա-
կանն Սիրոյ մէջ է, քրիստոնէին բոլոր կատարելու-

թիւնն յայսմ առաքինութեան կ'երեւի, զի հաւատք եւ խոնարհութիւն, անձնութեան յայս առ Սէր միայն կը տանին զմեզ: Աչակերտաց եղբայրական սիրոյն եւ վարդապետին անձնանութութեան նպատակն է կործանել այն սպտուարներն որ կ'անջատեն զմարդ յԱստուծոյ եւ կը բաժնեն զմարդիկ յիրերաց, միացունել զնոսա ի նոյն հաւատ՝ ի նոյն յոյս եւ ի նոյն երանութիւն: (Պոդէն). — Մարթ է սահմանել զՍէր, շարժումն հոգւոյն առ ի վայելել զԱստուած՝ զանձն ինքնին վայելելու համար, եւ վայելել զանձն ի սէր Աստուծոյ: (Օգոստինոս). — Առանց Սիրոյ՝ առաքինութիւնն անուն մի է միայն: (Նեւսոն). — Ինչպէս հոգին կեանքն է մարմնոյ, այսպէս եւ Սէրն հոգւոյն կեանքն ու կատարելութիւնն է...: Փրկութիւնն կը ցուցուի Հաւատոց, կը պատրաստուի Յուսոյ համար, բայց Սիրոյ միայն կը տրուի: (Ֆրանսուա Զը Սալ). — Վախճանն կրօնի, ոգին առաքինութեանց, համառօտութիւնն օրինաց, Սէր է: (Պոսիւե):



1. Լուարուք ապաքին զի ասացաւ. Սիրեցես զընկեր քո, եւ ատեցես զքնամին քո: Այլ ես ասեմ ձեզ. Սիրեցէք զքնամիս ձեր, օրոնեցէք զանիծիչս ձեր, բարի արարէք ատելեաց ձերոց, եւ աղօթս ի վերայ այնոցիկ՝ որ լկենն զձեզ եւ հալածեն: (Մատթ. Գլ. Ե. 43—44)
2. Սիրեցէք զքնամիս ձեր, եւ բարի արարէք ատելեաց ձերոց, եւ տուք փոխ՝ ուստի ոչ ակն ունիցիք առնուլ: (Լուկ. Գլ. 2. 35)

3. Պատուիրան նոր տամ ձեզ, զի սիրիցեք զմիմեանս, որպէս ես զձեզ սիրեցի, զի եւ զուք սիրեսցիք զմիմեանս : (Յովհ. ԺԳ. 34)
4. Որ ոչն սիրե՞ ոչ ճանաչե՞ զԱստուած, զի Աստուած Սէր է : (Յովհ. Ա. Կաթ. Գ. 8)
5. Եթէ զլեզուս մարդկան խօսիցիմ եւ զհրեշտակաց, եւ սէր ոչ ունիցիմ, եղէ ես իբրեւ զպղինձ որ հնչէ, կամ իբրեւ ըզ ծնծղայս որ դողանջեն : Եւ եթէ ունիցիմ մարգարէութիւն, եւ զիտիցեմ զխորհուրդս ամենայն եւ զամենայն զիտութիւն, եւ եթէ ունիցիմ զամենայն հաւատս՝ մինչեւ զլերինս փոփոխելոյ, եւ սէր ոչ ունիցիմ, ոչինչ եմ : Եւ եթէ ջամբիցեմ զամենայն ինչս իմ աղքատաց, եւ մատնիցեմ ըզ մարմինս իմ յայրումն, եւ սէր ոչ ունիցիմ, ոչինչ օգտիմ : Սէր երկայնամիտ է, քաղցրանայ. սէր ոչ նախանձի, ոչ ամբարհաւաճէ, ոչ հպարտանայ, ոչ յանդգնի, ոչ խնդրէ զիւր, ոչ զրգոի, ոչ խորհի զջար. ոչ խնդայ ընդ անիրաւութիւն՝ այլ խնդայ ընդ ստուգութիւն. ամենայնի տեւէ, ամենայնի հաւատայ, ամենայնի յուսայ, ամենայնի համբերէ : Սէր ոչ երբեք անկանի. եթէ մարգարէութիւնք են՝ խափանեսցին, եթէ լեզուք՝ լոնեսցեն, եթէ զիտութիւն՝ խափանեսցի : (Ս. Պողոս Ա. Կորնթ. ԳԼ. ԺԳ. 4—9)



ԶԱՆՈՒԱՆՑ

ՅԻՇԱՏԱԿԵԼՈՑ Ի ՄԱՏԵՆԿԱՆՍ

Ա.

Ալիպեր (Alibert), բժիշկ գաղիացի, հեղինակ *Բնախօսութիւն կրից* կամ *Նոր վարդապետութիւն բարոյական զգացմանց մասեցին*։ (ծնեալ յամին 1766 եւ մեռեալ յամին 1837): (*)

Ամբրուսիոս (Ա.) (St Ambroise), լատին եկեղեցւոյ հայրերէն մին՝ որ նշանաւոր եղաւ իւր հանճարով եւ առաքինութեամբ։ Ունի բազմաթիւ գործեր՝ յորս կարեւորագոյն Տեղ կր բռնեն *գոուսանաց, զկյրեաց, Միսիքարութիւն զմահուանէն Վաղենիսիեայ* գրութեանն եւ զանազան *Նամակներն*։ (340—397)

Անսելոյ (Anselot), գրագէտ գաղիացի, հեղինակ բազմաթիւ ողբերգութեանց եւ կասակերգութեանց։ (1794—1854)։ Իւր կինն եւս նշանաւոր մատենագիր է։

Ասոլֆ Կարնիէ (Adolphe Garnier), նշանաւոր իմաստաւէր գաղիացի՝ որ իւր միակ որդւոյն մահուան պատճառաւ քախժութեամբ անցուց իւր վերջին օրերն։ Սորա գործոց մէջ գլուխ վասակոց կարէ համարուիլ *Ճառ զհոգւոյ* ընդարձակ գործն։ (1801—1864)

Արիստիպոս (Aristippe), իմաստաւէր յոյն Ի Դ. դարու ճախ քան զՔս, առակերս Սոկրատայ, հիմնադիր կիրենական դպրոցին՝ որ կ'ուսուցանէ մարդոյն զինէ լինել հանոյից։ Իւր բոլոր զրուածներն կորսուած են։

Արիստոտէլ (Aristote), նշանաւոր իմաստաւէր յոյն, առակերս Պլատոնի եւ ճեմականաց դպրոցին հիմնադիր։ Ունի բազմաթիւ

(*) Աստի եւ անոր իւրաքանչիւր հեղինակաց կենսագրութենէն վերջ ի փակագծի դրուած կրկին բուսականաց առաջինն զճնուեղ՝ եւ երկրորդն զմահ հեղինակին ցոյց կուտան։

գրուածներ գրական՝ իմաստասիրական եւ բարոյական, որպիսիք են. *Արուեստ ֆերրոդական*. *Արուեստ հոնեստական*. *Տրամաքանութիւն*. *Բնագանցականք*. *Բարոյական առ Նիկոմախոս* ի տասն գիրս, *Բարոյական առ Եղիմոս* յետքն գիրս եւ *Մեծ բարոյականն* յերկուս գիրս, ելլն: (384—322 ճ. թ. զԲս)

Ա.Ֆրբ (Affre), արքեպիսկոպոս Բարիզու, բազմուսումն եւ աստուածաբան գաղիացի՝ որ զոն զմաց 1848 ի գաղիական յեղափոխութեան. ունի քանի մի գիտական եւ կրթական գործեր: (1793—1848)

Բ

Բասկալ (Pascal), Գաղիոյ գիտական՝ իմաստասիրական եւ գրական ամենամեծ անուններէն մին: Իւր գիտական զբաղմանց եւ կենաց կարն միջոցին պատահաւ՝ երկու գործեր միայն կարաց թողուլ, որք են. *Գաւառական մամականի* եւ *Խորհրդածութիւնք*: (1623—1662)

Քեսալոձի (Pestalozzi), գերմանացի մարդասէր եւ մանկավարժ մատենագիր զուիցերացի, որ կանգնեց բարեգործական հաստատութիւններ, եւ դպրոցներ աղքատ տղայոց համար: Իւր մարդասիրական գործոյն նուիրեալ գրուածքներէն երկու վիպասանութիւնն *Լիւնհարդ* եւ *Ժերդիւս* մեծ տեղ մի կը բռնեն իւր երկասիրութեանց մէջ՝ որ ըստ մեծի մասին մանկավարժական են: (1746—1827)

Քերնարդոս (Ս.) (St Bernard), հաւրարարութեան եւ եկեղեցական մատենագիր գաղիացի. սորա գործերէն լաւագոյնք կը համարուին բազմաթիւ *Նամակներն* եւ *Քարոզներն*՝ որ 340 են թուով: (1091—1153)

Բիոն (Bion), հռոմեացի ֆերքոդ յոյն՝ որ կը ծաղկէր յԳ. դարու ճ. թ. զԲս: Իւր *Եղերերգ ի պատիւ Ադոնիսի* յորջորջեալ ֆերքուածն, եւ ուրիշ մանր գեղօնքներն հասած են առ մեզ:

Բոյէսիոս (Boëce), իմաստասէր եւ ֆերքոդ հռոմէացի, զոր Թէոդորիկ՝ արքայն Ուստրոգոթաց պատեանից պատշօնեալ կարգեց, բայց նա իւր չափազանց ուղղամտութեան պատհառաւ յանիրաւի ամբաստանուեցաւ իբրեւ դաւանան Յունաց կայսեր, եւ յետ վեցամսեայ բանտարկութեան սպանաւ: Բանքին մէջ՝ իմաստից եւ զգացմանց վստմութեամբ լի երկասիրութիւն մի յօրինեց, *Ճառ ըզմիսիքարութենէ* յորջորջեալ: (470—524)

Գ

Գամպասերէս (Cambacérès), այր փաղափաղէս եւ իրաւաբան գաղիացի, որ *Քաղաքային Օրինագրքին* (Code civil) խմբագրութեան մէջ ցոյց տուաւ ուղղախոն միտք մի: Թողած է *Յիշատակարան*՝ անուն գործ մի: (1753—1824)

Գանբան (**Տիկին**) (M^{me} Campan), ուսուցիչ եւ բարոյախօս գաղիունի. որ իբրեւ առած կը կրկնէր միտք, «Ստեղծել մայրեր, այս իսկ է ամենեւին դաստիարակութիւնն կանանց»: Իւր գործերէն պատուականագոյնն է *Դաստիարակութիւն* անուն գրուածն: (1752—1822)

Գառոն (**Աբբայ**) (Abbé Carron), մատենագիր գաղիացի հեղինակ նգնաւորական բազմաթիւ գործոց, որպիսիք են *Քրիստոնեական մտածութիւն*, *Հրապոյրք Բարոյականի*, *Կեանք արդարոց* եւայլն: (1760—1821)

Գոթէն (**Տիկին**) (M^{me} Cottin), գրագէս գաղիունի, ունի բազմաթիւ բարոյական վիպասանութիւններ՝ յորոց զմին *Ախորհրդանք ի Սիպերիա* քարգմանած է Հ. Ե. Հիւրմիւզ: (1773—1807)

Գուզէն (**Վիգոր**) (Victor Cousin), բնօրոգական իմաստասէր գաղիացի, գրեց բազմաթիւ գործեր՝ յորս նշանաւոր է *Ճշմարիտն, գեղեցիկն եւ քարին* անուն գիրքը: Թարգմանեց նաեւ Պրդասոնի ամբողջ գործերն: (1792—1867)

Գրիգոր (**Մեծն**) (Grégoire le Grand), Հռովմայ պապերէն մին՝ գործէ կը պատմուի քէ զԼոմպարսացիս, զԳոթացիս եւ զԱնկլոյ-Սափոնս դարձոյց ի հաւատս քրիստոնէութեան: Իւր գործերէն *Հոլովական կանոն*ն քարգմանած է Հ. Մ. Աւգերեան: Ունի նաեւ Յոբայ եւ Եզեկիէլի վերայ ընդարձակ մեկնութիւններ, եւ *Նամակներ*՝ որք պատմական կարեւորութիւն ունին: (540—604)

Դ

Դանսէն (**Տիկին**) (M^{me} Tencin), մայր ՏՊ. Լամպերի, հեղինակ այլեւայլ գործոց: (1684—1749)

Դեմոկրիտ (Démocrite), իմաստասէր յոյն՝ ի սկիզբն Ե. դարու Ն. Բ. զԲս, որոյ գլխաւոր սկզբունքն եղաւ մարդկային սկարութիւններն ծաղրել: Իւր գործերէն՝ որ քս վկայութեան

Լայերացւոյն Դիոգինեայ 70 էին բոլով՝ քանի մի փոքրիկ հաս-
նուածներ միայն հասած են առ մեզ :

Տէմբլ (Temple), այր պէտական եւ գրագէտ անգղիացի,
իւր գրուածոց մէջ յիշատակաց արժանի է *Փորձ զգիտութենէ հնոց
եւ արդեաց* գործն՝ որ երկար վիճաբանութիւն մի յարոյց յԱնգ-
ղիա : (1628—1699)

Դիոգինէս (Diogène), շնական իմաստասէր յոյն ի Դ.
դարու ն. ք. գրեւ : Ուղեց ուսուցանել հարսութեան արհամարհան-
քն, եւ անձին օրինակաւ վարդապետելու համար փողոցաց մէջ
անցուց իւր կենաց բոլոր օրերն :

Ե

Յունկ (Young), քերթող անգղիացի, հեղինակ *Դիշերային
մտածութիւնք* կոչուած քերթուածոյն՝ որում կը պարտի Եունկ իւր
մեծ համբաւը : (1681—1765)

Եպիկուրոս (Épicure), նշանաւոր իմաստասէր յոյն որ կ'ու-
սուցանէր թէ Հռչայն այն միակ նպատակն է յոր ժամանել
պարտին մարդիկ : Կ'ըսուի թէ Եպիկուր մտաց մշակութեան եւ
առաքինական գործոց կասարման մէջ կը խնդրէր զհանոյս,
բայց իւր հետեւողք վրիպեցան ի մասին վարդապետութեան
վարժապետին իւրեանց : Իւր *Նամակներէն* չորս հաս հասած
են առ մեզ, եւ իւր *զԲնութենէ* հատին քանի մի հասնուածնե-
րն զտնուեցան աստի կէս դար յառաջ : (341—270 ն. ք. գրեւ)

Եպիկտէտ (Épictète), ստոյիկեան իմաստասէր յոյն հերա-
պոլսեցի յԱ. դարու, որ գերի լինելով ի Հռովմ Ներոն կայսեր
ժամանակ՝ ախորուեցաւ Դոմէտիանոսի իշխանութեան տենն.
բայց ապա սիբելի եղաւ Ագրիանոսի եւ Մարկոս Աւրելիոսի :
Իւր *Բարոյական առածներու* գրաքար քարզմանութիւնն հրա-
սարկուած է Վլենտէկոյ Միաբանութենէն :

Եսիոդոս (Hésiode), գերահռչակ քերթող յոյն՝ յԹ. դա-
րու ն. ք. գրեւ, ժամանակակից Հոմերի : Իւր բազմաթիւ եր-
կասիրութիւններէն երեք քերթուած միայն հասած են մեզ, որք են
Վաստակք եւ աւուրք. *Յննդաբանութիւն դից* եւ *Վահանն Հերակլի* :

Եւրիպիդէս (Euripide), Յունաստանի երեք մեծ ողբերգակ
քերթողներէն մին (*), որ յառաջնում ամի 75 երորդ Ողիմպիադին

(*) Միւս երկուքն են Սոփոկլէս եւ Եսիլոոս :

(482 ամօք յառաջ քան զՔս.) ծնաւ ի Սալամինա : Կ'ըսուի թէ 75 ողբերգութիւններ յօրինած էր, բայց մեր ձեռքն հասած են 49 հաս միայն՝ յորոց *Աղերսաւորքն* իբրեւ ընտիր հաշակ ի մօտոյ աւուրս գրաբար քարգմանութեամբ ի լոյս ընծայեց Հ. Արսէն Սիւրբեան՝ որոյ տարածած մահուամբն գուցէ զկրկին մահ մեռաւ անմահն Բագրատունի :

Եւփեր (Eucher), լատին եպիսկոպոս Լիոնի որ մեռաւ յամին 454 կամ ըստ այլոց 459 : Ունի աստուածաբանական եւ իմաստասիրական բազմաթիւ գործեր :

Եփրեմ (**Սուրբ**) (S^t Ephrem), եկեղեցւոյ նշանաւոր հայրերէն մին՝ ազգաւ ասորի՝ որ եղեսիոյ մէջ երկար ժամանակ առանձնացաւ բազմաթիւ հեքանոսներ ի քրիստոնէութիւն դարձունելով, եւ մարտնչելով ընդդէմ մոլորութեանց Բարդաճանայ՝ Մարկիոնի եւ Մանեսի : Իւր գործերէն Ս. *Գրոց մեկնութիւնն*, մի *Աղօրքագիրք* եւ *Մեկնութիւն համաքարքառ Առեսարանի* հրատարակուած են առ մեզ նախնեաց ընտիր քարգմանութեամբ : (320—381)

9

Զենոն Կիսսացի (Zénon de Cittium), իմաստասէր յոյն ի Դ. դարու ն. ք. զՔս. հիմնադիր սոյնիկեան աղանդոյն : Իւր գործերն են *Կեանք ըստ մարդկային ընտրեան*. *Կիրք*. *Պարսք*. *Տիեզերք*. *Բանականութիւն*, եւայլն՝ որք կորսուած են բոլորովին :

Զենոն (Ս.) (S^t Zénon), եպիսկոպոս Վերոնայի ի Դ. դարու, ժամանակակից Վադենսիանոսի Ա. կայսեր : Սորա անուամբ հասած են առ մեզ *Քարոզներ* 127 թուով :

Է

Էնուլքըք (**Օրիւորդ**) (Miss Edgeworth), քառոյախօս վիպասան անգլիացի, ոյր գործերէն կարեւորագոյնն կը համարուի *Դործնական դաստիարակութիւն* անուն գրուածն. (1770—1849)

Էմէ-Մարդէն (Aimé-Martin), նշանաւոր գրագէտ գաղիացի, հեղինակ *Դաստիարակութիւն մարց ընտանեաց* աննման գրքին, որոյ ամբողջ քարգմանութիւնն դեռ չկարաց ունենալ Հայ ազգն : (1786—1847)

թ

Թեմիստոկլէս (Thémistocle), մեծանուն զօրավար արեւմտացի ի. Ե. դարու մ. ի. զ. Բ. ս, որ իւր իսկ ժողովրդեան ձեռամբ տարագրուելով առ Պարսիկս, յէտ ոչ բազում ժամանակաց՝ զնաց զիւրովին։

Թոմաս (Thomas), գրագէտ գաղիացի, որոյ զյուխ վաստակոցն կը համարուի *Փորձ զներքոյից* անուն զորմն՝ որ կը պարունակէ յինքեան զայլեւայլ անձանց ներքողներ։ Այդ ներքողներէն լաւագոյնն են Տէգարդի եւ Մարկոս-Սարելիոսի վերայ զըրուածներն։ (1732—1785)

Ժ

Ժանլիս (Տիկին) (M^{me} Genlis), գրագէտ գաղիուհի, ունի բարոյական վիպասանութիւններ յորոց միոյն *Բեյխարի* բարգմանութիւնն եղած է ի ձեռն Հ. Ե. Հիւրմիւզի։ (1746—1830)

Ժելլեր (Gellert), նշանաւոր ֆերթոյ զերմանացի, որ յօրինեց ֆնարերգական եւ վարդապետական ֆերբուածներ, վէպեր, առակներ, քաւերախաղներ եւ բարոյական գրուածներ։ (1745—1769)

Ժէրանսոյ (Gérando), այր պետական եւ իմաստաւէր գաղիացի, որ ունի կրթական կարեւոր գործեր, որպիսիք են *Բարոյական կատարելութիւն*. *Դաստիարակութիւն խոշնամերց* եւ այլն։ (1772—1842)

Ժէրար (Gérard), արքայ եւ կանոնիկոս, հեղինակ *Կոմսն Վարմոնի* կամ *Մոյրութիւնի քանականութեան* պատմական գրքին որ մինչեւ 20 երոդ տպագրութեանն հասաւ։ (1737—1813)

Ժընուս (Genoude), լրագրապետ գաղիացի՝ որ օգնական եւ մերթ խմբագրապետ եղաւ *Պահապան*, *Պաշտպան*, *Աստղ* անուն քերթից։ Գրած է մի ընդարձակ *Դադիական պատմութիւն*, եւ ուրիշ գործեր։ Թարգմանած է նաեւ ամբողջ Աստուածաւունջն։ (1792—1849)

Ժուֆրուա (Jouffroy), աշակերտ Վիգգոր Գուլէնի, պարապետա յիմաստասիրութիւն, եւ դեռ երիտասարդ՝ մեծ համբաւ հանեց։ Իւր գործերէն նշանաւորն են երկու հատոր *Իմաստասիրական խառնուրդն* (*Mélanges philosophiques*), յորս ամփո-

փեալ զանազան յօդուածներէն զեղեցկագոյնն է *Խնդիր մարդկային ճակատագրի* գրուածն : (1796—1842)

Ժոճէրէն (Տիկին) (M^{me} Geoffrin), նշանաւոր եղաւ իւր հանճարով եւ ողջմտութեամբ. Մարմոնդէլ եւ Բալիսոյ պարսաւեցին զինքն, իսկ Տ'Ալամպէր, Թոմաս եւ Մորէլէ ներքողեցին զնա : (1699—1777)

Ի

Իսոկրատէս (Isocrate), նշանաւոր ասեմաբան արեւացի ի Ե. դարու ն. ի. դ. Բ. Ժամանակակից Դեմոսթենիս Սորա ծառերէն եւ Նամակներէն քանի մի հաս հասած են մեզ եւ Հռետորականէն հասուածք ինչ միայն :

Լ

Լագորսէր (Lacordaire), ականաւոր քարոզիչ գաղիացի, իւր պատանեկութեան հասակին մէջ Վոլդէռեան կարծեաց հետեւող էր : Երբ քահանայ եղաւ, Լամբնէի հետ բարեկամանալով՝ նորա վարդապետութիւնն եւ ներշնչումն ընդունեց : Իւր զորոց մէջ բարձր տեղ մի կը բռնեն իւր Համախօսութիւններն (Conferérences) որք հնգշաաւան ամաց քարոզութեան արդիւնք են Նոդր-Տամի բեմին վերայէն : (1802—1861)

Լամարտին (Lamartine), մեծանուն ֆերքոզ գաղիացի, աննման են *Դաշնակց* (les Harmonies) եւ *Առաջին մտածութիւնք բանաստեղծականք* ֆերքուածներն՝ որոց առաջնոյն բարգմանութիւնն եղած է ի ձեռն Խորէն Եպիսկոպոսի Լուսինեան, եւ Երկրորդինն ի ձեռն Հ. Սամուէլ Վ. Գանբարեանի՝ ի մխիթարեան ուխտէն : (1790—1869)

Լամբնէ (Lamennais), անուանի մտեմագիր եւ իմաստաւոր գաղիացի, իւր բազմաթիւ զործերէն նշանաւորն են *Փորձք զանխօսութեանք ի հաւատոյս*, եւ *Բանք հաւատացեղոյ ուրուք*՝ զոր իբրեւ գրական նախախայրիք ընծայեց ազգին Ռէքէոս Պերպրեան՝ զործոյն արժանաւոր աշխարհաբար քարգմանութեամբ : (1782—1854)

Լապրիւյէր (La Bruyère), գաղիացի բարոյախօսաց ամենէն պերճաբանն եւ նրբամիտն կը համարուի : Հեղինակ է *Նկարագիրք*

անուն գրին, զոր յօրինած է Թեոփրաստոս յոյն մատենագրին համանուն երկասիրութենէն ներքնէալ : (1645—1695)

Լա Ռոսեֆուկոյ (La Rochefoucauld), մեծանուն մատենագիր գաղիացի՝ որոյ *Առաջիկայ* (Maximes) գիրքն գովութեան առարկայ քին Մոնդէսիէօ, Պէլ, Լաֆոնդէն եւ Վոլդէռ. իսկ Ժան Ժազ Ռուսոյ *Դժոխք* կոչեց զայն, զի քս Կարդինալ Ռէնի՝ հեղինակն այդ գրին մէջ առաջինութիւնն միշտ կեղծաւորութեան օգով ծածկելու ջանք մի ցոյց կուսայ : (1613—1680)

Լա Վալիէր (**Տիլիէն**) (M^{me} La Vallière), դստնի գաղիացի, նշանաւոր եղաւ սիրովն՝ զոր ներքնէց Լուիսիկոսի ԺԳ. բայց ապա առանձնացած ի Կարմելեան կուսասանի գրեց *Մշտնութիւններ* զողորմութենէն Աստուծոյ : (1614—1710)

Լէյպնից (Leibnitz), համբաւատեց զիսուն անգղիացի՝ որ անուանի եղաւ իբրեւ իմաստասէր եւ չափազէ : Իմաստասիրական հրատակէրս մի է իւր *Աստուածաբանութիւնն* : (1646—1716)

Լէսպինաս (**Եսպինաս**) (M^{lle} de L'espinaſſe), հեղինակ Նամակներու որք ի յայտ կ'ածեն իւր խանդավառ հոգին, կաթոգին գորովն եւ ամբոխալից սիրսն : (1732—1776)

Լէվիս (Lévis), գրագէտ գաղիացի, իւր ամենէն հետաքրքրական գործն է *Յիշատակք եւ կենդանագիրք* (Souvenirs et portraits) գրուածն : (1735—1830)

Լեմոնդի (Lemontey), գրագէտ գաղիացի, իւր գործոց մեծագոյն մասն քննադատական է՝ յորս կ'երեւին նուրբ դիտողութիւնք եւ կծու կոտորով, քեպէտեւ ոճն դանդաղ է եւ երբեմն գիրկ ի բնորոհաց : (1762—1826)

Լեմոնիէ (Lemonnier), գրագէտ գաղիացի, հեղինակ բազմաթիւ քատերգութեանց, *Բարի որդին* էլլն : (1721—1797)

Լուիսիկոս ԺԳ. (Louis XIV), Ֆրանսայի քաղաւորն, որոյ գործերն *Յիշատակարանք* անուամբ հրատարակուած են, եւ առդարեւ յիշատակարաններ են իւր քաղաւորութեան եւ զլիաւոր գործոց՝ մասին՝ ի կրթութիւն որդւոյն յօրինեալք : (1638—1715)

Մ

Շիմերման (Zimmermann), բժիշկ եւ իմաստասէր զուիցերացի որոյ իմաստասիրական գրուածոց մէջ զլիաւորն է *Փորձ գրիայնութեան* անուն գիրքն : (1728—1795)

Կ

Կասենցի (Gassendi), անուանի իմաստասեր եւ գիտուն գաղիացի, որ կարդեսական վարդապետութեանց դեմ մաքառելով՝ երկարորէն վիճաբանեցաւ Տէգարդի հետ : Ունի իմաստասիրական եւ գիտական բազմաթիւ գործեր : (1592—1655)

Կասիոդոր (Cassiodore), լատին մասեճագիր եւ պաշտօնեայ Թէոդորիկայ՝ արքային Ոսրոգոթաց : Իբրեւ իմաստասիրական գործ՝ ունի *Ճառ զՀոգւոյ* գրուածն, իսկ միւսներն գրեթէ կրօնական են : Գրած է նաեւ *Դոքայ պատմութիւն* մի՝ որ յարգի չէ : (468—562)

Կատոն (Caton), որ երեցն կը կոչուէր՝ եւ այլ պէտական, հարսարախօս եւ մասեճագիր հռոմէացի, իւր բազմաթիւ գործոց գրեթէ անուանքն եւ դուն ուրեք հասուածներն հաւած են մեզ : (234—149 մ. թ. զ.Պ)

Կենար (Guénard), գրագէտ գաղիացի անդամ Յիսուսեան ընկերութեան. պերճախօսութեան մրցանակ ընդունեց այն հառի՛ն համար՝ զոր գրեց ի պատասխան Ակադեմիոյ առաջարկած հարցման՝ թէ «Յինչ կը կայանայ իմաստասիրական հանճարն» : (1726—1806)

Կէօթէ (Goethe), գերանոչակն ի Բերքոլս Գերմանիոյ, հեղինակ *Ֆաուստի* եւ այլ գեղեցիկ վիպասանութեանց եւ անմահ Բերքուածոց : (1749—1832)

Կիզոյ (**Տիկին**) (M^{me} Guizot), կին մեծահամբան Կիզոյի գաղիացոյն, գրեց դաստիարակութեան վերաբերեալ բազմաթիւ գործեր, յորս պատուականագոյն կը համարուի *Ընտանեկան մանախնի գաղտնիքն դաստիարակութենէ* գրուածն : (1773—1827)

Կիկերոն (Cicéron), մեծագոյնն ի լատին հարսարախօսաց, որ անդադար բանիւ եւ գործով պաշտպան կեցաւ իւր հայրենեաց : Յոգնաթիւ են իւր գրուածներ, մանաւանդ հառերն՝ յորոց գեղեցիկ հառակ մի տուաւ մեզ Հ. Ա. Բագրատունի՝ հարսար քարգմանութեամբն : (106—43 մ. թ. զ.Պ)

Կիպրիանոս (**Սուրբ**) (S^t Cyprien), մին ի գլխաւոր հարց լատին եկեղեցոյ, եպիսկոպոս Կարփեդոնի յամին 248, մարտիրոսացաւ յամին 258 : Ունի զանազան գրուածներ կրօնական եւ բարոյական :

Կոլսոնի (Goldoni), համբաւատեց կասկերգակ ֆերբոլի-
սալացի, յօրինած է բազմաթիւ կասկերգութիւններ՝ յորս նշա-
նաւորք են *Շոդոֆորքն*, *Խաղաւոյն*, *Ագահն*, *Հետ ծերունին*,
Խորամանկ այրին, *Ստախուսն* եւլլն : (1707—1793)

Կոնփուսիոս (Confucius), իմաստասէր եւ պատմագիր չի-
նացի, որ յԱւանդութենէ եւ յայլեւայլ գրուածոց առնելով՝ գրեց
2ինացոց կանոնական գիրքն : (551—479 ճ. թ. գ.թ.)

Կոսուին (Godwin), տեսնազէ եւ վիպասան անգղիացի,
ի սկզբան աննշան էին իւր գրուածներ, բայց ապա մեծ անուն
հանեց իւր երկու գործերովն՝ որոց մին ընկերային բաղաւաղա-
նութեան վերայ գրուած մի էր *Հետազօտութիւնք զհաղափալան*
արդարութենէ եւ ազդեցութիւնն նորին յառաքինութիւն եւ յեր-
ջանկութիւն ընաւից կոչուած, եւ միւսն վիպասանութիւն մի
Գալիպ Ուիլեյմս յորչորջեալ : (1756—1836)

Կուինտա - Կուրկոս (Quinte - Curce), լատին պատմագիր
յԱ. դարու, իւր գործոց մէջ կարեւոր տեղ մի կը բռնէ *Անուանի*
գօրավարաց պատմութիւնն՝ որ գրաբար քարգմանութեամբ հրատա-
րակուած է Վիեննայի միաբանութենէն :

Կրէտրի (Grétry), գրագէտ գաղիացի, ունի բանի մի վիպա-
կան գործեր : (1774—1826)

Հ

Հենրիկոս Գ. (Henri IV), արեայ Գաղիոյ, որ իւր Յով-
հաննա Տ'Ալպրէ մօրն խնամօք փոքր ի շատէ պարապեցաւ յուսու-
մըն դպրութեանց : Ունի *Նամակներ* եւ *Բանախօսութիւններ* :
(1553—1610)

Հերվէյ (Hervey), մատենագիր անգղիացի՝ հեղինակ *Խոր-*
հրդածութիւնք ի միջի գերեզմանաց ֆերբուածոյն, որ Եունկի
Դիշերաց նմանութիւնն կը բերէ : (1714—1758)

Հոլպախ (Holbach), իմաստասէր գաղիացի՝ ի գերմանական
տոմէ՝ բարեկամ Տիտոյի, Տ'Ալամպերի, Ռուսոյի, Ռէյնալայ եւ
այլոց, որոց աշխատակցութեամբ յօրինուած Համայնագիտակ
Բառարանին (Encyclopédie) մէջ ընդարձակ յօդուածներ ունի
գրած : Իւր գործերէն *Դրութիւն ընտրեալն* գիրքն՝ անհաւատից
Աւետարանն կը համարուի : (1723—1789)

Մ

Մալերայ (Malherbe), ֆնարերգակ ֆերբոզ գաղիացի, բարե-
նորոգողն եղաւ գաղիական բանաստեղծութեան եւ լեզուին: Իւր
ֆերբուածներէն գաս՝ յորս կան *Տաղեր*, *Վճիռներ*, *Հնչեակներ*,
Երգիծաբանութիւններ, ունի նաեւ *Նամակներ* եւ *Խորհրդածու-
թիւններ*: Սենեկայի *Բարեգործութիւն* ֆառին նմանողութեամբ
յօրինուած: (1555—1628)

Մալպրանց (Malebranche), իմաստաւէր եւ աստուածաբան
գաղիացի՝ ոյր գլխաւոր գործն է *Հետազօտութիւն ճշմարտութեան*
կոչուած գիրքն: (1638—1715)

Մասիլեոն (Massillon), նշանաւոր քարոզիչ գաղիացի, ո-
րոյ բազմաթիւ քարոզաց մէջ բարձր տեղ մի կը բռնէ *Փոքրիկ ֆա-
ռաստորդ* ըսուած գործն՝ իբրեւ գլուխ վաստակոց հեղինակին:
Սորին քարգմանութիւնն եղած է ի ձեռն Հ. Ա. Բագրատունոյն:
(1663—1742)

Մարկոս - Աւրելիոս (Marc - Aurèle), առաքինի եւ իմաս-
տաւէր կայսր Հռովմայ, որ մանկութեան հասակէն հետեւեցաւ
սոյիկեան վարդապետութեանց: Հասած են առ մեզ իւր *Խոր-
հրդածութիւն*ն եւ ֆանի մի *Նամակներ*ն: (121—180)

Մարմոնտել (Marmontel), մատենագիր գաղիացի, հեղինակ
բազմաթիւ գործոց՝ յորս պատուականագոյնն է *Տարեւ քրազի-
տութեան*ն: (1723—1799)

Մենանդր (Ménandre), գերահռչակ կասակերգակ ֆերբոզ
աթենացի, որոյ 100ի չափ կասակերգութիւններէն հաստուածներ
միայն մնացած են անկորուստ: (342—290 մ. ք. զ. ք.)

Մէնդրենոն (Maintenon), այբին կասակերգակ ֆերբոզիկ
Սկարոնի, որ ապա կին եղաւ Լուդովիկեայ Ժ. Գ. յերկրորդ հաւ-
սանիս: Ունի *Նամակներ*, *Յիշատակարան*, *Բանակցութիւն* եւ
Խրատ, յորս կարեւորագոյն են *Նամակներ*ն: (1635—1719)

Մոնդաներ (Montaigne), նշանաւոր քարոյախօս գաղիա-
ցի՝ ոյր գաղափարաց մէջ սկեպտիկանութեան նշաններ կ'երեւին
երբեմն: Իւր գերազանց գործն է *Փորձ* կոչուած գիրքն: (1533—
1592)

Մոնդեսկիեո (Montesquieu), մեծահամբաւ մատենագիր գա-
ղիացի, որոյ նշանաւոր գործերն են *Ոգի օրինաց*, *Պարսկական*

նամականի, Զմեծութենե եւ զանկմանե Հոովմայեցոց անուն գրուածներն : (1689—1755)

Մուսոնիոս - Հուսիոս (Musonius - Rufus), իմաստասէր սոյիկեան յԲ. դարու : Բազմաթիւ գործեր կ'ընծայուին նմա, ի միջի այլոց *Յիշատակարանք* անուն զիրքն՝ որ նմանողութիւն մի է Քսենոփոնի համանուն երկասիրութեանն :

Մորի (Maury), զաղիացի ծիրանաւոր (cardinal), նաւահարիսու եւ յսակաբան մատենագիր, հեղինակ *Փորձ զքեմական հարսարխօսութենե* մատենին՝ որ պատուական է յոյժ : (1746—1817)

Յ

Յովսէփ Բ. (Joseph II), կայսր Գերմանիոյ յամեն 1765 մինչեւ ցամն 1790 :

Յուլիանոս (Julien), մականուանեալն *Ուրացոյ* (l'Apostat) կայսր հռովմայեցի, որ ուրացաւ զբիսոնեւորիւն : Պարապելով յիմաստասիրութիւն, գրեց այլեւայլ *Ճտեւր*, *Ներքողներ*, *Նամակներ* եւլն : (331—363)

Ն

Նաբոլէոն Ա. (Napoléon I^{er}), կայսր Ֆրանսացոց, գրեց այլեւայլ գործեր՝ յորոց *Մսածութիւնք զԲրիսոնեւորքենե* քարգմանուած է առ մեզ յաշտարհիկ բարբառ : (1769—1821)

Նեւտոն (Newton), կարի ականաւոր հաշուագէտ, բնագէտ, աստղաբաշխ եւ իմաստասէր անգղիացի, որ ծանրութեան օրէնքն եւ լուսոյ տարբադարութիւնն գտաւ : (1642—1727)

Նիեմէյք (Niemeyer), աստուածաբան եւ հերթող գերմանացի : Գրեց մանկավարժական, կրօնական եւ հերթողական գործեր : Իւր *Սկզբունք զաստիարակութեան* անուն գրուածն յարգի է : (1754—1828)

Նովալի (Novalis), ականաւոր հերթող եւ իմաստասէր գերմանացի, ունի բնագանցական եւ գեղեցկախօսական երկու վիպասանութիւններ՝ *Աշակերտք Սայիսի* եւ *Հենրիկոս* անուն՝ որք գրեթէ քերի մնացած են : Յոյժ գեղեցիկ են նաեւ իւր հերթուածներն : (1772—1801)

Շ

Շաղապրիան (Châteaubriand), մեծահամբաւ մասեճագիր գաղիացի, որոյ զլուխ վասակոցն կը համարուի *Ոգի Քրիստոնէութեան* անճման գործն: Իւր վիպասանութեանց մէջ գեղեցիկ է *Աղայա* ն զոր գրաբար բարգմանութեամբ հրատարակեցին չորս հայ պատանիներ՝ նախկին աւակերտք ձեմարան վարժարանին Իսկիւսարու: (1768—1848)

Շամֆոր (Chamfort), անուանի ֆերթոլ եւ գրագէտ գաղիացի, որոյ երկասիրութեանց մէջ նշանաւոր է *Քասերալան քաղցիրքն*՝ զոր Լաբարդ աբբայի հետ յօրինեց: (1741—1794)

Շարոն (Charron), բարոյախօս գաղիացի, որդի էր գրավանառի ուրումն: Իւր գործերէն ձառ *գիմաստութեան* գրուածն որ Մոնդաների *Փորձերու* համառօտութիւնն կարէ համարուիլ՝ անմահացոյց զիւր անուն: (1544—1605)

Շէքսպիր (Shakespeare), Անգղիոյ բասերգակ ֆերթոլներէն ամենամեծն, իւր բազմաթիւ բասերախաղներէն նշանաւորագոյնքն են *Օթելլոյ*, *Համլէթ*, *Մագպէթ* եւլլն: (1564—1616)

Շիլլեր (Schiller), մեծանուն մասեճագիր՝ ֆերթոլ բասերգակ եւ պատմաբան գերմանացի, ունի բազում ֆերթումներ եւ իմաստասիրական պատմագրութիւններ: Իւր գործերէն նշանաւոր է *Հուշկահարք* բասերգութիւնն, եւ *Երեսնից ամաց պատերազմի պատմութիւնն*: (1759—1805)

Ո

Ոսկեբերան (**Սուրբ**) (St Chrysostome), յունական եկեղեցոյ անուանի հայրերէն մին, ոյր գրուածներն ստուար հասորներ կը կազմեն: Հին եւ Նոր Կտակարանաց վերայ յօրինած մեկնութիւններէն մաս մի հասած է մեզ մեր բազմերախտ նախնեաց ընտիր բարգմանութեամբն ի Ե. դարու: (347—407)

Որատիս (Horace), անուանի ֆերթոլ հռովմայեցի, հեղինակ գերահռչակ *Քերթողական արուեստին*՝ որում հետեւեցաւ Պուալոյ գաղիացի մասեճագիրն իւր համանուն երկասիրութեան մէջ: Որատեայ այս գործն բարգմանած է Հ. Ա. Բագրատունի իւր ընդել նախարարութեամբն: (65—8 ճ. է զՔս.)

Որոգիենէս (Origène), ազգաւ յոյն եւ եկեղեցւոյ նշանաւոր վարդապետներէն մին՝ հեղինակ է *Ներքոյ Քրիստոնէութեան* գրոց ընդդէմ Կելսոսի : (186—254)

Ուոլթըր Սքոթ (Walter Scott), ֆերքոյ անգղիացի եւ նշանաւոր վիպասան, իւր անհամար վէպերէն յիշենք միայն զոմանա՝ որք են *Վանականն*, *Աքքայն*, *Ծովահենն*, *Արկածք Նիգեշայ*, *Զորք Սէն - Ռոնանի*, *Խօսեցեալն*, եւլլն եւլլն : Իսկ իւր ֆերբուածներն՝ բաղդասմամբ իւր վիպասանութեանց՝ չեն այնչափ անուանի : (1771—1832)

Ուոլշ (Walsh), դերկոմս (vicomte) մասենագիր գաղիացի, իւր գործոց մէջ մեծ յաջողութիւն գտան *Վանդեական նամակներն* : (1782—1860)

Չ

Չէսթըրֆիլտ (Chesterfield), պետական այր անգղիացի. նշանաւոր եղաւ իւր *Նամակներովն*՝ զորս կը գրէր սու իւր որդիին, նորա միտքն եւ բարքն կրթելու համար : Այս նամակներն աշխարհաբար լեզուաւ հրատարակուած են Վենետիկոյ Միաբանութենէն : (1694—1773)

Պ

Պազոն (Bacon), ականաւոր իմաստասէր անգղիացի, իւր անմահական գործերովն՝ որոց մի է *Յադագս ամբան գիտութեանց* եւ միւսն *Նոր գործի գիտութեանց*՝ եցոյց իմաստասիրութեան ուղիղ նաւապարհն ընդ որ պարս էր երթալ : (1561—1626)

Պարթելլըմի (Barthélemy), բազմամուտ մասենագիր գաղիացի, հեղինակ *Ռդեւորութիւն կրսեւոյն Անաթարսեայ յեշադա* անուն սփանչելի մատենին՝ զոր բարգմանած է Հ. Ե. Հիւրմիւլ : (1716—1795)

Պէլ (Bayle), գերանոչակ մասենագիր եւ քննադատ գաղիացի, իւր գործոց գլխաւորն է *Պատմական եւ քննական բարոգիւրքն* զոր ինքն համեստութեամբ կը կոչէ տոսն ընդ տոսն կարուած հաստածոց անկերպարան ծողովածոյ : Իւր սկեպտական գաղափարներովն ցոյց կուտայ զինքն նախագնաց Վոլդեռի : (1647—1706)

Պերնարսէն ԵՐ ՍԷՆ - Քիէր (Bernardin de St - Pierre), նշանաւոր մատենագիր գաղիացի, հեղինակ *Պոդ եւ Վիրգինիա* անճման վիպասանութեան՝ զոր գեղեցիկ հայկաբանութեամբ քարզմանեց Հ. Ե. Հիւրմիւլ: Ունի նաեւ իւր հանճարոյն արժանաւոր գործեր, որպիսիք են *Ուսումն քննութեան*, *Ներդաշնակութիւն քննութեան*, *Հիւղակն հնդիկ եւլլն*: (1737—1814)

Պիւթագորաս (Pythagore), համբաւատենչ իմաստասէր յոյն ի Զ. դարու ն. ք. զԲս, հիմնադիր պիւթագորականաց կամ իսաւսկան աղանդոյն, որով ուսոյց զհոգեփոխութիւն, հաւանաբար յԱրեւելս՝ յեգիպտոս եւ այլ ուրեք բրած ուղեւորութեանց մէջ ուսանելով գայն:

Պիւֆօն (Buffon), գերահռչակ բնախօս եւ մեծ մատենագիր գաղիացի, կասարեալ դաստիարակութիւն քնդունեց, եւ նանապարհորդեց ի Գաղիա՝ յիսալիա եւ յԱնգղիա: Իւր ուսումնական աշխատութեանց արդիւնք են *Բնական պատմութիւն եւ Թրուական քննութեան* գեղեցիկ գործերն. նշանաւոր է նաեւ *Ճառն զոր արտասանեց յաւուր յորում գաղիական ձեմարանին կանաւորդ քննուեցաւ*: (1707—1788)

Պլանշար (Blanchard), մատենագիր գաղիացի, հեղինակ է մանկանց դաստիարակութեան վերաբերեալ պատմական գործոց: Իւր երկասիրութիւններէն *Դպրոց Բարոց* գիրքն հրատարակուած է աշխարհիկ լեզուաւ Վենետկոյ Միաբանութենէն: (1772— ?)

Պլաւտոս (Plaute), հայր կասակերգակ քերթողաց Հռովմայ: (227—183 ն. ք. զԲս)

Պլուտարքոս (Plutarque), կենսագիր եւ բարոյախօս յոյն. իւր զլուխ վասակոցն կը համարուի *Զուգակշիռք* անուն գործն՝ որ քարզմանուած է ի հայ: Ունի նաեւ *Բարոյական գործեր* յորս զանազան նիւթոց վերայ հմուտ կերպով կը հառէ: (50—120)

Պլատոն (Platon), ազգաւ յոյն, աշակերտ Սոկրատայ մեծի իմաստասիրին, որոյ վարդապետութեանց հաւատարիմ մնալով՝ յօրինեց բազմաթիւ իմաստասիրական գերազանց գործեր, գրաւելով յինքն զգարմանս դարուց: Իւր նշանաւոր գրուածներէն մին է *Փեդոն* կամ *Յաղագս անմահութեան* գիրքն՝ զոր քարզմանած է Հ. Աբրահամ Վ. ձաւեան: Նախնեաց քարզմանութեամբ Պլատոնի քանի մի գործերն հասած են մեզ: (430—348 ն. ք. զԲս)

Պոդէն (Bautain), ասուածաբան եւ իմաստասէր գաղիացի՝ որ յառաջ քան զկրօնաւորութիւնն աշակերտեցաւ Վ. Գուզենի,

Իւր գործերէն զլիաւորներն են, *Իմաստասիրութիւն Օրինաց, Խիղճ, Բարոյական Իմաստասիրութիւն, Իմաստասիրութիւն Քրիստոնեական* եւայլն : (1796—1867)

Պոլիբիոս (Polybe), յոյն պատմագիր որ ունի *Ընդհանուր պատմութիւն* մի ի քառասուն զիրս ամփոփեալ՝ յորոց միայն առաջին հինգ զիրերն ամբողջ կը մնան : Ունի նաեւ ուրիշ գործեր՝ որք չեն հասած առ մեզ : (206—124 մ. թ. զԲն)

Պոնալ (Bonald), մատենագիր իմաստասէր գաղիացի, եռանգուն պաշտպան միապետական եւ կրօնական սկզբանց : Իւր գործերէն կարեւորագոյնն է *Նախնական օրէնսդրութիւն* : Ունի զանազան գրուածներ գրական՝ քաղաքական եւ իմաստասիրական, խորհրդածութիւններ, հառեր եւլլն : (1754—1840)

Պոսէ (Bausset), ծիրանաւոր, գրագէտ գաղիացի, ոյր գործերէն հետաքրքրական եւ կատարեալ են *Պատմութիւն Ֆենեյոնի*, եւ *Պատմութիւն Պոսիւէի* գրուածներն՝ որ խիստ շատ անգամներ սկսագրուեցան : (1748—1824)

Պոսիւէ (Bossuet), հոյակապ հարստաբախտ եւ մատենագիր գաղիացի, ունի բազմաթիւ գործեր թէ կրօնական եւ թէ իմաստասիրական : Իւր *Դավթանական ճառերն*՝ զոր թարգմանեց Բագրատունի, եւ իւր *Քարոզներն* ԺԷ. դարու քրիստոնէական հարստաբախտութեան վաեմագոյն յիշատակարաններն են : (1627—1704)

Պուրշալու (Bourdaloze), մեծահամբաւ քարոզիչ գաղիացի՝ զոր իրաւամբ գովեցին Վոլդէո, Լամուանեոն . Տ'Ակէտոյ եւ ծիրանաւորն Մօրի : Իւր քարոզներն ընդհանրապէս ընտիր են, բայց բեմական հրաշակիւն կը համարուին *Չարչարանաց* քարոզներն : (1632—1704)

Պրիւէս (Brueys), քերթող եւ աստուածաբան բողոքական՝ զոր Պոսիւէ դարձոյց ի կաթոլիկութիւն : (1640—1723)

Ռ

Ռէմիւզա (Տիկին) (Mme Rémusat), մատենագիր գաղիոնի, հեղինակ *Փորձ զղաւթարակութենէ կանանց* մատենին՝ զոր յէս իւր մահուան հրատարակեց իւր որդին Շառլ Ռէմիւզա՝ մատենագիր եւ քաղաքագէտ գաղիացի : (1780—1821)

Ռիվարոլ (Rivarol), մասենագիր գաղիացի, իւր առաջին գործն եղաւ Տրիլլ գաղիացի բանաստեղծին *Բուշասանս* քերթումովն քննադատութիւնն : Նշանաւոր է *Զփեղերականութենէ գաղղիական շեզուի* գրած հառն : (1753—1801)

Ռոլլէն (Rollin), մեծանուն պատմագիր գաղիացի, տեսուչ Համալսարանի : Դանակագործի մի որդի լինելով՝ նախ իւր հօր արհեստին պարապեցաւ, այլ ապա կրօնաւոր մի նշմարելով նորա գեղեցիկ տրամադրութիւններն՝ դպրոց դրաւ զայն : Իւր գործերէն նշանաւոր է *Ճառ Ուսմանց* գրուածն, նաեւ *Հնախօսութիւնն*՝ զոր քարգմանած են Հիւրմիւլեան հարազատ եղբարք : (1661—1741)

Ռուայէ-Դոլար (Royer - Collard), իմաստաւէր եւ պետական այր գաղիացի, պերնախօս ասենաբան. նշանաւոր են իւր *Ճառերն* եւ ուրիշ գրուածներ : (1763—1845)

Ռուսոյ (ժ. ժ.) (Jean Jacques Rousseau), մեծանուն մասենագիր գաղիացի, ոյր գործերէն նշանաւորքն են *Եմիլիոս* կամ *Դաստիարակութիւն*, *Դաշն ընկերական*, *Խոստովանութիւնք* ելլն : (1712—1778)

Ս

Սդալ (Տիկին) (M^{me} Staël), գրուածներովն նշանաւոր գաղիացի կին մի՝ դուստր Նեֆերի՝ տնտեսական զանօնոց պատշօնէին առ Լուդովիկէաւ ժ.2 : Իւր գործոց մէջ *Յիշատակարանքն* բարձր տեղ մի կը բռնէ : (1766—1817)

Սդոպէ (Stobée), ժողովող յոյն ի. Ե. դարու. անծանօթ է իւր կենաց պատմութիւնն, բայց հին յոյն հեղինակաց հասուածներէ պատշառսած հաւաքածոյն հասած է առ մեզ :

Սենեկա (Sénèque), հռչակաւոր իմաստաւէր եւ մասենագիր հռովմայեցի, որդի էր Հոնեստին Սենեկայ եւ դաստիարակ Ներոնի, յորոյ երեսաց իյնալով՝ անձամբ իւր երակներն բանալու դատակնիք ընդունեցաւ : Իւր *Ճառերն* ոմանք քարգմանուած են ի Հ. Մկրտիչ Վ. Աւգերեանէ : Նշանաւոր են նաեւ իւր *Նամակներն* : (2—65)

Սէկիւր (Ségur), գորավար, քաղաքագէտ, եւ մասենագիր : Ընդհանրապէս իւր գործերն պատմական են՝ վայելչութեամբ եւ յսակութեամբ գրուած : (1753—1830)

Սէնդ-Էվրեմոն (Saint-Évremond), մատենագիր գաղիացի, եւ իմաստաւէր եպիկուրեան : (1613—1703)

Սէն-Լամպէր (Saint - Lambert), ֆերքոյ եւ իմաստաւէր գաղիացի, առակերս Հելվեթիոսի : Իւր գրուածոց մէջ առաջին տեղն կը բռնէ *Եղանակք* անունն նկարագրական ֆերքուածն : (1716—1803)

Սէն-Մարգ Ժիրարտէն (Saint - Marc Girardin), մատենադիր եւ քաղաքագէտ գաղիացի, որոյ գրական դիրքն այն եղաւ մամուլին՝ զի դասախօսեց Գարուքեանց Ուսուցչական Կանաւին մէջ (Faculté des Lettres) : Իւր գործերէն զխաւառն կը համարուի *Ընթացք բասերական մատենագրութեան եւ կիրառութեան կրօնքի բասեր* կոչուած ընդարձակ երկասիրութիւնն : (1801—1873)

Սէն-Ռէալ (Saint - Réal), պատմագիր գաղիացի, որոյ զլուխ գործոցն է *Դատաւանութիւն Վենետիկոյ* անուն պատմագրութիւնն՝ որ շատ անգամներ տպագրուեցաւ : Ունի նաեւ այլեւայլ գործեր, որք էն, *Կիրառութիւն պատմութեան*, *Տոն Գարոն*, *Վարք Յիսուսի - Քրիստոսի*, *գրեմատիկականքն* եւլլն : (1639—1692)

Սէն Վէնսան քը Բօլ (St Vincent de Paul), իւր մարդասիրութեամբն անուանի ֆահանայ մի, ազգաւ գաղիացի : (1576—1660)

Սէվիցնիէ (Տիկին) (M^{me} Sévigné), մին ի համբաւատենչ կանանց գաղիական ազգին ի Ժէ. դարու . նշանաւոր է իւր հիւանալի *Նամակներովն*՝ զորս գրած է առ դուստր իւր՝ կոմսուհին Տը Կրինեան : (1626—1696)

Սթանիսլաւ Ա. (Stanislas Ier), արքայ Բոլոնիոյ, միշտ պաշտպան կեցաւ դպրութեանց : Թղթակցեցաւ Վոլդէնի, Ռուսոյի, Մոնղէսիէյի, Պուլէի եւ այլոց հետ : Աստուածաւունչն ի չափի տաղի բարգմանեց բոլոնիէն : Գաղիերէն գրուածներ բոլորց, ի միջի այլոց *Անհատաւորութիւն ընկենալ ի պարզ ողջմտութենէ* յորջորջեալ գործն : (1677—1766)

Սթերն (Sterne), մատենագիր իրլանդացի, ոյր գրուածներն լինեն նուրբ եւ կոռուի իմաստիւք . հեղինակ է *Զգայական ուղեւորութիւն* գեղեցիկ մատենին : (1713—1768)

Սիլվիօ Քելիփօ (Silvio Pellico), ֆերքոյ եւ գրագէտ իտալացի, ոյր գրուածոց պատմականագոյնն են, *Պարսք մարդոյ*, եւ *Բանք իմ*՝ որ բարգմանուած են առ մեզ յաշխարհիկ բարբառ : (1789—1834)

Սիրէյ (Տիկին) (M^{me} Sirey), գրեց կրթական հանելի եւ օգտակար գործեր, յորոց գեղեցիկն է *Խրատ հանւոյն առ մանկանարդ կանայս* կոչուած գիրքն : (1776—1843)

Սմիթ (Ադամ) (Adam Smith), գերահռչակ տնտեսագէտ եւ մին ի գլխաւոր ներկայացուցչաց սկոթլանդական դպրոցին. իւր տնտեսագիտական գործոց մէջ բարձր տեղ մի կը բռնէ *Հետազոտութիւնք զքաղաքական եւ զպատճառաց հարստութեան ազգաց* քննարկական գրութեամբ : Ունի նաեւ իմաստասիրական զանազան երկասիրութիւններ : (1723—1790)

Սոլոն (Solon), գերահռչակ օրէնսդիր՝ մին յետքն իմաստասիրաց ելլալայ : (640—559 ճ. թ. զԲՍ)

Սոփոկլէս (Sophocle), հայր բասերգակ քերթողաց Յունաստանի, որդի եր երկաթագործի ուրումն : Կ'ըսուի թէ հարիւրէ աւելի բասերախաղներ յօրինած էր, բայց հազիւ թէ ետքն հաս հասած են մեզ, յորոց *Անտիգոնէ*, *Ելէկտրա*, եւ *Շիլյոսս* բազաւոր բարգմանուած են ի հայ ի ձեռն Բագրատունւոյն : (495—405 ճ. թ. զԲՍ)

Վ

Վալերիոս Մաքսիմոս (Valère Maxime), լատին մատենագիր յԱ. դարու, քնդունուեցաւ յաւիտենիս Տիբեր կայսեր, որում եւ քնծայեց իւր *Յոյն եւ լատին արանց քանիք եւ գործք հիանալիք* անուն գիրքն :

Վէնցան (Աքքայ) (Abbé Vincent), աստուածաբան գաղիացի, որ իւր գիտութեամբն մեծ համբաւ հասնեց : Ունի քնդարձակ գործ մի՝ բաժանեալ յերիս մասունս որ իբրեւ Համայնագիտակ բառգիրք՝ կը բովանդակէ յիսնեան ԺԳ. դարու մարդկային ազգի ծանօթութիւններն : Ա. մասն կը կոչուի, *Հայերի քննութեան*, Բ. մասն *Հայերի գիտութեան* եւ Գ. մասն *Հայերի պատմութեան* : (1495—1264)

Վոլթէ (Voltaire), անուանի մատենագիր գաղիացի, մին ի մեծահռչակ արանց արդի ժամանակաց, որ գրականութեան գրեթէ բոլոր նիւղերն մօակեց, եւ անթիւ գործեր բոլորց թէ իմաստասիրական եւ թէ պատմական : Իւր քերթուածոց մէջ *Ողբերգութիւններ* քանիք բարձր տեղ մի կը բռնեն յորոց *Մերոպէ* եւ *Ալզիրա* բարգմանուած են ի ձեռն Բագրատունւոյն : (1694—1778)

Վովնարկ (Vauvenargues), նշանաւոր քարոյախօս գաղիացի, հեղինակ *Առած* գրքին, որ իւր զլուխ գործոցն կը համարուի : (1715—1747)

Տ

Տ'Ակէսոյ (D'Aguesseau), դատաւոր եւ հարստախօս գաղիացի, ունի *ձառեր*, *Նամակներ* եւ *Հերմեսիան* կոչուած զրուածներ եւլլն : (1668—1754)

Տամիրոն (Damiron), իմաստաւէր գաղիացի, աշակերտ Վիգոր Գուգէնի, հաւատարիմ մնաց վարժապետին ընտրողական վարդապետութեանց, եւ իմաստասիրութեան դաս խօսեցաւ բազմաթիւ Լիկէոնաց, Վարդապետանոցի (École normale) եւ Սորպոնի մէջ : իւր գործոց մէջ նշանաւոր է *Ընթացք իմաստասիրութեան* կոչուածն. ունի նաեւ *Չնախախնամութենէ* գրուած մի եւ ուրիշ իմաստասիրական գործեր : (1794—1862)

Տերենտիոս (Térence), կասակերգակ ֆերքոլ լաշին՝ յորմէ կը մնան մեզ վեց կասակերգութիւնք : (193—159 մ. թ. գ.թ.)

Տերտուլիանոս (Tertullien), հռչակաւոր վարդապետ լաշին եկեղեցւոյ, որ հեթանոսական կրօնից մէջ ծնած լինելով՝ ապա դարձաւ ի քրիստոնէութիւն, եւ կռուեցաւ ընդդէմ հերետիկոսաց. բայց վերջապէս ինքն եւս աղանդոյ զլուխ կենալով ուղղափառ եկեղեցւոյ դէմ յարձակեցաւ : Ունի այլեւայլ գրուածներ, ինչպէս, *Ներքողեան* մի ի քրիստոնէութիւն, *Դիրք առ ազգս*, *Թուղթ առ Մարտիրոսս* եւ այլ աստուածաբանական գրուածներ : (160—240)

Տէզարդ (Descartes), հռչակաւոր իմաստաւէր գաղիացի, բրնձգէս եւ երկրաչափ : Հեղինակ *ձառ զՄեքոնսէ* գրուածոյն եւ այլ գիտական կարեւոր մատենից : (1596—1650)

Տէսգիւրէ (Descuret), բժիշկ եւ իմաստաւէր գաղիացի, հեղինակ *Տեսական վարդապետութիւն ճաշակի*, եւ այլ իմաստասիրական մատենից : (1797— ?)

Տէճան (**Մարգիգուշի**) (Marquise Du Deffant), գեղեցկութեամբն եւ հանճարով նշանաւոր կին գաղիացի, ունի բազմաթիւ *Նամակներ* զորս գրած է առ Տ'Ալամպէր, առ նախագահն Հէնոյ, առ Մոնդէսիէո, առ դժուհին Մէն, առ Ուոլթոն եւ առ Վոլդէն : (1697—1780)

Տընի (Denis), հանապարհորդ եւ մատենագիր գաղիացի, հեղինակ *Ուղեւոր պրահնայն* կամ *Ժողովրդական իմաստութիւն ամենայն ազգաց* գործոյն՝ որ պատկեալ է գաղիական Ակադեմիայէն: (1798— ?)

Տիսրոյ (Diderot), մատենագիր իմաստասէր, աշակերտ եւ բարեկամ Վոլդեռի: ԺԸ. դարու Համայնագիտական Բառարանին յօդուածոց մեծագոյն մասն գրած է Տիսրոյ: Իւր մասնաւոր գործոց մէջ գեղեցիկ է *Վասն կոշտաց* գրած նամակն, քէպէտ ուրեք ուրեք զուրկ յողջամիտ գաղափարաց, եւ *Իմաստասիրական մտծոյն* գոր ազատէն բարգմանեց Շէժըրսայրի անգղիացոյն գործէն: (1713—1784)

Տիւզոյ (Duclos), մատենագիր գաղիացի որ ձեմարանին անդամ ընդունուելով՝ մեծնջեմաւոր փառաւոր եղաւ: Ի սկզբան իւր աշխատասիրութիւնն սնոցի վէպեր էին, այլ ապա պատմական եւ իմաստասիրական լուրջ գործեր յօրինեց՝ յորս նշանաւոր է իւր *Զբարուց* երկասիրութիւնն՝ որ իրաւամբ Լահարբ գաղիացի գրագիտին դրուստեաց արժանացաւ: (1704—1772)

Տիւսի (Ducis), քահնեղակ ֆերթոլ գաղիացի, սափուացի քնսանեաց սերունդ, նշանաւոր եղաւ քահնեղական արուեստին մէջ, քէպէտ իւր գործերէն բազումն նմանողութիւնն են Շէֆրիի, Սոփոկլի եւ Եւրիպիդէայ ողբերգութեանց: (1733—1816)

Տիւրա (**Դֆուսի**) (Duchesse de Duras), բարեկամուհի Տիկին Սդալի, հեղինակ *Ուրիշա* եւ *Եղուարդ* անուն մատենից՝ որ մեծ համբաւ ծաւալեցին: (1778—1829)

Տիւֆրէն (Dufresne), ասեմակալ գաղիացի, հեղինակ կրթական եւ բարոյական բազմաթիւ գործոց: (1788— ?)

Տոնէ (Donnet), արքեպիսկոպոս եւ կարդինալ գաղիացի, ծնեալ յամին 1795:

Տրոզ (Droz), մատենագիր գաղիացի, անդամ ձեմարանին Գաղիոյ. սորա գործերէն *Խորհրդածութիւնք ի վերայ քրիստոնէական կրօնից* գրուածն բարգմանուած է յաշխարհիկ բարբառ ի ձեռն Գաբրիէլ Եպիսկոպոսի Այվազովսոյ: (1773—1850)

Փ

Փեդրոս (Phèdre), նշանաւոր առակախօս լատին յԱ. դարու, ազատագիրն Օգոստոս կայսեր: Իւր *Առակներ* նր 6 զիւր կը

կազմեն, քարգմանուած են ի ձեռն Հ. Եղուարդայ Հիւրմիւզ-
եան: (30 ն. ք. գՔս. — 44 յ. ք. գՔս.)

Փոկիոն (Phocion), զօրավար արքեմացի պերնախօս ասե-
նաբան, որ ապա դասապարտեցաւ մահադեղ րմպել իբրեւ
զՍոկրատ: (402—317 ն. ք. գՔս)

Փոկիւլիդէս (Phocylide), Բերքոյ յոյն ի Զ. դարու ն. ք. գՔս.
որ բարոյական վեհոներ տալաչափեց: Ունի նաեւ դիւցազնական
բանաստեղծութիւններ՝ յորոց հասուածք ինչ միայն հասած են
մեզ յունական բնաբերդութեանց հաւաքածոյից մէջ ամփոփեալ:

Փօփ (Pope), նշանաւոր Բերքոյ եւ իմաստասէր անգղիացի,
հեղինակ *Փորձ զմարդոյ մատենին*՝ որ է զլուխ գործոց իմաստասի-
րական Բերքութեան: (1688—1744)

Ք

Քարոնդաս (Charondas), օրէնադիր Կասանայի (Բաղա
Սիկիլիոյ) ի Գ. դարու ն. ք. գՔս:

Քէրատրի (Kératry), Բաղափաղէ մատենագիր գաղիացի:
Ի սկզբան՝ Լրկուվէի եւ Պերմարտէն Տը Սէն-Բիէրի պաշտպանու-
թեամբն հրատարակեց *Կէսներ գերմանացի Բերքոզէն ներեցեա*
Վէպեր եւ *Գեղօններ*: Քաղաքագիտական գործերէ եւ բարոյա-
կան վիպասանութիւններէ զաս՝ ունի նաեւ իմաստասիրական
գործեր, որպիսիք են. *Գոյութիւն Աստուծոյ* եւ *Անմահութիւն*
հոգւոյ, *Գեղեցիկն յարուեստ նմանողութեան* եւլլն: (1769—1839)

Քոձպիւ (Kotzebue), մատենագիր գերմանացի, ոյր զլուխք
գործոցն են, *Հաշտութիւն*, *Մարդասէցութիւն* եւ *Զիղջ* անուն
գրուածներն: (1761—1819)

Քրիստինիա (Christine), քաղունի Շուէտի, որ իմաստու-
թեամբ վարեց զիւր իշխանութիւն: Յետ հրաժարելոյ յիշխանութե-
նէն՝ ուղեւորեցաւ ի Գերմանիա, յիսպիա եւ ի Գաղիա: Պէտ
ըրաւ անձին նոյն մատենադարան մի ունենալ, եւ Եւրոպիոյ
անուանի գիտնոց հետ յարաբերութիւն հաստատեց: Քրիստինիա
թողած է Բանի մի գրուածներ՝ որք են. *Խորհրդածութիւնք զկենաց*
եւ զմարտից Աղեփականորի. հաւաքածոյ մի *Առածից* եւ *Վճռոց*
եւլլն: (1626—1689)

0

Օգոստինոս (Ս.) (St. Augustin), մին ի բազմավասակ հարց լափին եկեղեցւոյ . եր քաջ մասենագիր եւ արտաւոր հարսարախօս , ոյր բազմաթիւ գործերէն գեղեցկագոյնն են , *Յաղագս Քաղափն Ասուծոյ*՝ զոր քարգմանած է Հ. Գաբրիէլ Աւետիքեան, եւ *Խոստովանութիւնք* անուն գրուածն : (354—430)

Օպեր քը Վիտրի (Aubert de Vitry), գրագէտ եւ ցնեսագէտ գաղիացի , իւր գործերէն կարեւորագոյնն է *Դիտողութիւնք ըղաստիարակութենէ* գրուածն : (1764—1849)

Օքսէնսթըրն (Oxenstirn), դեսպան շուէտացի , հեղինակ *Մտածութիւնք զայլ եւ այլ իրաց* մատենին : (1583—1654)

Ֆ

Ֆենելոն (Fénelon), հոյակապ մատենագիր գաղիացի , որ Քամպրէի արքեպիսկոպոսն լինելով՝ *Կրօնական Գաղիոյ Ժէ.* դարու մատենագրութեան փառքն եղաւ իւր գործերէն *Արկածք Տեղեւնաբայ* վիպասանութիւնն՝ զոր Հ. Ե. Հիւրմիւզեան քարգմանեց ընտիր հայկաբանութեամբ : Իբրեւ վարդապետ լափին եկեղեցւոյ՝ Ֆենելոն քանի մի քարոզներ քողած է միայն , թէպէտ շատ անգամներ կը քարոզէր : (1651—1715)

Ֆէրան (Ferrand), այր պէտական , եւ մատենագիր գաղիացի , հեղինակ *Ոգին պատմութեան* գրոց : (1758—1821)

Ֆէրիէր (Ferrières), յիշատակաբան գաղիացի , ունի պատմութեան վերաբերեալ գործեր : Իսկ իմաստասիրական գրուածն է *Հետազոտութիւնք զքնութենէ մարդոյ* երկասիրութիւնն : (1741—1804)

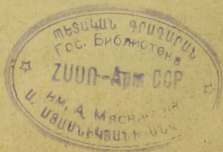
Ֆլէշիէ (Fléchier), նշանաւոր քարոզիչ գաղիացի , իւր *Դավթանական ճառեր*ն աւելի ընդունելութիւն գտան քան *Քարոզներ*ն : Չայլեալ անձանց յօրինած է ընդարձակ կենսագրութիւններ : (1632—1710)

Ֆլորիան (Florian), առակախօս եւ վիպասան գաղիացի , ունի այլեւայլ գործեր՝ յորոց *Նումա Պոմպիլիոս* վիպասանութիւնն գեղեցիկ հայկաբանութեամբ քարգմանած է Հ. Ե. Հիւրմիւզեան : (1755—1794)

Ֆրանկլէն (Franklin), համբաւատեց իմաստաւր եւ այր պէտական ամերիկացի: Ճարտար բնագէտ, ֆաղափագէտ, հեղինակ բազմաթիւ գրուածոց՝ յորս լուազոյն համարելի է *Գիտութիւն քարեմիտ* *Հոիֆարեայ* երկասիրութիւնն: (1706—1790)

Ֆրանսուա ֆր Սալ (François de Sales), Եպիսկոպոս Գեներալի եւ մատենագիր գաղիացի, որ նշանաւոր եղաւ իւր առաքինութեամբ, փարզութեամբ եւ գրուածով: Իւր գլխաւոր գործն է *Նախաշաւիղ պաշտօնասէր կեանց* անուն զիրեն: Ունի նաեւ *Քարոզներ*, *Նամակներ* եւ մի *Ճառ զսիրոյն Աստուծոյ*՝ որ հրէշ-շուքի գրքն է անուանեցաւ: (1567—1622)

Ֆրէսինուս (Frayssinous), Եպիսկոպոս գաղիացի, անդամ ակադեմիական կանառին. նշանաւոր եղաւ իւր պերնախօս լեզուան եւ խոհական մտածութեամբ: Իւր փարզաց ընտելագոյն մասն հրատարակուած է *Պաշտպանութիւն քրիստոսական հաւատոյ* անուն տակ՝ զոր գրաբար քարգմանած է Հ. Օֆսենսիոս Գուրգենեան ի Միսիթարեան Միաբանութենէն Վենետկոյ: (1765—1842)



ՅԱՆԿ ՆԻԻԹՈՅ

Ա.	Խրաւսք.....	9
Բ.	Պարսք.....	10
Գ.	Աւելանութիւն.....	11
Դ.	Ծուլութիւն.....	13
Ե.	Հանոյք.....	14
Զ.	Ընտիր մտածութիւնք Փեղրոսի.....	15
Է.	Բարութիւն.....	17
Ը.	Ծեղութիւն.....	18
Թ.	Մոլութիւն.....	20
Ժ.	Արիութիւն.....	21
ԺԱ.	Կամք.....	23
ԺԲ.	Ընտիր մտածութիւնք Կիկերոնի.....	24
ԺԳ.	Մարդ.....	25
ԺԴ.	Կեանք.....	27
ԺԵ.	Մահ.....	30
ԺԶ.	Ժամանակ.....	31
ԺԷ.	Յոյս.....	33
ԺԸ.	Ընտիր մտածութիւնք Սենեկայ իմաստասիրի.....	35
ԺԹ.	Ազանութիւն.....	36
Ի.	Դաստիարակութիւն.....	38
ԻԱ.	Առաքինութիւն.....	40
ԻԲ.	Պատմութիւն.....	44
ԻԳ.	Ընթերցումն.....	46
ԻԴ.	Ընտիր առաքի Լաոռեճուրդի.....	47
ԻԵ.	Ազգք.....	49
ԻԶ.	Աստուածաւունջ եւ Աւետարան.....	
ԻԷ.	Գիտութիւն.....	
ԻԸ.	Համբաւ.....	
ԻԹ.	Թաղաւորք.....	
Լ.	Ընտիր առաքի Վովնարկայ.....	

Ա. Բարեկամութիւն	59
Բ. Օրէնք	62
Դ. Շողոմֆ եւ Ստութիւն	64
Դ. Հաւատք	66
Ե. Կիրք	68
Զ. Բարոյական առաժ Եպիկտետայ	70
Է. Սնափառութիւն	72
Ը. Անձնասպանութիւն	74
Թ. Տնտեսութիւն	75
Ճ. Ճամարսութիւն	77
Ա. Բնութիւն	79
Բ. Ընտիր մտածութիւնք Մարկոսի Աւրելեայ	81
Դ. Կարծիք	84
Դ. Կրօնք	85
Ե. Իմաստասիրութիւն	88
Զ. Երջանկութիւն	90
Է. Աղօթք	91
Ը. Ընտիր մտածութիւնք Բասզալայ	93
Թ. Հոգի Կ-Մ Անմահութիւն	95
Ճ. Բանականութիւն	97
Ա. Մայր	99
Բ. Կիւն	101
Դ. Ընտիր մտածութիւնք Լապրիլլերի	102
Դ. Սէր	105



Կ Ա Ր Ե Ի Ո Ր

				Ս Խ Ա Ն	Ո Ւ Ղ Ի Ղ
9	Էջ	9	Տող	ամէնէն	ամէնէն
14	»	4	»	վրայ	վերայ
38	»	3	»	բարին	բարիին
63	»	32	»	յոզնութիւնին՝	յոզնութիւնին՝
67	»	9	»	անհարմէս	անհրամէս

